

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Bc. Veronika Nebeská

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Veronika Nebeská

Mistři, tovaryši a učedníci vybraných novobydžovských cechů za třicetileté války

Masters, journeymen and apprentices from guilds in Nový
Bydžov by the time of Thirty Years War

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 20.7. 2010

Bc. Veronika Nebeská

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce Prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc. za vstřícné vedení a cenné připomínky při řešení dané problematiky. Dále bych chtěla poděkovat celé své rodině za podporu a zázemí při zpracovávání diplomové práce.

Anotace práce

Veronika NEBESKÁ, *Mistři, tovaryši a učení vybraných novobydžovských cechů za třicetileté války*

Práce se zabývá vývojem tří novobydžovských cechů za třicetileté války. Jedná se o cech řeznický, kožešnický a tkalcovský. Téma je zpracováno na základě dostupné literatury a čerpá z pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Hradci Králové. Na základě výzkumu a rozboru cechovních statut a knih uvedených cechů pojednává práce o fungování cechovních organizací. V jednotlivých kapitolách je popsán vývoj cechů a celá cechovní hierarchie se zaměřením na postavení členů a uchazečů o členství v uvedených ceších.

Klíčová slova: cechy – Nový Bydžov – řezníci – kožešníci – tkalci – třicetiletá válka

Annotation of the thesis

Veronika NEBESKÁ, *Masters, journeymen and apprentices from guilds in Nový Bydžov by the time of Thirty Years War*

The thesis is about three guilds in Nový Bydžov by the time of Thirty Years War. The mentioned guilds are the butchers, the skimmers and the weavers. This work has used many historical literature and archive resources from the State district archive in Hradec Králové. It has been studied mainly by reading the orders and books of the three guilds in Nový Bydžov. Diploma work analysis the development of guilds organisations and their members or future members.

Key words: guilds – Nový Bydžov – butchers – skimmers – weavers - Thirty Years War

Obsah

1. ÚVOD A CÍLE PRÁCE	8
2. ZÁKLADNÍ LITERATURA K TÉMATU	10
3. CHARAKTERISTIKA POUŽITÝCH PRAMENŮ.....	15
4. VZNIK A VÝVOJ CECHŮ VE MĚSTECH SE ZAMĚŘENÍM NA RANÝ NOVOVĚK A NA SLEDOVANÉ CECHY	19
5. CECHOVNÍ HIERARCHIE A FUNGOVÁNÍ CECHU	28
5.1. CECHMISTR A MISTR	34
5.2. UČEŇ A TOVARYŠ	48
6. HISTORIE NOVÉHO BYDŽOVA A JEHO CECHŮ DO KONCE TŘICETILETÉ VÁLKY	56
6.1. HISTORIE MĚSTA.....	56
6.2. HISTORICKÝ VÝVOJ CECHŮ V NOVÉM BYDŽOVĚ DO KONCE TŘICETILETÉ VÁLKY	61
7. ŘEZNICKÝ CECH	65
7.1. CECHOVNÍ POŘÁDEK ŘEZNÍKŮ	65
7.2. CECHOVNÍ KNIHY ŘEZNÍKŮ	67
8. KOŽEŠNICKÝ CECH.....	77
8.1. CECHOVNÍ POŘÁDEK KOŽEŠNÍKŮ	78
8.2. CECHOVNÍ KNIHY KOŽEŠNÍKŮ	83
9. TKALCOVSKÝ CECH	88
9.1. CECHOVNÍ POŘÁDEK TKALCŮ.....	91
9.2. CECHOVNÍ KNIHA TKALCŮ.....	94
10. POROVNÁNÍ CECHOVNÍCH PÍSEMností.....	98
10.1. POROVNÁNÍ CECHOVNÍCH POŘÁDKŮ	98
10.2. POROVNÁNÍ CECHOVNÍCH KNIH.....	105
11. ZÁVĚR.....	110
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	112
PŘÍLOHY	116

Seznam zkratek

ČČH	Český časopis historický
ČsČH	Československý časopis historický
k. č.	kniha číslo
i. č.	inventární číslo
NA	Národní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
SOkA v HK	Státní okresní archiv v Hradci Králové

1. Úvod a cíle práce

Tématem diplomové práce je pohled na členy tří vybraných cechů Nového Bydžova. Zaměřuje se na cechy řeznický, kožešnický a tkalcovský a jejich fungování zejména v období třicetileté války. Pro toto období bude u uvedených cechů využito jejich starších pořádků a cechovních knih, které se dochovaly právě ve sledovaném období. Z archiválií lze vyčíst informace o postavení mistrů, tovaryšů a učňů v cechu. Zásadní budou pro práci výčty povinností, ale i přestupků a trestů za přečiny v cechovních řádech, které vypovídají o chodu těchto organizací. Dále budou sledovány zápisy o nově přijatých učních, dávání za vyučenou tovaryšům, přijímání nových mistrů, volba cechmistrů, ale i záznamy o sporech, dluzích a půjčkách uvedených v cechovních knihách. To vše poslouží k lepšímu pochopení cechovní hierarchie, ale i života řemeslníků.

Práce přihlédně k dostupné literatuře na dané téma a jedním z úkolů bude zapracovat informace o členech cechů a uchazečích o členství obecnějšího charakteru. Z těchto údajů pak budou vycházet kapitoly týkající se jednotlivých cechů. Dostupné prameny nemají stát osamocně, ale pomohou utvořit obraz nejen o cechu samotném, ale především o jeho řemeslnících a jejich mladých pomocnících. Důležitým hlediskem bude třicetiletá válka probíhající v letech 1618 – 1648 a otázka, zda měla vliv na život řemeslnictva v Novém Bydžově.

Cech řeznický má ze sledovaných cechů nejlépe dochované prameny, které skýtají možnost historické sondy do života jeho mistrů, tovaryšů a učňů. U cechu kožešnického a tkalcovského bude učiněn rovněž pokus o přiblížení způsobu života lidí v nich působících. Zde bude však nutno přihlédnout k jejich hůře dochovaným cechovním knihám. Kromě toho budou zmíněné prameny podrobeny zkoumání a kritickému zhodnocení. Dosud byly přehlíženy a nezpracovány, přestože si rozhodně zaslouží pozornost.

Zpracováním materiálu vypovídajícího o životě cechů by mělo dojít k získání lepší představy o životě jednotlivce uvnitř cechu. Cechovní statuta i knihy byly vedeny o lidech do organizace patřících nebo se o členství ucházejících. Pro obecnější poznání života cechu a jeho pravidel budou mít větší význam cechovní statuta. Z cechovních knih bude možné vyčíst informace o konkrétních osobách, jména učňů, mistrů, cechmistrů. Podle stavu cechovní pokladnice a přístupujících členů bude možné odhadovat, zda se cechu dobře dařilo a jaký měl v okolí zvuk. Ze samotných zápisů bude možné zjistit, zda přistupovali a do učení se hlásili více domácí než přespolní. Podle uvedených poplatků a splátek uvidíme finanční situaci jednotlivců. Ze studia materiálů bude možné získat řadu z nastíněných informací v závislosti na jejich dochovanosti a podrobnosti. Jak již bylo naznačeno výše, některé ze

sledovaných archivních pramenů jsou v porovnání s dalšími ve špatném stavu, tím bude snížena i jejich vypovídací hodnota.

Úkolem je tedy zpracovat vybrané prameny a literaturu tak, aby podala obraz o cechovní organizaci, ale i lidech, kteří ji tvořili. Cílem práce bude vytěžit z archivních materiálů maximum pro přiblížení života řemeslníků, ale i pro podání obecnějších informací o chodu tří organizací, které dosud nebyly objektem zájmu žádného badatele.

2. Základní literatura k tématu

Ke zvolenému tématu cechů existuje celá řada publikací a zejména článků, zabývajících se vznikem a fungováním cechovních organizací. Úkolem této kapitoly však není rozebrat veškerou dostupnou literaturu. Proto se bude týkat pouze vybrané části zabývajících se obecnými informacemi o vzniku a vývoji cechů na našem území, se zaměřením na raný novověk. Bude poskytnut i základní přehled o vývoji měst na našem území, s přihlédnutím k městům s obdobným vývojem jako měl Nový Bydžov. Prostor zde dostane i literatura regionálního rázu, konkrétně východočeská. Vyšla zde řada článků informujících o cechovních organizacích ve východočeských městech. Mnohdy jsou v ní rozebrány i cechovní pořádky a další archiválie jednotlivých řemesel.

Základní práce jsou staršího data, neboť výzkum porevolučních badatelů se historií řemesel příliš nezabýval. V posledních letech však zájem o historii řemeslné výroby opět stoupl. Také tato práce se snaží přispět k tomu, aby se badatelský zájem o toto téma zvýšil. Na prvním místě je jistě vhodné zmínit práce Zikmunda Wintra. Tento historik prošel velké množství archiválií, ze kterých čerpal mnohé konkrétní příklady pro své publikace. Nejstarší z jeho děl dotýkajících se přímo tématu diplomové práce je *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v 15. a 16. věku*.¹ Zde se autor řemeslům věnuje poměrně stručně v jedné z kapitol knihy. V rozsáhlé publikaci *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*² je rozebrán postupný vývoj řemesel i obchodu od doby přemyslovské až po dobu husitskou. Věnuje se nejstaršímu vývoji jednotlivých řemesel nejen v českých oblastech, dále nejstaršímu cechovnímu zřízení i poměrům v cechu. Jen o něco mladší je práce *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*,³ věnující se rokům 1526 – 1620. V kapitolách jsou rozebrána jednotlivá řemesla roztržena podle příbuznosti oborů. Pozornost je tu mimo jiné věnovaná i řezníkům, kožešníkům a tkalcům. Zmíněny jsou zejména konkrétní cechy v jednotlivých městech a stručně je nastíněn průběžný vývoj. Další z Wintrových knih je *Český průmysl a obchod v XVI. věku*.⁴ Tato Wintrova práce patří mezi základní, popisuje fungování cechů od počátků 15. století téměř až k roku 1620. Píše se zde o cechovním společenství. Cechy jsou zde tematicky rozděleny a v jednotlivých kapitolách se pisatel zabývá řízením a strukturou cechu a rozebírá jednotlivá stadia členství v cechu od učedníka po mistra. Kniha *Z městských*

¹ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1890, s. 538 – 589.

² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.

³ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526 – 1620)*, Praha 1909.

⁴ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.

*živností*⁵ je souborem již dříve vydaných článků v několika časopisech, které se z různých úhlů pohledu věnují cechům, samotným řemeslníkům a jejich umění. Jedna kapitola se věnuje řemeslné výrobě i ve Wintrově práci *Zlatá doba měst českých*.⁶ Rozsáhlému studiu Zikmunda Wintra se dlouhá léta nikdo nepřiblížil žádnou další výraznější prací.

Z o něco novějších prací je třeba jmenovat *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*⁷ od Bedřicha Mendla. Je zde rozebrán postupný vývoj řemesel od nejstarších dob v našem hlavním městě, které mělo zásadní vliv na vznik cechů i v dalších městech. Nejstaršímu období v dějinách řemesel a vzniku cechů se pak stejný autor věnoval ve svém článku *Počátky našich cechů*.⁸ Cechům a jejich pořádkům se věnoval ve své práci o Pardubicích Josef Sakař. Celý pátý díl své práce *Dějiny Pardubic nad Labem*⁹ věnoval pouze městským cechům.

Další práce týkající se řemeslné výroby jsou dva počiny Josefa Janáčka. Starší z nich je *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*.¹⁰ V publikaci autor zkoumá vývoj a změny v řemeslné výrobě v českých městech v průběhu 15. a 16. století a jejich vliv na vývoj hospodářský. Na začátku je zmíněn dosavadní výzkum a Janáček se podrobně věnuje rozboru díla Zikmunda Wintra a podrobuje ho kritickému zkoumání. Druhá ze jmenovaných publikací nese název *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*.¹¹ Také zde se věnoval zejména řemeslné výrobě od prvních zpráv o ní na našem území až po polovinu 18. století. Janáček se věnoval i studiu konkrétních řemesel, uveďme alespoň jeho článek *České soukenictví v 16. století*.¹²

Z modernějších prací podávajících obraz řemeslnictva v raném novověku jmenujme alespoň několik prací. K obecnějším, pojednávajících o evropské kultuře sledovaného období je *Lidová kultura v raně novověké Evropě*¹³ od Petera Burkeho. Autor se tu v kapitole „Varianty lidové kultury: město“ dotýká i vlastní kultury cechů. Knihou specializující se čistě na české poměry je *Člověk českého raného novověku*,¹⁴ jejímiž editory jsou Václav Bůžek a Pavel Král. Josef Hrdlička, autor kapitoly „Měšťan“, se zde zmiňuje i o řemeslníkovi –

⁵ Zikmund WINTER, *Z městských živností*, Praha 1925.

⁶ Zikmund WINTER, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991.

⁷ Bedřich MENDEL, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.

⁸ Bedřich MENDEL, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický (dále jen ČČH) 33, Praha 1927, s. 1 – 20, s. 307 – 346.

⁹ Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem*, Pardubice 1935.

¹⁰ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.

¹¹ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.

¹² Josef JANÁČEK, *České soukenictví v 16. století*, Československý časopis historický (dále jen ČsČH) IV, 1956, s. 553 – 590.

¹³ Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005, s. 59 – 69.

¹⁴ Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 139 – 165.

měšťanovi. Další informace lze čerpat i z publikací o jednotlivých městech a o vývoji měst obecně, dále z dílčích studií a článků zabývajících se životem měst.

Obraz českých měst v raném novověku podává kapitola od Eduarda Maura „Urbanizace před urbanizací“ v rozsáhlé publikaci o urbanizaci nejen českých zemí *Zrod velkoměsta*.¹⁵ Z dalších prací uvedme například sborník *Česká města v 16. – 18. století*¹⁶ z konference v Pardubicích. Městských obyvatel, včetně řemeslníků, se týká i sborník *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku*,¹⁷ rovněž z konference, konané v Prostějově. Na věnná města v období třicetileté války a těsně po ní se soustředí sborník *Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova*,¹⁸ kde se však bohužel žádná studie nezabývá konkrétně Novým Bydžovem. Přímo královských věnných měst se týká publikace *Královny a jejich věnná města*,¹⁹ kde nalezneme i kapitolu o Novém Bydžově. Královskými městy za třicetileté války se zabýval Marek Ďurčanský v článku *Česká královská města v letech 1640 – 1648 ve světle register podkomořího královských měst*.²⁰

Historie Nového Bydžova nebyla mnohokrát zpracována. V poslední době se jí věnoval jen Jaroslav Prokop. Jeho *Nový Bydžov* popisuje ale starší dějiny města jen dosti stručně. Nejbližší další věnná města mají rovněž zpracovány své dějiny a i ty mohou leccos v dějinách sledovaného města objasnit. Dějiny nejbližšího Hradce Králové byly zpracovány několikrát, nejstarším vhodným počinem je *Dějepis Hradce Králové n. Labem a biskupství hradeckého*²¹ od Jana Nepomuka Jeronýma Solaře. Tato práce čerpá také ze dvou dílů zpracování od Jaromíra Mikulky *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*.²² Dalším významným autorem zpracování historie tohoto města byl i Václav Vladivoj Tomek se svým dílem *Z dějin Hradce Králové*.²³ K novějším patří publikace Jana Jakla *Hradec Králové*.²⁴ Jedním z těchto měst byla Jaroměř, pro kterou je rovněž více možností pro čerpání její historie, například z

¹⁵ Pavla HORSKÁ – Eduard MAUR – Jan MUSIL, *Zrod velkoměsta*, Urbanizace českých zemí a Evropa. Praha – Litomyšl 2002, s. 54 – 120.

¹⁶ *Česká města v 16. – 18. století*, Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990, Řada C – Miscelanea, Sv. 5, Praha 1991.

¹⁷ *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku*, Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25. – 27. dubna 1995, Prostějov 1997.

¹⁸ *Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova*, Sborník příspěvků z konference konané v Mělníce ve dnech 4. – 5. května 2004, Mělník 2004.

¹⁹ Dagmar KRSKOVÁ, *Královny a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001.

²⁰ Marek ĎURČANSKÝ, *Česká královská města v letech 1640 – 1648 ve světle register podkomořího královských měst*, in: M. ELBEL – M. TOGNER, *Historická Olomouc XIII, Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století*, Olomouc 2002, s. 351 – 357.

²¹ Jan Nepomuk Jeroným SOLAŘ, *Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství Hradeckého*, Praha 1870.

²² Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 II./I.*, Hradec Králové 1994; Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 II./II.*, Hradec Králové 1997.

²³ Václav Vladivoj TOMEK, *Z dějin Hradce Králové*, Praha 1997.

²⁴ Jan JAKL, *Hradec Králové*, Praha – Litomyšl 2005.

knihy *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*²⁵ od Antonína Knappa nebo z knihy *Kniha o Jaroměři*²⁶ od Jana Polického. Částečně se dala použít i publikace *Město ve válce, válka ve městě*²⁷ z pera Jana Kiliána. Autor se zde věnuje situaci věnného města Mělníka a jeho obyvatel za třicetileté války.

K samotným řemeslům existuje jen málo nebo žádné publikace věnující se jednotlivým cechům a jejich řemeslníkům. Ve východních Čechách vyšla zvláště v posledních letech řada článků v regionálním tisku, týkajících se konkrétních řemesel, jejich vývoje či jejich statut a dalších archiválií. Žádný z nich se sice netýká přímo Nového Bydžova, neboť archiválie cechů sledovaných v této práci nebyly ještě nikým blíže zkoumány, ale jedná se o cechy nedaleké. Městečka v okolí byla sice poddanská, ale i přesto z nich lze čerpat informace pro specifický vývoj východočeské oblasti.

Existují i práce zabývající se cechy ve východních Čechách. Staršího data je kniha zaměřená na chrudimské cechy *Z dějin cechovnictví na Chrudimsku*.²⁸ o něco novější je článek Václava Exnera *Ze staré Jaroměře, Jaroměřské cechy*,²⁹ který, jak název napovídá, pojednává o řemeslech v tomto městě. Dobrušským řemeslníkům se věnují dvě práce *Dobrušské cechy a jejich podíl na hospodářském životě města*³⁰ a *Dobrušská řemesla*.³¹ Svou studii mají i řemesla v Náchodě pod názvem *Náchodská nejstarší kniha kšaftů a místní řemesla a živnosti v 16. století*³² od Jaroslava Čápa. Stručnou historii cechů v Kostelci nad Orlicí podává článek *Kostelecké cechy*³³ obsažený v několika číslech jejich zpravodaje. Je zde krátce zmíněn i řeznický a kožešnický cech.

Poměrně mnoho zpracovaných materiálů se v regionální literatuře nachází o ceších řeznických. Články se týkají Chrudimska,³⁴ Jaroměře,³⁵ Náchoda.³⁶ Zmínit lze i článek

²⁵ Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887.

²⁶ Jan POLICKÝ, *Kniha o Jaroměři*, Jaroměř 1912.

²⁷ Jan KILIÁN, *Město ve válce, válka ve městě*, Mělník 2008.

²⁸ Alois KLAUS, *Z dějin cechovnictví na Chrudimsku*, Praha 1907.

²⁹ Václav EXNER, *Ze staré Jaroměře, Jaroměřské cechy*, Jaroměřsko, Vlastivědný časopis jaroměřského kraje, roč III, č. 5, Josefov 1949.

³⁰ Ladislav HLADKÝ, *Dobrušské cechy a jejich podíl na hospodářském životě města*, Městský zpravodaj Dobruška, zvláštní číslo 1995, Dobruška 1995, s. 19 – 24; Václav MATOUŠ, *Dobrušská řemesla*, Dobruška 2004.

³¹ Václav MATOUŠ, *Dobrušská řemesla*, Dobruška 2004.

³² Jaroslav ČÁP, *Náchodská nejstarší kniha kšaftů a místní řemesla a živnosti v 16. století*, in: *Dissertationes historicae 1*, Procházka staletími, Sborník příspěvků k padesátinám PhDr. Vladimíra Wolfa, Hradec Králové 1993, s. 51 – 59.

³³ *Kostelecké cechy*, Orlice, Zpravodaj města Kostelec nad Orlicí, č. 1, 2009, s. 13; Tamtéž, č.2, 2009, s. 15; Tamtéž, č. 3, 2009, s. 13 – 15; Tamtéž, č. 4, 2009, s. 14.

³⁴ Jiří CHARVÁT, *Zmizelá Chrudim*, 2. část, Chrudimské kotce, masné krámy a chlebné lavice, Chrudimské vlastivědné listy, roč. 2, č. 5, 1993; I. LAUBOVÁ - P. MALÁ - A. ZACHOVÁ, *Chrudimské cechy*. Řezníci, 1. část, Chrudimské vlastivědné listy, roč. 9, č. 3, 2000; Veronika PLESKOTOVÁ, *Řezníci a uzenáři na Chrudimsku*, 1. část, Chrudimské vlastivědné listy 12, č. 5, 2003.

týkající se řezníků pražských.³⁷ Řezníky v Hradci Králové a Jaroměři se zabývá nedávno obhájená diplomová práce Kateřiny Wimmrové.³⁸ Řada článků se týká také tkalcovských a plátenických cechů, popřípadě dalších oděvních řemesel. Jsou zejména z per Jaroslava Šůly³⁹ a Hany Hynkové.⁴⁰ Oba se věnovali zejména mladšímu období a oblasti Orlických hor, v jejich pracích lze ale nalézt i odkazy na raný novověk. Také Ladislav Hladký se věnoval textilním řemeslům.⁴¹ Svou práci o přadláctví a tkalcovství má i Dobruška⁴² od Václava Matouše. Také kožešníci mají menší zastoupení v regionální literatuře, která se však bohužel netýká východních Čech. Zde mám na mysli studie Milana Šupa zabývající se krom jiných řemesel i kožešnicí v oblasti Polenska.⁴³

³⁵ Václav EXNER, *Řeznický cech v Jaroměři*, Ročenka městského muzea v Jaroměři 1935, VI, Jaroměř 1935.

³⁶ Lydia BAŠTECKÁ, *Náchodská řemesla a cechy. Řezníci*, Náchodský zpravodaj 1997/02.

³⁷ M. PISTULKA - V. ZÁBRANSKÝ, *Potravinářská řemesla v letech 1600 – 1622 ve světle knihy měšťanských práv Starého Města pražského*, in: V. LEDVINKA - J. PEŠEK (edd.), *Documenta Pragensia XXV*, Dobrou chuť, velkoměsto, Praha 2007, s. 183 – 192.

³⁸ Kateřina WIMMROVÁ, *Řeznický cech v Hradci Králové (1559 – 1661) a Jaroměři (1621 – 1678)*, diplomová práce obhájená 2009 na FF UK v Praze, 2009.

³⁹ Jaroslav ŠŮLA, *Severovýchodní Čechy v období feudalismu*, Hradec Králové 1963.

⁴⁰ Hana HYNKOVÁ, *Konopí v oblasti Orlických hor*, in: Panorama, Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a Podhůří 3, Dobruška 1995, s. 25 – 58; Hana HYNKOVÁ, *Přadláctví lnu a tkalců lněných pláten na Orlickohorských panstvích před nástupem bavlny*, in: Panorama, Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a Podhůří 4, Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 3 – 20; Hana HYNKOVÁ, *Tkalcovské náradí a práce s ním v Orlických horách a Podorlicku*, in: Orlické hory a Podorlicko 10, Rychnov nad Kněžnou 2000, s. 44 – 101.

⁴¹ Ladislav HLADKÝ, *K statutům cechů textilních a oděvních řemesel (soukeníků, tkalců a krejčích) v některých východočeských městech 16. století*, in: Orlické hory a Podorlicko. Sborník vlastivědných prací, sv. 7. Rychnov nad Kněžnou 1994, s. 45 – 51; Ladislav HLADKÝ, *Statuta soukenických cechů v Dobrušce a Novém Městě nad Metují (1513) v kontextu východočeského soukenictví*, in: *Dissertationes historicae* 6, Ad honorem Jaroslav Šůla, Hradec Králové 1998, s. 87 – 104.

⁴² Václav MATOUŠ, *Dobrušské ruční přadláctví a tkalcovství do konce 19. století*, Dobruška 2004.

⁴³ Milan ŠUP, *Polenští ševci, koželuhové a kožešníci*, 1. část. Polensko 10, č. 4, 2001, s. 23 – 24; Milan ŠUP, *Polenští ševci, koželuhové a kožešníci*, 2. část. Polensko 11, č. 1, 2002, s. 18-21; Milan ŠUP, *Polenští ševci, koželuhové a kožešníci*, 3. část. Polensko 11, č. 2, 2002, s. 12 – 16; Milan ŠUP, *Polenští ševci, koželuhové a kožešníci*, 4. část. Polensko 11, č. 3, 2002, s. 1 - 2.

3. Charakteristika použitých pramenů

Pro tuto práci bylo použito několika cechovních archiválií řezníků, tkalců a kožešníků Nového Bydžova. Rovněž bylo využito jedné městské knihy svatebních smluv a závětí.

Nejstarším použitým dokumentem byly artikule bydžovských řezníků sepsané 25. listopadu roku 1506.⁴⁴ Tato listina je uložena ve Státním okresním archivu v Hradci Králové, je psána česky na pergamenu a přitištěná hradecká pečeť je silně poničena. Její rozměry jsou 41,5 x 28,5 centimetrů. Pořádek je psán úhlednou českou novogotickou polokurzívou. Místy je text poněkud vybledlý, celkově je ale poměrně dobře zachovalý a čitelný.

Knihy mistrů a učedníků⁴⁵ řeznického cechu se dochovala pro léta 1614 – 1745 a je rovněž uložena v archivu v Hradci Králové. Je psaná česky, českou novogotickou kurzívou, místy polokurzívou a je velice podrobná a celá je dobře čitelná, i přesto, že se při jejím psaní vystřídalo několik písařů. Její rozměry jsou 17,5 x 31 centimetrů a má celokoženou nepoškozenou vazbu. Začíná slovy: „Registra řemesla a cechu poctivého řeznického na všeliké příjmy a vydání k témuž cechu náležitý. Založená léta od narození syna božího 1614.“⁴⁶ Na začátku knihy jsou každoroční vyúčtování cechovní pokladnice provázená volbou nových cechmistrů. Tyto údaje jsou pravidelně psány v letech 1614 – 1620, dále se objevuje jeden obdobný zápis v roce 1636, kdy bylo provedeno vyúčtování zpětně za šest let, a jeden nedopsaný zápis z padesátých let 17. století. Nejsou známy důvody, proč došlo v záznamech k několikaleté odmlce a po roce 1636 se tato vyúčtování přestala zapisovat úplně. Mohla být vedena ještě další kniha, která se do dnešní doby již nezachovala. V registrech jsou na prvních stranách obsaženy i další účty, které se týkají poplatků do cechu za učně a za doprovod zemřelého spolubratra ostatními členy cechu ke hrobu. Druhé zmíněné zápisy se rovněž objevují jen na několika prvních stranách a pak zcela mizí. Další zápisy do knihy byly však zapisovány pečlivě. Zde je řeč o záznamech o nově přijatých učních a o přijímání mladých mistrů do cechu. U těchto zápisů se objevují i údaje o splátkách dlužných částek do cechu dotyčných přijatých. Nejsou však vždy dovedeny do konce. Učedníci přijímaní do učení jsou v knize zaznamenáni na dvou místech. Od devátého listu knihy jsou zaznamenáni ti, co byli přijati v letech 1637 – 1649, další, přijatí od roku 1614 a dále, jsou až v druhé části knihy. Na straně s rokem 1614 se nachází i zápis, který informuje o tom, že od této strany je další místo v knize vyhrazeno právě těmto záznamům. Není zcela jasné, proč

⁴⁴ Státní okresní archiv v Hradci Králové (dále jen SOkA v HK), fond Cech řeznický Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

⁴⁵ SOkA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1., i. č. 3.

⁴⁶ Tamtéž.

k tomuto rozdělení zápisů došlo, ale pokusím se zde nastínit možné jednoduché vysvětlení. Jelikož začátek register byl vyhrazen pro údaje o stavu cechovní pokladnice a tyto byly od roku 1636 patrně zapisovány jinam, bylo zde nevyužité místo, které písař od roku 1637 začal zaplňovat právě soupisy učňů. Speciální místo bylo v registrech určeno pro záznamy o přijatých mladých mistrech, které je rovněž nadepsáno na první straně těchto zápisů jakýmsi úvodem. Sem byli zapisováni mistři od roku 1614 a pokračují až do počátku 18. století. Nad zápisy mistrů a někde i učedníků je zřejmě pro lepší orientaci nadepsáno jméno dotyčného, jehož se celý záznam týká. Úsek, kde jsou zapsáni pouze mladí mistři, se nachází mezi dvěma zmíněnými částmi učňovských zápisů a je zde patrné, že přestože byla kniha psána chronologicky, v posledních letech jejího vedení již docházelo místo, a tak se některé mladší zápisy dopisovaly jednoduše tam, kde bylo místo, tedy i pod zápisy mnohem starší.

Řeznický cech má ještě jednu knihu register uloženou v archivu v Hradci Králové, vedenou v letech 1647 – 1650.⁴⁷ Ta byla založená v roce 1650, tedy úplně na konci sledovaného období, má proto pro tuto práci jen okrajový význam. Dodatečně do ní byly dozapsány dva starší zápisy týkající se roku 1647. Je vedena chronologicky a obsahuje zápisy o přijímání učedníků a tovaryšů, rovněž i záznamy cechovních účtů. Je menších rozměrů, její velikost je 10 x 31 centimetrů, má 190 listů, ale není úplná.

Tkalcovské artikule řemeslníků z Nového Bydžova umístěné ve Státním okresním archivu v Hradci Králové pocházejí z 27. listopadu 1595.⁴⁸ Jedná se o listinu o rozměrech 56,5 x 61,5 centimetrů psanou česky na pergamentu. Je psána českou novogotickou polokurzívou, úvodní řádek je psán ozdobným oproti zbylému textu výrazně větším písmem. Ještě další tři řádky jsou ve srovnání s dalším textem větší a výraznější, ale postupně se zmenšují. V textu je pak zvýrazněno první slovo každého nového článku statut. Dokument je dobře čitelný a zachovalý.

Cechovní kniha tkalcovského cechu⁴⁹ je vedená v letech 1545 – 1714, na začátku je třístránkové torzo plátenického pořádku z roku 1527. Její rozměry jsou 10,5 x 16,5 centimetrů, použita byla česká novogotická kurzíva a zdá se, že písaři si na vzhledu písma nedávali příliš záležet. Zachovalo se celkem 41 listů a pravděpodobně jí část chybí. Také tato kniha je psána česky a nacházejí se v ní údaje o přijímání nových mistrů, učňů, dávání za vyučenou a o stavu cechovní pokladnice. Dochované zápisy jsou v různém stavu, některé stránky jsou celé přeškrtnuté, což ztěžuje jejich čitelnost, jinde je čitelnost ztížena velmi

⁴⁷ SOkA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 3., i. č. 5.

⁴⁸ SOkA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, karta č. 1, i. č. 1.

⁴⁹ SOkA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

vybledlým inkoustem, naopak jiné stránky jsou čitelné dobře. V knize jsou obsáhle řešeny dluhy a spory s dlužníky, kteří nebyli schopni splácet. Kniha byla psána chronologicky, z některých let však zápisy úplně chybí a díky mnoha poškrtným stranám týkajících se splátek dlužníků do cechu působí poněkud chaoticky.

Kožešnický pořádek⁵⁰ řemeslníků z Nového Bydžova se nezachoval. Jelikož byl ale opisem řádu z Hradce Králové a opis těchto rovněž nedochovaných statut se dochoval ve Státním okresním archivu v Táboře pro tamní kožešnický cech, byly informace čerpány z něj.⁵¹ Je součástí cechovní knihy z let 1591 - 1754.⁵² Kniha má celokoženou vazbu, zápisy jsou psány česky většinou českou novogotickou kurzívou. Kniha byla založena roku 1591, obsahuje ale zápisy dřívější, přepsané z nějakých starších nedochovaných register. Kromě opisu cechovních artikulů byly patrně z Hradce Králové vyžádány i artikule pro tovaryše. Oba pořádky byly pořízeny tímto cechem již v roce 1581⁵³ a přepsány do nové cechovní knihy o deset let později. Na začátku artikulů, kde je psán úvod a instrukce k dalším článkům od kožešníků hradeckých svým tábořským spolubratrům, je doslova napsáno, že „[...] abychom jim do cechu jich artikulům, jimiž se cech náš, jakž při mistrech, tak tovaryších v cechu našem od starodávna řídil, [...]“, tedy, že cechu poskytl pořádek jak pro mistry, tak pro tovaryše. Na konci tovaryšského řádu je uveden rovněž rok 1581, což potvrzuje společný původ obou pořádků. V samotném tovaryšském řádu ale žádná zmínka o hradeckém cechu není. Za nimi následují již zápisy týkající se tábořského cechu, zápisy přijatých mistrů z let 1551 – 1686, přípovědi učedníků z let 1546 – 1730 a jejich propouštění z učení v letech 1546 – 1754, dále různá cechovní usnesení a na konci knihy je abecední rejstřík jmen.

Z kožešnických archiválií Nového Bydžova, uložených ve Státním okresním archivu v Hradci Králové, bylo použito dvou jejich cechovních knih. Starší z nich byla vedena v letech 1600 – 1650.⁵⁴ Byla zpětně doplněna o několik zápisů, nejstarší je datován rokem 1583. Je psaná česky, obsahuje však jen 24 listů a má podobu sešitu bez desek s rozměry 10,5 x 35 centimetrů. Obsahuje zápisy o cechovních počtech, o přijímání spolucechovních bratrů i učedníků a dávání za vyučenou. Kromě toho je zde i několik stran dlužníků cechu s uvedenými splátkami. Mnohé strany jsou celé přeškrtnuty, neboť když dlužník celou částku splatil, byl pravděpodobně jeho dluh přeškrtnut pro lepší orientaci, což dnes naopak orientaci

⁵⁰ Státní okresní archiv (dále jen SOKA) v Táboře, fond Cech kožešníků Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

⁵¹ Podrobnější vysvětlení, z jakých důvodů je v této práci použit právě tento pořádek, je v samostatné kapitole věnované kožešnickému cechu.

⁵² SOKA v Táboře, fond Cech kožešníků Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

⁵³ Tento starší opis se však nezachoval a o jeho existenci dnes svědčí jen datum uvedené na konci pořádku a stejný rok je uveden i v potvrzení nových kožešnických artikulů purkmistrem a radou města Tábora z roku 1599. SOKA v Táboře, fond Cech kožešníků Tábor, karta č. 1, i. č. 2, s. CII b/3.

⁵⁴ SOKA v HK, fond Cech kožešníků Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 1.

v dlužných částkách i jejich čitelnost značně ztěžuje. Kniha je rovněž bohužel značně poničená a evidentně jí nejméně jedna část chybí.

Druhá kožešnická cechovní kniha je dochovaná pro léta 1617 – 1757.⁵⁵ Vedena byla ale až od roku 1623, opět obsahuje několik zápisů zpětně. Kniha má rozměry 10 x 32 centimetrů, má celkem 70 listů, je psána českou novogotickou kurzívou. Kniha obsahuje přijímání učňů, dále dávání za vyučenou a cechovní „počty“ cechmistrů. Ze sledovaných let zde objevíme právě přijaté učně a informace o nich.

⁵⁵ SOkA v HK, fond Cech kožešníků Nový Bydžov, k. č. 2, i. č. 2.

4. Vznik a vývoj cechů ve městech se zaměřením na raný novověk a na sledované cechy

Vznik a vývoj cechů je spojen s rozvojem řemeslné výroby ve městech. Cechovní společenství se vyvinula ze snahy o regulaci volného trhu a zajištění dostatku práce pro všechny řemeslníky. Zároveň se omezovala konkurence na minimum a postupně se ztěžoval vstup do takové organizace, aby se zamezilo jejímu „přelidnění“.

Řemeslníci se vyskytovali ve městech od jejich vzniku, neboť je tamější obyvatelstvo od počátku potřebovalo, zvláště žádaná byla potravinářská a oděvní řemesla. Nějakou dobu trvalo, než se řemeslníci začali formovat do cechů. Od 12. století k nám přicházeli řemeslníci z Německa, kde již ve 13. století existovaly gildy, tedy obdoba našich pozdějších cechů. Ty byly pravděpodobně inspirací pro vznik podobných institucí u nás.

Ve 14. století došlo k velkému výrobnímu rozmachu řemesel, ale proces rozvoje neprobíhal rovnoměrně a ne vždy odpovídal velikosti města.⁵⁶ Záleželo na tom, jak početné zastoupení řemeslníci v daném městě měli a podle toho také zasahovali do chodu města. V některých městech se řemeslnictvo snažilo účastnit na správě města a mělo i politické ambice.⁵⁷

Počátky cechů jsou spojeny zejména s městy královskými, na prvním místě s Prahou. Řemeslníci u nás měli dobrou pozici ve městech zřejmě už od jejich počátků, neboť je nalezneme i v nejstarších záznamech o konšelech města, mezi kterými se vyskytovali.⁵⁸ Rychtář a konšelé řídili trh a řemesla a mimo jiné stanovovali měrný systém ve městě a byli tvůrci policejního řádu, sepsaného pro lepší fungování řemesel.⁵⁹ Zásadní pro další vývoj bylo právo trhu, díky němuž přicházeli do města lidé z celého okolí. Dalšími důležitými kroky pro založení cechů bylo královo udělení „krámů“ městu i povolení stavby nových. Nepostradatelným bylo udělení práva mílového, které nutilo řemeslníky v okruhu několika kilometrů stahovat se do města. To mělo totiž díky tomuto právu na řemeslnou výrobu monopol. Toto právo získal Nový Bydžov v roce 1415.⁶⁰ V tomto období byli noví řemeslníci do měst přijímáni ochotně a jejich jedinou povinností byl poplatek⁶¹ městu, neboť řemesla nebyla nijak organizována, tomto ohledu byli všichni zcela svobodní. Jediným větším

⁵⁶ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, s. 93.

⁵⁷ Tamtéž, s. 94.

⁵⁸ Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu*, s. 62.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s.

⁶¹ Řemeslníci používali nejčastěji ve sledovaném období groše míšeňské či pražské. Jeden pražský groš se rovnal dvěma míšeňským.

omezením, byl omezený počet krámů pro obchod. Ty se ale daly dostavovat, dokud nebyl zaveden zákaz.

Městští řemeslníci tedy z počátku nebyli nijak organizovaní, města byla proti jakémukoliv spolčování, aby jim to nebránilo v růstu. Již v 11. století se ale objevuje „mistr“, který měl na ostatní řemeslníky dohlížet.⁶² To již svědčí o jisté semknutosti řemesla, když bylo ochotno mít nějakého čelního představitele.

Předchůdci samotných cechů u nás byla ale bratrstva. To byly řemeslné spolky vzniklé z křesťanské snahy se „sbratřit a spolčit“ a měly zprvu čistě náboženský ráz. První zprávy o nich máme ze 14. století, ale existovala patrně déle, soudě podle podobných bratrstev existujících v okolních zemích již ve 13. století.⁶³ Postupem času se tato bratrstva začala pravděpodobně vnitřně organizovat. Netrvalo asi moc dlouho, než si domácí řemeslník uvědomil, že by mohl mít na trhu před cizími příchozími nějakou výhodu a řemeslníci ve městě si začali klást podmínky. A tak docházelo k prvním omezením. Řezníci například nechtěli porážet nový dobytek, dokud neprodali staré maso.⁶⁴ Když městská správa uznala, že sdružování řemeslníků do nějaké organizace je pro ni výhodné, neboť by řemeslníci získali řád a spravovali by se sami, nestálo vzniku cechů prakticky nic v cestě. Popud k založení cechu mohlo dát i vedení města.⁶⁵ Často jim městská rada udělila „přímus“ a zajistila jim tak přísun nových členů, protože bez členství ve spolku nesměl nikdo ve městě svou živnost provozovat. Je však jasné, že založení takové organizace muselo být výhodné zejména pro její členy, jinak by k němu patrně vůbec nedošlo nebo by společenství nefungovalo.

Vznik prvních cechů u nás však lze pro nedostatek pramenů jen těžko sledovat, a tak se cechovní počátky dají pouze odhadovat. Ve 14. století jsou doloženy již fungující cechy, které zřejmě vznikly již v průběhu 13. století. To lze tvrdit především o Praze. Zde jsou nejstarší cechovní artikule dochovány u krejčích z roku 1318.⁶⁶ Je pravděpodobné, že první cechy fungovaly z počátku bez jakýchkoliv statut, ale o jejich dřívější existenci se můžeme z důvodu nedostatku písemných pramenů jen domnívat. Situace ve městech byla ale různá. Bezpochyby první cechy vznikaly ve městech královských, v poddanských městech byl vývoj pomalejší. Ale i v největším královském městě, tedy v Praze, existovaly nejstarší vzniklé

⁶² Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu*, s. 63.

⁶³ Tamtéž, s. 64.

⁶⁴ Tamtéž, s. 65.

⁶⁵ Není zcela jasné, za jakých okolností cechy vznikaly a na čí popud. Objasnění tohoto problému ale není předmětem této práce. Tuto otázku si kladl zejména Josef Janáček a pokusil se na ní odpovědět. Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 99.

⁶⁶ Tamtéž, s. 100.

cechy souběžně s bratrstvy a zcela neorganizovanými řemesly.⁶⁷ Z první poloviny 14. století se statuta zachovala i v Plzni, Českých Budějovicích, Jihlavě, Netolicích a Kutné Hoře.⁶⁸ Je tedy jisté, že cechy působily v řadě českých měst, dnešní znalosti o jejich existenci jsou ale omezené, neboť závisí na dochovaných písemných pramenech.

Na mnoha místech byla ale síť cechů plně rozvinutá již v průběhu 14. století a zajišťovala svým členům ochranu práv k místnímu trhu. Cechy usilovaly o přístup do nejvyššího vedení města, neboť si dobře uvědomovaly, že tak lépe uplatní své zájmy. To, co bylo v dřívějších dobách spíš výjimkou, se nyní stávalo stále častějším, hlavně větší a bohatší cechy ve městě mívaly své členy stále pravidelněji mezi konšely. Cechy nastoupily velice bezohlednou cestu za mocí a to se jim málem stalo osudným. Zejména potravinářská řemesla stále stupňovala své nároky na místní trh nad neúnosnou mez, neboť ohrozila nedostatkem potravin samotné zákazníky a obyvatele města. Karel IV. také z uvedených důvodů, ale i z důvodu vylidnění měst, nekompromisně proti cechům zasahoval. V tomto ohledu je významný zejména rok 1352, kdy Karlova proticechovní politika vyústila v jejich zákaz.⁶⁹ Ani to však již nemohlo hluboce zakořeněné cechovní organizace úplně zlikvidovat. Postupem času došlo ve většině případů k jejich obnově, vznikaly i zcela nové cechy, ale začaly již vystupovat nohem umírněněji v prosazování svých zájmů. Až do začátku husitské revoluce se cechovníctví stabilizovalo. Řemeslnictvo bylo početnou vrstvou obyvatel ve městě a jelikož se mu nepodařilo v předchozím období prosadit se ve městě jako politický činitel, bylo nuceno obrátit svou pozornost jinam. Došlo k prohloubení sociální diferenciaci mezi řemeslníky a to se odrazilo i v husitském hnutí. Řemeslníci se stali z většiny součástí měšťanské husitské opozice a ustoupili zcela od ostrých revolučních snah, v politice měšťanské opozice měli ale vedoucí místo.⁷⁰

Z husitského revolučního hnutí vytěžila zejména královská města. Stala se zemským stavem a získala tak moc spolurozhodovat o osudech země. Většinou také získala díky konfiskacím a výhodným koupím majetek a podařilo se jim často také omezit pravomoci královského rychtáře.⁷¹ Velmi se ale lišila situace měst královských a poddanských. Řemeslníci ve městech poddaných přímo králi byli svobodnější, neboť nebyli zatíženi poddanskými povinnostmi a měli i větší podíl na řízení města. Lze konstatovat, že řemeslníci získali díky husitskému hnutí do rukou velkou moc. Došlo proto znovu k rozvoji do té doby

⁶⁷ O tomto stavu svědčí příklady, které uvádí Zikmund Winter. Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu*, s. 184.

⁶⁸ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 108.

⁶⁹ Tamtéž, s. 114.

⁷⁰ Tamtéž, s. 124.

⁷¹ Tamtéž, s. 127.

zpomaleného cechovníctví a to nutně vedlo ke zpátečnictví, protože se cech soustředil hlavně na regulaci vnitřních nařízení. To mělo pochopitelně negativní dopady na výrobu.

V průběhu 15. století došlo k smazávání rozdílů mezi vrchnostenskými a královskými městy alespoň co se podmínek řemeslné výroby týče. V tomto období došlo již k definitivnímu upevnění vztahů na místním trhu a vše bylo tedy připraveno k expanzi některých řemesel na trhy zahraniční.⁷² Do té doby se české výrobky na zahraniční trhy vyvážely jen ojediněle, popřípadě o tom chybí záznamy. Řemeslníkům se to nevyplácelo, neboť náklady na vývoz zboží byly příliš vysoké. Stále platilo, že nejmocnějšími řemesly ve městě byla většinou oděvní a potravinářská odvětví. Průzkum v osmi českých městech ukázal, že nejhojnější zastoupení měly cechy sladovníků, řezníků, krejčích a soukeníků. Kromě nich se jako významná a vlivná objevují řemesla pekařů, ševců, kožešníků, tkalců plátna, kovářů a koželuhů.⁷³ Právě jasná převaha dvou zmiňovaných odvětví svědčí o výrobě zejména pro místní trh.⁷⁴ Také v menších městech, kde fungovalo jen několik cechů, byli nejsilnějšími odvětvími řezníci, ševci a krejčí, někde sladovníci. Výjimečně tu existovala luxusnější řemesla či řemesla, která nepatřila k výše zmíněným dvěma druhům. Tato řemesla patřila k výnosným, neboť měla dobré odbytové podmínky i na místním trhu na rozdíl od jiných řemesel. Mezi další velmi rozšířené odvětví patřilo textilní, v první řadě soukenictví. Soukeníci měli poněkud složitější výrobu, neboť potřebovali pomocné pracovní síly. Ty si zajišťovali z venkova. Patřili rovněž k nejhudším řemeslníkům vůbec, přestože počty soukeníků byly ve městech vždy dost vysoké a jako jedni z prvních vyráběli i pro vzdálené trhy.⁷⁵

Pro místní trh vyráběli řemeslníci od počátků, ale hranice místního trhu se pro všechna řemesla nekryly.⁷⁶ Jak bylo uvedeno výše, došlo k nasycení místního trhu, to souviselo i se stagnací specializace řemesel a dělby práce.⁷⁷ Dochází tedy k přesunu zájmu řemeslníků na vzdálenější trhy a objevuje se mnohem více zpráv o vývozu řemeslných výrobků po trasách dálkového obchodu.⁷⁸ Jak již bylo naznačeno, hlavním vývozním artiklem se stalo sukno, dále se vyvážely roušky a šlojíře, významnou úlohu ve vývozu mělo pivovarnictví, určitou roli

⁷² Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 131.

⁷³ Tamtéž, s. 131 – 132.

⁷⁴ Tamtéž, s. 133.

⁷⁵ Tamtéž, s. 136.

⁷⁶ Tamtéž, s. 139.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

hrál vývoz nožů a snad i klobouků.⁷⁹ Je patrné, že export se týkal pouze vybraných řemesel a to jen v některých městech.

Již byla řeč o rozvoji cechovníctví, ke kterému opět docházelo právě kvůli posílení cechů na počátku 15. století v důsledku husitského hnutí. Tento rozvoj však způsoboval stagnaci až zpátečnictví. Docházelo rovněž i k zakládání nových cechů, co se týče královských měst, byla to pravomoc městské rady. V určitých případech mohl cech schvalovat dokonce panovník, ale k tomu docházelo zcela výjimečně pro zvýšení prestiže cechu.⁸⁰ V případě měst náležejících jiné vrchnosti než králi, byla ta odpovědná za vznik cechů. V těchto městech byla ale samospráva omezenější a řemeslníci více podléhali své vrchnosti.

Co se týče technické úrovně výroby, v některých odvětvích lze zaznamenat pokrok. Lze konstatovat, že v 16. století byli řemeslníci celkově obratnější a zručnější, než tomu bylo ve 14. století. K žádným převratným objevům pro zdokonalení výroby však nedošlo. Snoubila se zde pouze znalost starých výrobních postupů a dovednějších řemeslníků.

V 16. století byla hlavní cechovní síť již dotvořena. Hlavními znaky tohoto období byla snaha řemeslnictva působit a uplatnit se ve vedení města. A snaha o rozvoj hospodářství vrchnostenských měst v důsledku nasycenosti místního trhu. Projevovaly se snahou o posílení vlastních pozic jednotlivých řemesel prostřednictvím ochranného cechovního systému a pokusy jednotlivých cechů o prosazení svých ryze individuálních zájmů. Jejich ochrana měla zpátečnický charakter, neboť bránila místní trh před dovozem cizích řemeslných výrobků.⁸¹ Tak se řemeslníci bránili konkurenci, ale znemožňovali si tak zároveň získání nových znalostí a dovedností v oboru. K rozvoji cechovníctví docházelo v takové míře, že předstihlo často i hospodářskou situaci daného řemesla a mělo funkci preventivní ochrany před potížemi malovýrobců. Podle dostupných informací se v praxi řemeslo schopné obsáhnout místní trh zaštitilo monopolním právem a tudíž bylo svým cechovním systémem dostatečně chráněno.⁸²

V otázce zakládání nových cechů je potřeba přihlídnout k vlivu vrchnosti, která často vyvíjela v tomto směru vlastní iniciativu. Proto vznik nového cechu ještě neznamená rozvoj cechovního systému, ten mohl být vytvořen uměle. Nové cechy byly často svázány novým cechovním systémem více než staré.

Již v průběhu 15. století došlo k vytvoření zemských cechů s centrem v Praze. Ty měly funkci široké organizace, která měla sledovat hospodářské zájmy řemeslníků. Na

⁷⁹ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 142 – 146.

⁸⁰ Tamtéž, s. 156.

⁸¹ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech*, s. 219.

⁸² Tamtéž.

začátku 16. století se jejich aktivita zvýšila, soustředila se na otázku tovaryšů a učedníků. Po celé 16. století ale zůstaly pouze formálními organizacemi a žádný ze zemských cechů se nestal autoritou v celé zemi. Překážkou působení zemských cechů byly především rozdíly mezi úrovní výroby a roztržitost cechovních zájmů. Došlo sice k uzavření několika smluv a opatření mezi cechy, ale snaha o jejich univerzální platnost vyšla naprázdno.

Přelomovým a téměř osudovým rokem se cechům málem stal rok 1547. Po nevydařené vzpouře proti Ferdinandovi I. se královská města dostala do nezáviděníhodné situace, neboť byla příkladně potrestána. V rámci restriktivních opatření došlo ke zrušení cechů. Toto nařízení nebylo ale naštěstí pro cechy důsledně formulováno, proto bylo chápáno různě. Po roce 1547 nastala krátká doba bezprávního stavu cechovních organizací. Zdá se ale, že působení cechovního systému bylo omezeno zejména v Praze. V důsledku těchto změn, je potřeba další vývoj cechů v Praze oddělovat od vývoje cechovnictví v předbělohorských Čechách, neboť se naprosto lišil od vývoje ve všech ostatních městech.⁸³ Ostatní česká královská města patrně zrušením cechů netrpěla tak, jako hlavní město, a tento zákaz neměl pro ně vážnější důsledky. Již v druhé polovině 16. století si ve všech městech cechy získaly své původní postavení. Většina cechovních organizací byla ale rokem 1547 nedotčena, protože působila ve vrchnostenských městech a těch se královský zákaz netýkal.

V druhé polovině 16. století docházelo k upevňování cechovní soustavy. Cechy dále bojovaly za ochranu místního trhu a vydávaly opatření týkající se přijímání nových mistrů, úpravy učební doby, ztížení dovozu cizího zboží, kolektivních nákupů surovin a dalších. V této době se uplatňovala i zemská politika cechů při spojení několika měst dosahujících hospodářských privilegií. Pokračoval tedy proces zdokonalování cechovní soustavy. Soustava se stala systémem opatření a nařízení, která se nelišila pro velká a malá města. V této době se do popředí dostala vrchnostenská města, protože královská města byla otupena oslabením měšťanstva. Význam cechovní soustavy a její rozvoj potvrzuje i vyvíjející se tovaryšské hnutí. To v této době prožívalo svůj rozkvět, neboť vstup do cechu se stával stále složitějším. Každý tovaryš měl snahu stát se mistrem, a proto byl ochoten i leccos vytrpět, snášel vykořisťování mistrů a byl s nimi solidární ve všech situacích. Od druhé poloviny 16. století si ale tovaryši začali více uvědomovat svou problematickou situaci. Získání „mistrovství“ se stávalo téměř nemožným a cechovní soustava v podstatě tovaryšům mnoho možností pro kariérní postup nedávala. Mistři sami pak podporovali vývoj tovaryšských cechovních organizací a ty byly začleněny do cechovního systému.

⁸³ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech*, s. 226.

Ochrana místního trhu spočívala v opatřeních regulujících vnitřní organizaci řemeslné práce a hlavní hrozbou pro řemeslníky uvnitř organizace byla vnější konkurence.

V 16. století bylo ve většině českých měst řemeslnictvo nejpočetnější částí měšťanstva. Jeho politické ambice jsou proto snadno pochopitelné. Úspěchy a uznání na tomto poli si řemeslnictvo vydobýlo a v politice každého města se více či méně zájmy řemeslníků odrážely. Boje o místní i vzdálený trh nedovolovaly zlepšit podmínky výroby a docházelo i ke konkurenčnímu boji v rámci zahraničního a zemského trhu.⁸⁴ Proto se existenční podmínky řemeslníků zhoršovaly, prosperita řemeslné výroby klesala. Jistý úpadek lze sledovat ve ztrátách pozic mezi konšely a patrný je i společenský sestup řemeslnictva. Cechovní zájmy do značné míry ustoupily i vlastní městské politice.

Od poloviny 16. století je u nás dochována řada písemností dokládajících cechovní činnost. Existence množství dokumentů svědčí o dalším rozvoji cechovnictví. Mnoho starým cechům byla v této době potvrzována statuta. Ve vrchnostenských ale i královských městech se zakládaly cechy nové. V menších městech existovaly cechy čítající desítku až několik desítek řemeslníků, ale byly zde i společné organizace řemesel, neboli cechy smíšené, čítající velké množství řemeslníků.⁸⁵ V době, kdy cechovnictví prožívalo krizi, se cechy snažily o ještě větší ochranu řemeslnických zájmů. Prohlubovaly tak snahy, které jim byly vlastní od samého počátku organizace. V cechovních statutech neustále přibývala nařízení, která danému cechu zajišťovala monopol a umožňovala co nejlepší odbyt výrobků. Nařízení šla dokonce tak daleko, že byl zakázán i dovoz výrobků určitého řemesla v době výročních trhů.⁸⁶ Místní trh neměl být ideálně zásobován jinými než domácími výrobci. Z důvodu boje za vlastní zájmy se často dostala dvě řemesla do konfliktu nebo byl cech ochoten se postavit celému městu.⁸⁷ Docházelo dokonce i k vědomému poškozování řemeslníků jiného, ale i stejného výrobního odvětví. Nejvíce pak docházelo k růstu opatření zamezujících přístup do cechu. Kromě vyšších nároků na zhotovení mistrovského kusu se ztěžovaly i podmínky nesouvisející s řemeslnickým uměním. Zvyšovala se lhůta služby tovaryše u mistra, aby se mohl ucházet o „mistrovství“, prodlužovala se i učební doba a i nově příchozím mistrům se zhoršovaly podmínky pro provoz živnosti oproti mistrům starším. Současně se zvyšovala i suma, tak zvané „příjemné“, za přijetí do cechu.⁸⁸ Někde mohl být poplatek tak neúnosný, že byl pro některé tovaryše nepřekonatelnou překážkou. Pro ně byla pak jedna z mála možností

⁸⁴ Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech*, s. 248.

⁸⁵ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 233.

⁸⁶ Tamtéž, s. 235.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž, s. 236.

svatba s dcerou či vdovou po mistrovi, jejímž uskutečněním byly podmínky vstupu do cechu mírnější. Stejně úlevy většinou platily i pokud šlo o syny mistrů. V případě potřeby cech omezoval i výrobu jednotlivých dílen. Byly přesně stanoveny počty tovaryšů a učedníků u jednoho mistra, popřípadě počty pracovního nářadí, se kterým smí pracovat. Zkostnatělost cechovní organizace dokládají zákazy zavádění jakýchkoliv nových výrobních postupů, které by ovládali jen někteří mistři. Zde vůbec nezáleželo na tom, zda by dotyčný vynález pomohl a zjednodušil výrobu. Z důvodu přísných nařízení nebylo takřka možné zavádět nejen novinky ve výrobě, ale jakkoliv rozvíjet dělbu práce a rozšiřovat tak řemeslnické dílny.⁸⁹

Došlo také k úpadku řemeslné výroby pro vzdálenější trhy a řemeslnictvo se tak opět soustředilo na trhy místní. Z výše uvedených důvodů docházelo k chudnutí řemeslnictva a politické zájmy města a řemeslníků se zcela odcizily.

Třicetiletá válka byla velkou zkouškou pevnosti cechovních organizací, neboť přesuny vojsk přes naše území a zimní kvartýry armád zasáhly alespoň hospodářsky do všech koutů země. Snad všechna města a tudíž i jejich obyvatelstvo pocítilo dopady války. Z údajů dostupných po konci války je patrné, že došlo ke snížení populace, ať již v důsledku zvýšené úmrtnosti, či vystěhovalectví určité části protestantů. Pro nemožnost srovnání s nějakými relevantními prameny před válkou, lze některé údaje pouze odhadovat. Čísla, která ukazují zvýšení daní, výpalného pro vojáky a dalších platů, kterými museli obyvatelé českých zemí přispívat na válku, však hovoří jasně. Je proto pochopitelné, že i cechovní systém v této době utrpěl, stejně jako řemeslná výroba. Pravděpodobně došlo k úbytku řemeslníků v ceších a ti kteří zůstali, se na mnohých místech potýkali s nedostatkem financí. Řemeslná výroba byla do jisté míry prokazatelně třicetiletou válkou ochromena.

Situace nebyla pochopitelně ve všech městech úplně stejná. Velmi záleželo na tom, jak dané město v průběhu války trpělo. Hůře na tom samozřejmě byla města přímo ohrožovaná vojsky. Pro poničená města byla obnova složitější, v případě řemeslné výroby však není možno říci, na jak vyspělé úrovni se nacházela před válkou. Na druhou stranu existovala i města válkou téměř nedotčená. V nich patrně ani řemeslníci nějakými většími újmami netrpěli. Hospodářská síla řemeslníků po válce je ovšem sporná. Ze zápisů v Berní rule z roku 1654 vyplývá, že velká většina řemeslníků patřila mezi zahradníky a chalupníky, tedy mezi nejchudší vrstvy ve městě. Rovněž počty řemeslníků ve městech mohou být zkreslené, neboť není již uvedeno, zda dotyčný svou profesi také vykonával.⁹⁰ O snížení počtu řemeslníků po třicetileté válce však není pochyb. Sledujeme-li skladbu řemesel ve

⁸⁹ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 237.

⁹⁰ Tamtéž, s. 257.

městech, zjišťujeme, že nejsilnější odvětví, tedy potravinářské, oděvní, popřípadě textilní, zjistíme, že jejich zastoupení v určité míře přetrvalo. Ve městech stále nejvíce nacházíme řezníky, krejčí, ševce, pekaře a kováře, v některých oblastech dále i tkalce a soukeníky.⁹¹ Další řemesla se ale vyskytují nepoměrně méně a velmi nepravidelně. Tato situace však byla patrná ještě před začátkem stavovského povstání. Nelze proto tvrdit, že třicetiletá válka měla řemesla „na svědomí“. Jejich úpadek byl pravděpodobně nevyhnutelný a válečný konflikt ho jen uspíšil.

⁹¹ Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby*, s. 257.

5. Cechovní hierarchie a fungování cechu

Řemeslník pracující jen v omezené míře pro místní trh, se jen těžko vyrovnával s omezeními spojenými s výrobou za třicetileté války a se zhoršením výrobní situace. Lze předpokládat, že každá větší překážka ve smyslu omezení jeho výroby, mohla znamenat definitivní ukončení výroby v jeho dílně. Válka znamenala konec exportu sukna a jiných méně významných českých výrobků, na druhou stranu došlo k posílení výroby plátenictví v severních Čechách. Většinou ale jen utužila závislost řemeslné výroby na roztržitém místním trhu. Tím se jen potvrdilo, že úpadek cechovního systému je nevyhnutelný a spěje ke svému zániku.

Co se týče práva míle, v 16. století docházelo k jejímu krácení u královských měst. Ve východních Čechách, kde byla v okolí královská města, řada městeček a vesnic poddanských, bylo právo míle velmi zúženo.⁹² Tento fakt potvrzuje i nedostatek zmínek o tomto privilegii v cechovních statutech 16. století.

Městští řemeslníci ustupovali na řadě míst v zemi řemeslníkům venkovským. Byl ale rozdíl mezi venkovským řemeslníkem z vesnice náležející městu a z ostatních vsí z panství. Zikmund Winter zde hovoří o náchodském panství roku 1559, kde cechy města Náchoda netrpěly řemeslníky ve vesnicích města. V ostatních vesnicích panství snášela tkalce, omezovala však jejich výrobu nařízením jediného tkalcovského stavu pro každého řemeslníka a zákazem přijímání tovaryše a učedníka.⁹³

Ve městech, kde byl nedostatečný počet mistrů jednoho řemesla pro vznik cechu, vznikaly spolucechy. To byly spojené cechy pro dvě až tři řemesla. Mohly vznikat ale i z jiných důvodů, například v případě, že to bylo pro řemeslníky výhodné.⁹⁴ Pokud bylo spojených cechů více než tři, nazývaly se v 16. století „rejcechy“.⁹⁵

Meziměstským cechem byla nazývána organizace umístěná v jednom velkém městě panství a patřili do ní všichni mistři toho řemesla z okolních měst. Byli členy výše uvedeného cechu a v případě, že si ve městě založili vlastní cech, stali se podružným k hlavnímu cechu.⁹⁶ Meziměstský cech mohl mít ještě jednu formu a to takovou, že byly všechny sdružené organizace v něm rovnoprávné. Fungovaly na základě zásad řemeslnického bratrství. Měly

⁹² Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 14.

⁹³ Tamtéž, s. 16.

⁹⁴ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 23.

⁹⁵ Tamtéž, s. 25,26. Autor zde zmiňuje mnoho příkladů.

⁹⁶ Tamtéž, s. 33.

společný cechovní řád a v 16. století se v pramenech hojně vyskytovaly.⁹⁷ Rovnoprávné meziměstské cechy vznikaly zejména z důvodu ochrany před řemeslníky neoprávněnými a z důvodu menší konkurence při nákupu surovin pro cech. I v tomto případě byl však jeden cech hlavní. Jeho cechmistři řešili například spory mezi ostatními cechy.⁹⁸

V 16. století vznikaly krajské cechy. Tyto organizace působily pro široké okolí a měly za úkol ochraňovat řemeslníky v nich spojené před cizími, kteří přicházeli na jarmarky.⁹⁹ Winter uvádí, že krajské cechy byly obdobou zemských cechů z 15. století.¹⁰⁰ Zemské cechy poskytovaly na vyžádání a za úplatu venkovským cechům svá statuta. Tím si venkovské řemeslníky zavázaly a oni se na ně obracely v případě větších sporů. Pravděpodobně však cechy neměly společnou cechovní pokladnici, jako tomu bylo například v sousedním Německu.¹⁰¹ I zde se vyskytují regionální rozdíly, některé cechy byly na svém zemském cechu závislé více, některé méně. Většina venkovských cechů žila svým vlastním životem, stejně jako cech hlavní. Cechy vystupovaly rovnocenně, kde se ale vyskytli mistři bez cechovního zřízení, snažil se je hlavní cech ovládat.¹⁰² Pražští řezníci se stali hlavou zemského cechu již v 15. století, ale v průběhu let své vedoucí postavení začali ztrácet. Snažili se o obnovu svého vedení, půjčovali svůj řád, rozhodovali ve sporech podle svého pořádku a v roce 1560 se dokonce snažili zorganizovat sjezd všech cechovních řezníků do Prahy.¹⁰³ Na něm se měl projednávat problém necechovních tovaryšů. Pražští řezníci se dohodli, aby tovaryši bez výučního listu nebyli přijímáni. Toto své usnesení rozeslali jako návrh do ostatních řeznických cechů. Svůj zemský cech měli také pražští kožešníci. Roku 1564 propůjčili svůj řád do Rakovníka a zdůrazňovali tamním řemeslníkům, aby se s nimi o všech důležitých věcech radili, stejně tak jako to měli dělat i kožešníci v jiných městech království. Roku 1595 se kožešníci dokonce chlubili, že se s nimi ostatní cechovní bratři v zemi radí a s úctou k nim vzhlíží.¹⁰⁴ V 16. století měly zemské cechy podobu spíše volných sdružení venkovských cechů a někde i jednotlivých mistrů s cechem hlavním, který byl zpravidla v Praze. Existovaly ale i cechy, které si opatřily své pořádky odjinud a ty pak k Praze nevzhlížely. Pražský cech mohl působit na venkovské cechy s ním spolupracující, aby

⁹⁷ Tamtéž, s. 33. Na straně 34 uvádí Winter příklady fungování takového cechu v městě Českém Krumlově. K tomuto městu byly přidruženy cechy v městech okolních a krumlovští mistři rozhodovali o tom, zda mistři okolních měst mohou mít tovaryše a přijímat učedníky.

⁹⁸ Tamtéž, s. 35.

⁹⁹ Tamtéž, s. 36.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 37.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž, s. 38.

¹⁰³ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 39.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 41.

odmítaly tovaryše vyučené v ceších či u mistrů nespolupracujících. Zemské cechy ale neměly dostatek pravomocí, aby své přívržence k podobným krokům donutily.

Ne všechny cechy si byly zcela rovny. Často se starobylé cechy považovaly za přednější než cechy vzniklé nově a tento stav se projevoval například při vítání krále s praporci. Když totiž král vjížděl slavnostně do města, platilo, že se shromáždily všechny městské cechy a byly seřazeny podle určitého pořádku. Na Starém Městě Pražském platilo v 16. století, že průvod začínali řezníci a sladovníci jako nejpočetnější a nejbohatší řemesla, za nimi v novější době byli soukeníci, kožešníci, pekaři, krejčí. Následovala kovodělná řemesla, za nimi kováři, ševci, pláteníci, podle starších zvyklostí se řadila řemesla pracující s kůžemi až za ně, například uzdáři, řemenáři a další, na konci bývali lazebníci.¹⁰⁵

Co se týče cechovní cti, hlídala si ji pečlivě všechna řemesla. Existovala ovšem řemesla, která mezi ostatními byla považována za nepočetná. Řemeslníci pak s takovými „nepočetnými“, ani s jejich potomky, nechtěli mít nic společného. K takovým ostatními zatracovaným řemeslům patřili výše zmínění lazebníci, což dokazuje jejich umístění až na konci průvodu, což znamenalo nejmenší váženost mezi cechy. Mezi další méně vážená řemesla patřili bradýři, mlynáři, ovčáci, trubači a další hudebníci a dokonce i tkalci. V Říši musel tato řemesla ochraňovat i sám císař a augšpurský sněm nařizoval v 16. století ostatním řemeslům, aby potomky výše uvedených řemesel brali za počestné a přijímali je do učení.¹⁰⁶ U nás byla v 16. století situace tkalců a mlynářů lepší, jen poddanští řemeslníci byli částečně diskriminováni.¹⁰⁷ Na našem území patřila mezi méně vážená řemesla i hrnčíři, o kterých jsou důkazy, že byli z nějakých měst vykazováni a nesměli tam svou živnost vykonávat a to patrně ještě v 16. století.¹⁰⁸

Řemeslníci nejen že mezi sebou vedli spory kvůli počestnosti řemesel, ale častovali se navzájem i různými nadávkami. Ustálily se dokonce nadávky pro určitá řemesla, což svědčí o tom, že musela být používána v souvislosti s konkrétním řemeslem. Tento fakt naznačuje, že dané řemeslo nebylo mezi ostatními řemeslníky příliš vážené, popřípadě mohlo znamenat i špatné vztahy mezi řemesly. Zikmund Winter se zmiňuje o nadávkách pro kožešníky, kterým bylo nadáváno slovy jako „kočkaři“, ševcům „koněděrci“.¹⁰⁹ V 17. století se setkáváme i s úpadkem váženosti ševců.¹¹⁰

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 48.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 49 - 50.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 50.

¹⁰⁸ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 50.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 50.

¹¹⁰ Jako ukázka může posloužit příklad z Čáslavi. Zde se roku 1696 pokusili konšelé vyloučit ze svých řad jednoho ševce jen z důvodu jeho řemesla. Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 50.

Pravděpodobně pozůstatkem řemeslných náboženských bratrstev mohla být cechovní služba při pohřbu. Svým cechovním bratrům cech propůjčil k pohřbu svíce, cechovní příkrov i znaky. Členové cechu odnesli rakev s nebožtíkem na hřbitov za doprovodu ostatních z cechu.¹¹¹ Právě z důvodu pohřbu přistupovaly k bratrstvům celé rodiny měšťanů. Členem takového bratrstva při cechu se mohl prakticky stát každý, kdo složil vstupné a platil příspěvky. Tato bratrstva se těšila veliké oblibě zejména na venkově.

Cechy měly sice svou vlastní samosprávu, nikdy ale nebyly zcela autonomní. Byly podřízeny vrchnosti a také městské správě. Právě městská správa ztvrdzovala cechovní usnesení a cechovní statuta, zároveň je mohla kdykoliv změnit a podřizovala je své hospodářské politice. Do roku 1547 byla na tom v tomto ohledu lépe města královská, ale po jejich vzpouře a potrestání ze strany krále se cechovní organizace vyvíjely spíše v městech poddanských.

Bohatí řezníci si rádi připlatili, aby jim král vydal privilegium na jejich statuta, i když by jim stačilo městské potvrzení. Cechy také často žádaly krále o udělení erbu a pečeti.

Po nezdařeném stavovském povstání v roce 1547 využil král své převahy a při trestání měst dolehl jeho hněv i na řemeslnické organizace. Domníval se, že řezníci a sladovníci mu neodvádějí tak vysoké daně, jak by měli a tomu nahrával i fakt, že se zaplacení této daně bránila pražská řemesla, ale i řemesla v Lokti, Táboře a Hradci Králové.¹¹² Král potrestal cechy tím, že musely vrátit všechna privilegia a některá řemesla i svůj řád a jiné svobody. Dohled nad nimi měl vykonávat královský rychtář a cechy dokonce nesměly volně nakládat se svými finančními prostředky. Oficiálně došlo ke zrušení cechů, měly být zachovány pouze zvyklosti týkající se přijímání nových učňů a tovaryšů. Tím byly zrušeny i mezicechovní dohody, které byly zaměřeny proti zákazníkům. Všechny zákazy však nebyly formulovány přesně a cechy díky tomu fungovaly neoficiálně dál.¹¹³ Oficiálně ale cechy přestaly být korporacemi, fungovaly dál však bez privilegií. O všech svých věcech se musely radit s královým rychtářem, přišly tak o značnou autonomii.

Královskými zásahy vůbec nebyla postížena poddanská města. V polovině 16. století získaly v mnohých městech cechy svá privilegia a byly jim ztvrzeny cechovní řády. Například roku 1557 byl potvrzen řád řezníků v Kostelci nad Orlicí.¹¹⁴

¹¹¹ Tamtéž, s. 52.

¹¹² Tamtéž, s. 57.

¹¹³ Mnohé příklady fungování cechů v královských městech po roce 1547 uvádí Zikmund WINTER, *Český průmysl o obchod v XVI. věku*, s. 59.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 62.

Královská města se postupně dočkala navrácení svých privilegií. Musela si o ně požádat a za vrácení si zaplatit. Často proto pražské cechy využívaly svého statutu zemských cechů a snažily se získat příspěvek od spřátelených cechů v jiných městech. K znovu utvrzování cechů docházelo po roce 1560, před tímto datem k tomu docházelo pouze výjimečně a cechy v královských městech získávaly zpět své pravomoci. Nezískaly však zpět již svou autonomii. Měly nad sebou poměrně přísný dohled v podobě královského rychtáře, v pražských městech i hejtmana, dále na ně dohlížela i městská rada. Cechy se navrácením svých privilegií musely králi zavázat svou věrností. Ve všech městech pak skládali řemeslníci panujícímu králi přísahu věrnosti. V Praze a často i jinde se cechovní organizace snažily vymoci si královské potvrzení. V roce 1610 si takto tkalci z Poličky vyžádali a zaplatili privilegium v císařské kanceláři.¹¹⁵ Vláda zasahovala i do cechovních řádů při jejich obnově. V roce 1562 řezníkům v Chrudimi byl zakázán článek z jejich starodávných statut, který stanovoval, že každý přijatý člen musí být utrakvista.¹¹⁶ Král nověji zdaňoval více jemu podřízené řemeslníky. Takto byla zavedena roku 1593 daň z masa. Řezníci byli povinni odvádět poplatky z každé libry masa, oproti jejich návrhu odvádět daň z jateční váhy nebo kupní ceny zvířete.¹¹⁷ V roce 1620 král vyzval řemeslníky k půjčce a oni mu poskytli menší hotovost ze své pokladnice.¹¹⁸ Vyšší dohled nad cechy byl zaveden i díky zemským řádům policejním, které udávaly mzdy čeledí a sazby na řemeslné výrobky, chránily tím zákazníky před drahým zbožím. Panovník zasahoval do vnitrocechovních záležitostí také tím, že mohl nařídit, aby cech přijal nechtěného řemeslníka.¹¹⁹ Panovník v některých případech dokonce povoloval některým řemeslníkům působit mimo cech. Takoví mistři se pak nazývali „osvobození“ a směli mít i tovaryše a učedníky.¹²⁰ Po roce 1619 se cechy proti těmto svobodným řemeslníkům vzbouřily a mnohé z nich přinutily k vstupu do cechu či odchodu ze země.¹²¹

Soupis práv řemeslníků měly cechy zaneseny ve svých řádech. Cech řídili cechmistři a cechovní shromáždění. V 16. století bylo běžnou praxí, že v případě potřeby nových statut si je cechy půjčovaly z jiného města od stejného řemesla. Právo k propůjčování artikulů přespolním si vyžádaly nejen pražské, ale i mnohé venkovské cechy. V případě, že cech propůjčil své artikule jinému, často pak zasahoval do sporů tamních řemeslníků a tyto cechy

¹¹⁵ Tamtéž, s. 66.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 67.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 68.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 74.

¹²⁰ Zikmund WINTER, *Český průmysl o obchod v XVI. věku*, s. 74.

¹²¹ Tamtéž, s. 77.

si zakládaly na svém bratrství. Tak to fungovalo ve všech řemeslech. Příkladem mohou být pražští kožešníci, kteří propůjčili svá statuta roku 1550 litoměřickému cechu.¹²² Často ale docházelo k půjčování pořádků na venkově mezi bližšími městy. Byly i výjimky, kdy si řemeslníci vyžádali statuta vzdáleného města, a neměli zájem o pořádek z Prahy. Takto se zachovali Táborští kožešníci, kteří si roku 1581 vyžádali řád z Hradce Králové.¹²³ Když si mistři vyžádali statuta z jiného města, museli prokázat, že jsou schopnými řemeslníky. Když pak opis pořádku dostali, bylo k němu připsáno doporučení, aby se chovali poctivě a dodržovali zásady pořádku. Nový cechovní řád za úplatu schvalovala vrchnost. Kožešníci v Kostelci nad Orlicí zaplatili vrchnosti za schválení pořádku v roce 1593 „futrem, do kterého všili 36 liščích podbřišků“ a k tomu deset kop,¹²⁴ za pergamen dali půl kopy a za sepsání artikulů na něj další půl kopy.¹²⁵

Artikule v 16. století měly zastaralou podobu, neboť cechovní organizace byly velmi konzervativní. Řemeslníci si je nechávali přepsat doslovně, ale neřídili se jimi důsledně. Naopak některé cechovní věci do nich nemusely být zaneseny, zvláště u povinností mistrů se řemeslníci řídili zvykem či dohodou. Je doloženo, že v případě zrušení nějakého článku, nebyl ze statut vyjmut.¹²⁶ Články za sebou nejsou nijak uspořádány a body, které spolu souvisí, jsou často v různých částech dokumentu. Statuta pravidelně obsahovala předpisy pro přijímání učňů a pro jejich postup až na post mistra. Dále se články týkaly schůzí, nejrůznějších poplatků, někdy i technické stránky řemesla či stránky obchodní. Lze pozorovat jejich vývoj, nejstarší bývaly zpravidla psány jednodušší formou, v novějších se používal vytříbenější jazyk. Do statut tábořských kožešníků byly přidány biblické citáty přímo mezi články.¹²⁷

Potvrzené řády si cech nechal krasopisně opsat na pergamen nebo do zvláštních knih s ozdobnými deskami určených pro tyto účely. Z důvodu bezpečnosti a zvýšení prestiže byly často artikule vpisovány do městských knih.¹²⁸ Artikule byly pro cech jedním z nejdůležitějších dokumentů a proto o ně mistři cechu velmi pečovali. V neklidné době, například za války, měli cechmistři za úkol je dobře schovat, mohli je zakopat i do země.¹²⁹

¹²² Tamtéž, s. 91.

¹²³ SOkA v Táboře, fond Kožešnický cech Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

¹²⁴ Kopa se rovnala 60 grošů.

¹²⁵ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 92.

¹²⁶ Tamtéž, s. 92.

¹²⁷ SOkA v Táboře, fond Kožešnický cech Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

¹²⁸ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 93.

¹²⁹ Tamtéž.

5.1. Cechmistr a mistr

Nejvýznamnější postavení v cechu měl cechmistr. V menších městech mohl být jeden nebo dva cechmistři, v případě velkého cechu mohli být až čtyři. Byli nazýváni „staršími cechu“. Zpravidla byli voleni na rok, ale byly i případy, kdy zůstávali v úřadě i několik let. Do 16. století si je cech volil sám, pak byla volba v královských městech v rukou konšelů a rychtáře. Cechy pouze doporučily vhodné kandidáty městské radě. V poddanských městech se volba cechmistrů odehrávala různě. Mohla probíhat stejně jako v městech královských, volit mohli samotní mistři nebo cechovní shromáždění, cechmistra vybírala i vrchnost nebo pověřený úředník a podobně.¹³⁰ Před novou volbou bylo ještě potřeba, aby starší cechmistři požádali „za propuštěnou z ouřadu“¹³¹ a o zvolení nových. Někdy se stalo, že si úřadující cechmistr nějakým svým rozhodnutím udělal v cechu nepřátele, nebo chtěl jen zjistit, zda mu všichni důvěřují. Proto v zápisech nových cechmistrů můžeme nalézt, že se chtěl očistit před pány konšely, tam mu měli mistři sdělit jeho vinu, v tom případě by pak úřad nepřijal. Pokud mistr odmítl cechmistrovský úřad bezdůvodně, mohl dostat pokutu.¹³² Cechmistři bývali zapisováni do cechovních i městských knih a za to musel cech zaplatit. Po zvolení cechmistrů následovala přísaha. V té bylo mimo jiné obsaženo, že budou poslouchat svou vrchnost a dobře se starat o cech. Řezničí cechmistři často měli přímo ve znění přísahy, že budou maso správně vážit a žádného zákazníka nebudou zvýhodňovat. Někde se připisoval slib, že nebudou prodávat špatné maso.¹³³ Dalším krokem zvolených starších mistrů bylo přijetí cechovních klenotů a cechovního inventáře. Do toho patřila zejména pokladnice, ta mohla být obyčejná plechová nebo dřevěná ozdobně vyřezávaná a v ní se nacházely předem spočítané peníze. Dále to byla stříbrná nebo železná cechovní pečeť, do rukou cechmistrů se odevzdával i řád, výsady a registra¹³⁴ cechu. Cechmistrům byla prokazována úcta, zpočátku mívali ze své funkce i nějaké výhody, které se však do 16. století vytratily. Když bylo v cechu cechmistrů více, měl nejvyšší postavení ten, který byl konšeli jmenován jako první. Jednat měli dohromady v zájmu cechu. Každý měl jeden klíč od pokladnice. Funkce cechmistrů lze shrnout následovně: měli dohlížet na ostatní členy cechu, rozhodovat v případě sporu podle

¹³⁰ Tamtéž, s. 95.

¹³¹ Tamtéž, s. 96.

¹³² Tamtéž, s. 96.

¹³³ Tamtéž, s. 98.

¹³⁴ Registra cechu byla jedna nebo více cechovních knih, do kterých se zaznamenávaly cechovní údaje. Většinou se týkala cechovních financí a příjmu nových členů a učňů. Lze v nich nalézt i záznamy o půjčkách z cechu a jejich splátkách.

práva a starat se o finance cechu. Ke kontrole financí sloužilo tak zvané „činění počtu“ cechmistrů za přítomnosti celého cechu, rychtáře nebo panského úředníka a konšelů.¹³⁵

Členové odváděli do cechu příspěvky v pravidelných intervalech, většinou o „suchých dnech“, tedy čtyřikrát do roka. Mohlo tomu být i jinak a podle toho byla určena i výše příspěvku. V první polovině 16. století měl čtvrtletní příspěvek hodnotu jednoho groše míšenského.¹³⁶ V případě chudých cechů mohl být příspěvek i nižší. V druhé polovině 16. století měl příspěvek hodnotu spíše jednoho groše českého, tedy dvojnásobnou.¹³⁷ Zikmund Winter uvádí, že v 16. století měl roční příspěvek hodnotu mezi dvěma bílymi penězi a 12 groši českými.¹³⁸ Stav cechovní pokladnice byl závislý nejen na počtu členů v cechu, ale zejména na počtu platících členů. Ve venkovských ceších bylo zpravidla šest až deset mistrů, tudíž i v případě, že platili všichni poctivě, nevybrali mnoho. V cechu se často vyskytovali dlužníci a dluhy se vymáhaly i dlouhá léta. Větší příjem měla cechovní pokladnice z platů ze společných provozoven, pokud cechu nějaké náležely, a z důchodů z krámů, v případě, že cech své krámy pronajímal. Dalším příjmem mohly být peníze z ročního nájemného domů a gruntů, jejichž majitelem byla cechovní organizace. Majiteli domů bývali ale pouze bohatší řemeslníci a to zejména ve větších městech. Na venkově vlastnili spíše skromnější domy pouze řezníci, sladovníci a soukeníci. V některých případech bylo pro cech výhodnější koupit pouze „gruntovní peníze“ na domě. Cech mohl vlastnit majetek v podobě luk, vinic a dalších pozemků.¹³⁹ Z nepravidelných poplatků byly nejvýznamnější sumy, které cechu platil nově přijímaný mistr. Dále pak platby učňů za přijetí či za vyučení. Přijímaly se peníze i za poskytování služeb, jako bylo přitištění pečeti. V neposlední řadě do pokladny patřily i pokuty, odkazy a další. Hojně se v cechu půjčovaly peníze, často právě z odkázaných peněz nebožtíků. V případě, že byly půjčeny bezúročně, bylo to pro cech nevýhodné, neboť často musel dlužníka napomínat a nejednou cech řešil dluh soudně.

Cechovní organizace měla rovněž svá vydání. K pravidelným ročním poplatkům patřily peníze městské radě za dosazení nových cechmistrů. K tomu patřil i dar. Řezníci posílali konšelům lůj a maso.¹⁴⁰ Dary řemeslníci posílali i o svátcích jako byly Velikonoce a Vánoce. V případě poddanských měst se odváděly mimořádné dary i úředníkům a samotné vrchnosti.

¹³⁵ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 102.

¹³⁶ Tamtéž, s. 103.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž, s. 105.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 111.

Platilo se i za služby vykonávané pro cech. V první řadě dostával cechovní peníze písař, pořizující a zapisující všechny důležité písemnosti. Jen u početnějších řemesel nalezneme písaře stálého. Cech si platil i svého služebníka, který měl i funkci posla. Zval členy na schůze, měl za úkol rozsvěcovat svíce v kostele, zpíval při bohoslužbě, vodil nové tovaryše po mistrech. Pokud cech takového posla neměl, přebíral tuto funkci nejmladší mistr. Cechy mohly mít i zvláštní služebníky. Řezníci si například někde platili nočního hlídače svých krámů. Náklady cechu zahrnovaly i nejrůznější opravy, například střechy, a podobné běžné výdaje. Cech měl výdaje i náboženského charakteru, kde ctil svého patrona, přispíval na kostel, mohl mít i svůj vlastní oltář a platil si zde i pohřbívání. Do výdajů cechu je potřeba zahrnout i poplatky určené městskou radou. Cechovní peníze se utrácely i za „hodokvasy a pitky“. Ty se odehrávaly po volbě nových cechmistrů nebo při schůzích, či při svátku jejich patrona. Nejvíce cech utrácel za alkohol, zejména za pivo. Tehdejší zvykem bylo rovněž hojné vydávání almužen lidem postiženým nejrůznějšími pohromami. Finance cechu se utrácely za štíty a příkrov na pohřby a nákladné byly zejména hospodské štíty a vývěsná řemeslná znamení na cechovních hospodách. Do cechovních výdajů je potřeba zahrnout zbraň a zbroj a to do roku 1547, kdy jim byla zabavena. Pak v cechovním majetku mnoho kusů zbraní již nenalezneme. Cech mohl být vyzván ve válečném období, aby najal a vybavil žoldnéře. To se dělo ale zejména v Praze. Pokud se cech rozhodl nechat si opět potvrdit řády a privilegia, utratil za to nemalou sumu. Zároveň byl povinen v případě nutnosti půjčit i městské radě, často pak ale býval s vymáháním tohoto dluhu problém. Stav pokladny měl být při každé volbě cechmistrů přepočítán a noví cechmistři měli pokladnici se sumou oficiálně přijmout. Docházelo však k tomu, že peníze nebyly správně nebo vůbec přepočítány. Z důvodu obavy z podvodů byla suma přepočítávána před rychtářem. Hotovost v pokladně bývala ale nevelká. Někdy byli cechmistři donuceni nedostatkem financí půjčit si a v tomto případě byli ustaveni rukojmí za dluh. Někdy se dokonce stávalo, že nepořádní cechmistři pokladnici ztratili, byla jim ukradena nebo zastavena. V dobách třicetileté války mohlo dojít i k ukradení pokladnice vojáky.

Cechmistři měli poměrně rozsáhlé pravomoci nad členy cechu, které byly závislé na druhu řemesla. Řezníci například museli dobytek přivést na jatka na porážku, nesměli ho zabít sami.¹⁴¹ Velmi důležitá byla kontrola jakosti práce, tu cechmistři prováděli přímo v dílnách. Zároveň měli za úkol kontrolovat i cenu, hlavně zda je přiměřená kvalitě výrobků. Nejprísněji bylo na kvalitu dohlíženo u potravinářských řemesel. Řezníci mívali velmi přísný dohled na

¹⁴¹ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 128.

kvalitu prodávaného masa. V případě, že byly odhaleny výrobky špatné kvality, byly zabaveny, někde mohly být po zaplacení pokuty vráceny zpět řemeslníkovi. Dalším z úkolů cechmistra bylo kontrolovat dostatek surovin pro výrobu, často se nakupovalo hromadně pro celý cech a cechmistr pak rozdělil surovinu mezi mistry. Pokud bylo ve městě více cechů nakupujících stejnou surovinu, museli dbát cechmistři na to, aby ji nakoupili pro své řemeslníky dostatek a aby byla kvalitní. Cechmistři většinou bojovali za celý cech s necechovními řemeslníky, kteří se ve městě vyskytli. Sami měli být hodni svého úřadu a měli jít ostatním řemeslníkům svou počestností příkladem. Jedině tak mohli dohlížet na ctnostné chování řemeslníků. Další z řady povinností představených cechů bylo hájit celou organizaci před soudy, ale hájit i její jednotlivce. Samotným cechmistrům náleželo soudní právo, které jim bylo svěřeno purkmistrem a konšeli. Pravomoci cechovního soudnictví ale bývaly různé, zpravidla byly vyšší ve městech královských do poloviny 16. století. Poté se častěji stávalo, že se soudní pře dostala ke konšelům nebo ještě výše.¹⁴² K městské radě se zpravidla dostávaly spory o nezaplacené výrobky. Zákazníky mohl cechmistr pouze upomínat, k vynucení dlužné částky však neměl dostatek pravomocí. K dalším řešeným sporům patřily stížnosti mistrů na neposlušné tovaryše a učně, hádky a rvačky mezi členy cechu, prodávání špatného zboží a výrobků. Řemeslná čest bývala rovněž někdy obhajována soudně, neboť na té si cech velice zakládal. Při cechmistrovském soudu se řemeslníci museli chovat k cechmistrům zvláště uctivě. To platilo pro cechy po celé zemi, velice se ale lišily tresty a to i pro stejná řemesla v různých městech. V tomto ohledu dost záleželo na trestech určených cechovním pořádkem. Za většinu přestupků se platilo penězi nebo voskem. Pokuta se týkala většinou hraní karet či v kostky, rvaček, opilství. Záleželo však pochopitelně na závažnosti přestupku, viník mohl skončit i na několik dní ve vězení. Jedním z největších trestů bylo odnětí práva provozovat řemeslo většinou na nějakou dobu, řezníkům se často zabavovaly klíče od krámu.¹⁴³ Zikmund Winter hovoří pro 16. století o „vandru“ jako mimořádném trestu pro mistry, který postihoval pravděpodobně jen mladší mistry.¹⁴⁴ Dalším zvláštním trestem bylo „bití ferulí“.¹⁴⁵ K tomu ale zřejmě docházelo spíše výjimečně nebo o tomto trestu není dostatek pramenů. Winter dále uvádí, že se potrestání ferulí vyskytovalo v některých řádech v 17. století. Rozsudky nad mistry a jejich potrestání se zapisovalo do register, což už samo o sobě bylo pro viníka trestem, neboť mu to kazilo dobrou pověst. Odsouzený viník se mohl odvolat k městské radě, nejvýše pak k vrchnosti, k tomu ale zřejmě

¹⁴² Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 137.

¹⁴³ Tamtéž, s. 149.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Ferule označovala cechmistrovskou pravomoc a byla to obdoba dřevěného palcátu. Tamtéž.

docházelo jen málokdy. Docházelo i k snižování trestu, často cechmířtř změnili vyloučení členu cechu na trest mírnějšř.

Cech měl shromáždřovací právo, pořádal tedy několikrát do roka schůzi. Po polovině 16. stoletř museli cechmířtř žádat o povolenř schůze rychtáře. Rychtář a konšelé se mohli na cechovní shromáždření dostavit také nebo mohli být pozváni. V 16. stoletř probřhala schůze nejčastějš v cechovní hospodě, mohla se konat i v bytě cechmířtra. Cechovní hospoda byla označena štřtem daného řemesla a tento štřt se postupem času stával výstavnějšř a zdobnějšř. V Hradci Králové se shromáždření nazývalo „řádnou schůzř plného cechu“¹⁴⁶. Pravidelná schůze se konala většinou čtyřikrát do roka a to na „suché dny“¹⁴⁷. Někdy se cech scházal jen jednou ři dvakrát do roka, ale byly i aktivnějšř cechy scházějřící se po dvou až čtyřech nedělich.¹⁴⁸ Kromě toho měli cechmířtř právo svolat mimořádnou schůzi. Tu si mohl vyžádat jakýkoliv mistr po zaplacenř příslušného poplatku. Většinou došlo den před schůzř k obeslánř cechu, což zajišťoval posel ři mladšř mistr. Na velké valné hromady se zvaly i vdovy po mistrech, které samy vedly řemeslo za pomoci řeledi nebo byly jen v ochraně cechmířtř. V některých ceších byli přítomni všichni tovaryši, někde byli přizváni pouze tovaryši, se kterými bylo potřeba něco projednat. V menšřích ceších mohli být přítomni i uřni. Schůze se konaly zpravidla okolo poledního nebo pravé poledne. V 17. stoletř se začátek schůze posunul na odpoledne.¹⁴⁹ V cechovních pořádcich bývá schůze, přřchod do schůze, schůze samotná i chování v ní velmi podrobně řešeno. Účastníci shromáždření byli povinni přijřt včas, za pozdnř přřchody, nedostavenř se, ři předčasnř odchod ze schůze, byly stanoveny pokuty. Přřchozř se posadili ke stolu, hlavní stůl byl urřen cechmířtřm. Ti kdýž přřšli, rozsvřtili svřčku, po jejřm dohořenř se přřchod pokládal za opozdilý a platila se pokuta. V přřpadě, že některý člen několikrát na schůzi nepřřšel, mohl být až z cechu vyloučen. Po dohořenř svřčky se otvřrala cechovní pokladnice a schůze začínala. Pod hrozbou trestů bylo nařřzeno v cechovních statutech, aby se shromáždření chovali slušně a uctivě, neboť pokladnice byla brána jako „cechovní oltář“. Protože byla tak vážená, bývala často, zvláště v 17. stoletř, velmi pěkně zdobená. Po úvodním slovu cechmířtra, který promlouval zbošně a děkoval bohu, nastalo vybřrání poplatků do pokladnice. Po něm následovalo řtenř artikulů, poté se řešily problémy cechu týkajřící se poplatků v cechu, nakupování surovin, cen zboží, měr a vah a podobně. Následujřícím programem byl zápis uřednřků, dávanř za vyučenou a přijřmání nových mistrů.

¹⁴⁶ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 166.

¹⁴⁷ Na jaře připadaly tyto dny na dobu postnř, v létě vycházely okolo svátků svatodušnřch, na podzim byly do svatého Václava a v zimě v čase vánočním.

¹⁴⁸ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 166.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 168.

To vše se smělo dít pouze při hlavních schůzích plného cechu. Po smrti některého z mistrů bylo potřeba urovnat poměry cechu k jeho vdově a dětem. Pokud to bylo potřeba, konal se dále cechovní soud. Velmi významná byla otázka financí, zpravidla jednou do roka se při valné hromadě činil cechovní počet. V cechu docházelo rovněž k hlasování, kterému předcházela debata. Cechmistři mohli částečně hlasování ovlivňovat. Často bylo zaneseno i ve statutech, aby všichni účastníci schůze mlčeli a poslouchali hovořícího mistra. Za neuposlechnutí byly stanoveny pokuty. To, co bylo na schůzi projednáno, mělo zůstat uvnitř cechu, za vynášení vnitrocechovních informací byli mistři od 15. století i vylučováni.¹⁵⁰ V českých ceších se hovořilo zpravidla česky, členy mohli být ale i němečtí obyvatelé, se kterými mohlo být hovořeno německy. Na konci schůze mohla být připojena mistrovská „svačina“. Pití piva a vína bylo ale spojeno s každou schůzí. Rovněž i při pití bylo mělo být dodržováno slušné chování. To se však ale často porušovalo a stávalo se, že se ještě v průběhu schůze či těsně po ní opilí mistři hádali i prali.

Při dodržení cechovních postupů se mohl každý řemeslník až do třicetileté války stát mistrem.¹⁵¹ V 16. století byly důležité národnost a náboženství. V otázce národnosti nebyl problém přijmout cizího mistra do cechu, podmínkou jeho přijetí se stal ale český jazyk, aby rozuměl řádu a městskému právu. Patrně se to ale mnohým odpouštělo, podle Wintera zvláště německým obyvatelům.¹⁵²

Ve statutech 16. století bývala často stanovena podmínka kališnictví pro členy cechu. Podmínka se projevovala zápisem, že se nově příchozí mistr musí s ostatními srovnat v přijímání Těla a Krve Páně. Čistě katolické organizace byly v menšině. Po polovině 16. století, kdy nastala represe královských měst, král vracel na požádání statuta cechům zpět, ale podmínka utrakvismu již z nich byla vypuštěna.¹⁵³ Po stavovské vzpouře v roce 1619, kdy se změnila vláda v zemi, byly vydány rozkazy, aby do řemesel byli přijímáni pouze bezúhonní katolíci. Po porážce stavů při bitvě na Bílé hoře cechy znovu přišly o svá privilegia. Ta jim byla navrácena s podmínkou, že členy cechu smějí být pouze „horliví milovníci katolického náboženství“.¹⁵⁴

Kandidát ucházející se o přijetí do cechu musel na jedné z hlavních čtvrtletních schůzí zažádat o své přijetí, někde byl dokonce stanoven přímo den vhodný pro podání přihlášky do cechu. V 16. století již praxe fungovala tak, že žadatel podával svou přihlášku několikrát,

¹⁵⁰ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 178.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 191.

¹⁵² Tamtéž, s. 192.

¹⁵³ Tamtéž, s. 192.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 194.

vždy v čtvrtletních intervalech. To již svědčí o průtazích a zdržování, kterými se cech snažil omezovat přístup nových mistrů do organizace. Při každé své žádosti skládal kandidát do cechovní pokladnice poplatek. Při poslední žádosti za něj prosili i jeho přátelé a rukojmí. Každý tovaryš musel splnit dvě podmínky ještě před tím než žádal o mistrovství. Po určenou dobu musel sloužit u mistra ve městě, ve kterém pak žádal o přijetí do cechu. Druhou podmínkou byl zhruba od poloviny 16. století vandr.¹⁵⁵ Z počátku si mohl tovaryš mistra, u kterého pak sloužil, vybrat, postupem doby mu byl ale buď přidělován,¹⁵⁶ či byl jeho výběr omezen na mistry mající alespoň desetiletou praxi. Tovaryši vykonávající službu u mistra k němu přicházeli zpravidla na rok či na dva.¹⁵⁷ Tato lhůta sloužila k tomu, aby cechmistr i mistři kandidáta lépe poznali a posoudili tak, zda jeho řemeslné umění a morální kvality jsou hodny přijetí do cechu. V tomto ohledu byl zásadní tak zvaný „zachovací list“, což byl písemný nebo svědecký důkaz o legitimním manželském původu tovaryše. Bez tohoto dokumentu či bez očištění vydaného císařem, nemohl být žádný tovaryš přijat do cechu. Samozřejmostí pak bylo, že tovaryš „zachovalý“ byl i jinak člověkem počestným, aby mohl být přijat za mistra. Již bylo naznačeno, že cechy si své členy i kandidáty ostražitě hlídaly, aby nepošpinily dobrou pověst cechu. Proto se lze dočíst, že se kutnohorští řezníci zdráhali přijmout roku 1564 tovaryše, který zabil psa.¹⁵⁸ Tím totiž tovaryš pošpinil svou čest. Podobně bylo nahlíženo i na lidi hovořící s katem, či ty, kteří se dotkli například jeho hole.¹⁵⁹ Čest mohl ztratit i člověk který manipuloval s mrtvolou většího zvířete, neboť to bylo pouze v kompetenci rasa.¹⁶⁰ Nechtěným kandidátem se pochopitelně stával i člověk, který se dopustil zločinu. V královských městech byli do cechu přijímáni pouze lidé svobodní, tudíž byl u tovaryšů z poddanských měst vyžadován „list výhostní“. Ten zajišťoval jeho majiteli svobodu, i když do té doby byl poddaným nějaké vrchnosti. Tyto listy nebyly však vrchností vydávány příliš ochotně, dělo se tak pochopitelně za úplatu a vrchnost pouštěla své poddané pouze na panství, odkud k ní rovněž přicházeli poddaní. Na přijetí mistra do cechu měli podstatný podíl i konšelé města, proto často kandidát začínal se svou žádostí u nich. Když mu konšelé udělili ochranu nebo dokonce městské právo, byl nový uchazeč podroben technické zkoušce. Ta pochopitelně rozhodla o tom, zda je schopný vykonávat řemeslo. Důležité bylo

¹⁵⁵ Tuto dobu uvádí Zikmund Winter a usuzuje tak z řady prostudovaných písemných pramenů. Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 196.

¹⁵⁶ Zde Zikmund Winter uvádí rok 1614, tedy období těsně před stavovským povstáním. Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 197.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 198.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 204.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tomuto tématu se věnoval ve své knize Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé*, O katech, děvkách a mlynářích, Praha 2003.

zachování těchto dvou kroků v určeném pořadí, nejdřív měl být tovaryš přijat na radnici a pak teprve dokazovat své schopnosti v cechu. Tak to bývalo často zakotveno v cechovních statutech. Svou řádnou kvalifikaci tovaryš dokazoval, v případě že pocházel odjinud, výučním listem z jiného cechu. Po té se přistoupilo k praktické zkoušce. V některých řemeslech zhotovoval tak zvaný mistrovský kus, v našich zemích vyžadovaný od 15. století. V 16. století se vyskytují již konkrétní parametry mistrovského kusu.¹⁶¹ U tkalců musel tovaryš dokázat, že umí snovat a tkát několikerou přízi.¹⁶² Kožešníci připravovali zpravidla 100 i více surových, obvykle králíčích, kůží, ty museli pokrátet a ušít z nich „blány“ trojřadé nebo čtyřřadé. Někde bylo vyžadováno ještě ušítí obojku.¹⁶³ Ve starších dobách měl řezník ukázat své mistrovství „na pleci hovězí i skopové a na hovězím a skopovém zadním“.¹⁶⁴ Na začátku 17. století bylo požadavkem, aby uchazeč koupil, zabil a rozporcoval krávu a tele.¹⁶⁵ Kandidát dostal se zadáním mistrovského kusu určenou také lhůtu, do kdy ho má zhotovit. Tovaryš pak pracoval u toho mistra, u kterého pak sloužil, pod stálým dohledem. Chyby, které učinil, musel zaplatit. Surovinu pro výrobu si tovaryš platil sám, pouze u kožešníků bývalo oněch 100 králíků poskytnuto cechem. Zhotovené blány byly zpeněženy a peníze z nich se cechům vrátily. V případě, že tovaryš neuspěl, býval mu dán další rok, aby se řemeslo lépe naučil nebo mohl být poslán na vandr. O tom hovoří i řád kožešníků Hradce Králové z roku 1581, aby v případě, že tovaryš u zkoušky propadne, vandroval jinam. Po podání žádosti a zaplacení poplatku mohl zůstat.¹⁶⁶ Přišel-li do cechu již hotový mistr odjinud, nebyl většinou nucen mistrovský kus zhotovovat, ale musel o tom, že kus vyráběl jinde, přinést vysvědčení. Často se za něj přimluvili i konšelé, aby byl do cechu přijat. Za přijetí rovněž skládal poplatek, který byl podle Wintra ve stejné výši, jako platili tovaryši při přijetí do cechu za mistra.¹⁶⁷ Mistrovský kus bezesporu dokazoval zručnost tovaryše ucházejícího se o vstup do cechu, ale zároveň plnil i funkci regulační. Byl totiž zároveň jednou z překážek ztěžující novým uchazečům členství v organizaci. Při předložení mistrovského kusu měl tovaryš za úkol vystrojit „svačinu“. V některých řemeslech byla určená jen cechmistrům a osobám, které se účastnily dohledu nad tovaryšem při výrobě kusu, někde se hostili všichni mistři i s jejich manželkami a byly i případy, kdy byli přizváni tovaryši. Zde je vidět další z mnohých překážek pro nové mistry. Svačina se skládala z jídla a pití, často bylo v řádech přímo

¹⁶¹ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 211.

¹⁶² Tamtéž, s. 213.

¹⁶³ Tamtéž, s. 215.

¹⁶⁴ Ukázka mistrovského kusu je řezníků je vzata z chrudimského řádu z roku 1535. Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 218.

¹⁶⁵ Tento požadavek byl u přeštických řezníků roku 1610 a ještě roku 1692. Tamtéž.

¹⁶⁶ SOkA v Táboře, fond Cech kožešnický Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

¹⁶⁷ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 236.

stanoveno, jak má svačina vypadat, někde naopak záleželo jen na libovůli hostitele. Zároveň mladý mistr skládal poplatek za vstup do cechu zvaný „příjemné“. Ten se skládal z peněz a vosku. Tyto poplatky se neustále zvyšovaly. V 15. století měly hodnotu od dvou grošů míšeňských po dvě kopy a od libry vosku do pěti liber.¹⁶⁸ V 16. století byly mezi cechy velké rozdíly, ale dvě až tři kopy míšeňských grošů jako poplatků byly vzácné, šest kop míšeňských v Praze bylo zcela ojedinělé. Vosku se odvádělo většinou od jedné do čtyř liber.¹⁶⁹ Na začátku 17. století se běžně objevovaly poplatky od půl kopy míšeňských po několik kop.¹⁷⁰ Mezi vyšší vstupné do cechu byly považovány sumy od 12 do 30 kop míšeňských.¹⁷¹ Vosku se odvádělo stále zhruba stejně. Uvedené taxy jsou ale spíše orientační, neboť v cechovních knihách nalezneme důkazy, že cech přijímal od nových mistrů nesterpně vysoké sumy.¹⁷² Důvod různě vysokých částek odváděných novými mistry by měl být hlouběji prozkoumán. Pravděpodobně měl tento systém nějaký svůj, zatím nezjištěný, řád. Nezdá se však, že by vliv na velikost částky měl původ tovaryše, protože i cechovní registra řeznického cechu v Novém Bydžově¹⁷³ dokazují, že místní platil mnohdy více než přespolní. Nabízí se spíše, že nižší taxy do cechu odváděly synové mistrů. Ani to však zcela nevysvětluje onen systém, neboť na již uvedeném příkladu řeznického cechu v Novém Bydžově nelze doložit, že by každý zvýhodněný přistupující mistr byl synem nějakého řezníka z města. Je velice pravděpodobné, že sumy za vstup do cechu rostly dál i v průběhu 17. století, přestože se je vláda po konci třicetileté války snažila regulovat.

Pro nově přistupující do cechu nebylo většinou v pořádku stanoveno, aby měl majetek či přímo dům ve městě. Řemeslníci nechávali zcela na benevolenci městské rady, zda udělí novému žadateli o mistrovství městské právo, přestože nemá ve městě dům. Většinou však bylo vyžadováno, aby za kandidáta ručili rukojmí. Ti se zaručili jak za zaplacení jeho zkažené práce, tak i za to, že v případě nutnosti splatí za nového mistra dlužnou částku. Jak již bylo naznačeno výše, tovaryš který se chtěl stát plnoprávným členem cechu a být přijat za mistra, musel vynaložit nemalé náklady, aby toho dosáhl. Proto se často z cechovních register

¹⁶⁸ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 228.

¹⁶⁹ Tyto údaje čerpal Zikmund Winter ze statut mnoha českých cechů. Otázkou zůstává, zda se těmito sumami řemeslníci řídili po celé 16. století. To by jistě blíže napovědělo nahlédnutí do cechovních register. Tamtéž, s. 229.

¹⁷⁰ Rovněž tyto údaje čerpal Zikmund Winter z pořádků českých cechů. V porovnání s registry cechů novobydžovských odpovídají pro sledované období spíše vyšší uvedené sumy. Tamtéž, s. 230 - 232.

¹⁷¹ Nejvyšší uvedená suma je již patrně extrémní, poplatky okolo 12 až 20 kop míšeňských se zdají zcela reálné. Tamtéž, s. 232.

¹⁷² Tento fakt ukazují všechny sledované cechovní knihy Nového Bydžova, zejména pak nejpodrobnější a nejzachovalejší z nich registra cechu řeznického. SOKA v HK, fond Cech řeznický v Novém Bydžově, k. č. 1, i. č. 3.

¹⁷³ SOKA v HK, fond Cech řeznický v Novém Bydžově, k. č. 1, i. č. 1.

dozvídáme, že poplatek, který měl nově přijatý mistr složit při přijetí, postupně splácel. Přísně dodržovanou podmínkou pro mladého mistra bylo, že se měl oženit. Kožešníci například vyžadovali již ženatého kandidáta. Byly ale i cechy, které povolovaly určitou lhůtu, než se mladý mistr oženil. V případě nedodržení této podmínky následovala pokuta. U řezníků lze v 15. století sledovat snahu stát se jakousi uzavřenou „kastou“. V Praze i v Plzni řezníci evidentně dávali přednost novým mistrům, kteří se oženili s dcerou či vdovou po řeznickém mistru.¹⁷⁴ Podobné snahy se jistě děly i jinde. Všeobecně platilo, že ti, kteří si vzali dcery a vdovy z řemesla, získali úlevy. V případě, že se do cechu chtěl dostat již ženatý mistr nebo tovaryš, musela se často jeho manželka rovněž prokazovat zachovacím listem. Otázka manželství byla tedy důležitá, velmi pečlivě se ale dbalo na počestnost manželky každého řemeslníka. Nesměla být dcerou rasa, kata či biřice a v době sňatku nesměla být těhotná. Pokud se něco z uvedených příkladů prokázalo, mohlo to poškodit celý cech, většinou byla ale poškozena počestnost jejího řemeslnického manžela.

Když tovaryš splnil všechny podmínky pro přijetí za mistra v dané lhůtě, byl přijat „za jednoho cechovního úda“. Přijetí za mistra byl slavnostní obřad, kdy při shromáždění celého cechu kandidát vstoupil se svými přáteli a znovu uctivě a zbožně žádal, aby mohl být přijat mezi mistry a provozovat řemeslo. Pak odešel pryč a shromáždění se usneslo o jeho přijetí. Když přišel znovu, ptali se ho, jestli se bude řídit jejich řádem, který mu pak přečetli. On pak složil slavnostní přísahu, jež někde ztvdil přidáním několika kop grošů. Po porážce stavovského povstání 1620 se do přísahy přidával slib katolické víry.¹⁷⁵

Mnohem snazší měli přístup do cechu ženichové vdov a dcer mistrů, vůbec nejsnazší byl vstup mistrovských synů do cechu. Výhod sňatku s mistrovskými dcerami a vdovami hojně využívali chudí tovaryši, kteří by si jinak přijetí do cechu nemohli dovolit. Z pravidla totiž tyto ženy oplývaly dědičným právem k živnosti a na svého ženicha polovinu tohoto práva přenesly, proto měl tovaryš stejného řemesla o polovinu snazší cestu k získání statutu mistra.¹⁷⁶ V případě, že se vdova provdala za tovaryše jiného řemesla, právo na řemeslo svého zemřelého manžela zpravidla ztratila nebo ho musela prodat.¹⁷⁷ Syn mistra dědil po otci právo na živnost celé. V praxi ale cechy po něm přece jenom něco vyžadovaly. V 16. století byly však jeho výhody oproti jiným přijímaným mistrům značné. V požadavcích na tohoto přijímaného mistra se ale cechy různily. U hradeckých tkalců platilo, že synovi stačila jen

¹⁷⁴ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 239.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 245.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 247.

¹⁷⁷ Tak to bývalo stanoveno v cechovních řádech, například u bydžovských tkalců. SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

kratší výuka u jeho otce. Pokud mladík o svého otce přišel dříve než se u něj vyučil, stačil mu vždy k vyučení u jiného mistra jeden rok. Další úlevy měl pak jako vyučený tovaryš, když mu byla zkrácena lhůta na podávání žádostí o přijetí do cechu a úlevy měl i při výrobě mistrovského kusu.

Od 16. století se začalo výjimečně objevovat i tak zvané „vkupování do řemesla“, kdy si někdo koupil od nějakého řemeslníka jeho právo k provozování živnosti.¹⁷⁸

V cechovní hierarchii byli nejvýš volení cechmistři, dále následovali mistři, kteří se v průběhu 15. století začali dělit na dvě skupiny. Jedněmi byli mistři provozující svou živnost několik let, druhými byli mladí mistři, přijatí teprve nedávno. Těm se v průběhu času začaly přidělovat zvláštní služby. Již byla řeč o nejmladším mistru v cechu, který zastupoval funkci posla, pokud ho cech neměl. Postupně se přidaly i úkoly pro další mladé mistry. Museli například celý první rok donášet do kostela cechovní svíce a rozsvěcet je, další úkoly se lišily podle druhu řemesla.¹⁷⁹ Často bylo mladému mistru zakázáno celý první rok držet tovaryše, někde byl omezen i nákupem surovin a podobně.

Velmi časté byly v češích půjčky z cechovní pokladnice, například na nákup surovin, pokud je cech nekupoval hromadně. Dbalo se ale velmi na ručitele dlužníka. Často se totiž stávalo, že ten nebyl schopen dodržovat splátky a cech s ním dlouhá léta o svojí pohledávku bojoval. Při společném nákupu surovin se bohatší mistři snažili všemožně podvádět, a tak cechovní snaha rozdělit suroviny spravedlivě mezi mistry často vyšla na prázdno. Bohatší mistři si od chudých totiž tajně suroviny nebo jejich část odkoupili. Cech se snažil ovlivnit i nákup surovin v případě jednotlivců a docházelo k různým omezením v cechovních statutech, kdy se zakazovalo nakupovat jinde než na trhu. Docházelo i k různým omezením uvnitř cechu, která se pokoušela zamezit vzniku sociálních rozdílů mezi mistry. V řádu žambereckých řezníků z roku 1576 byli řemeslníci rozděleni na dvě skupiny, které se každý týden střídaly v porážení dobytka, a všichni směli porážet pouze při několika svátcích.¹⁸⁰

Ve statutech byla pro mistry některých řemesel omezována technická stránka. V 16. století byl často určen maximální počet stavů pro jednoho tkalce. V Praze byly povoleny čtyři, na venkově tři stavy. Tato nařízení se cechmistrům dobře kontrolovala. Stejně byly určeny i přesné rozměry výrobků vycházejících z tkalcovských dílen.¹⁸¹

K dalším omezením patřila ustanovení o počtu tovaryšů a učedníků. V 15. století byli povoleni dva až tři tovaryši, to samé se drželo i v 16. století. V 17. století se, alespoň co se

¹⁷⁸ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 253.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 256.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 264.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 269.

novobydžovských cechů týče, povoloval tovaryš jeden. Již v 15. století bylo dovoleno mistrům učit pouze jednoho učedníka, a to přetrvalo až do 17. století. Mezi řemesly se však našly i výjimky a mistři, kteří nařízení porušovali. I z těchto důvodů byla praxe v 16. století taková, že se tovaryši zjednávali veřejně a přidělovali se postupně k mistrům tak, že žádný nevěděl, ke komu připadne. Častý byl rovněž zákaz pro mistry lákat k sobě tovaryše jiného mistra. Z důvodů menší rivality, kdo bude u kterého mistra pracovat, byla stanovena pevná mzda pro tovaryše.

V případě, že cech praktikoval společný nákup suroviny, bývaly v cechovním pořádku vypsané zakazy týkající se nakupování suroviny samostatně. Tkalci měli od počátků ve svých řádech zahrnut zákaz opatřovat si přízi samostatně na venkově.¹⁸² V 16. století se stávalo, že měl mistr málo práce a kvůli nedostatku objednávek, tak zhotovoval výrobky navíc a umisťoval je do skladů. V době Rudolfa II. uvádí Zikmund Winter, že pražští kožešníci měli na skladu i 1000 kožešin.¹⁸³

Mistři velice houževnatě bojovali i proti tak zvaným „fušerům“. To byli necechovní a často nevyučení řemeslníci, kteří jim brali zákazníky. Působili buď ve městě nebo blízké vesnici a přestože jejich výrobky většinou nedosahovaly stejné kvality jako výrobky cechu, bývaly levnější, a proto přitažlivé. V 16. století se cechy snažily vypořádat s ženami fušujícími jim do řemesla. U tkalců bývaly trpěny, i když nedosáhly vlastní organizace, mívaly i své mistryně, ale v 16. století se poměr k ženským pomocnicím v řemesle změnil. Zřekli se jich jak tkalci, tak i další řemeslníci. Často měli přímo ve svých statutech, že ženy nebudou brány do učení, neboť do cechu nepatří. Ženy se ale držely v tkalcovském řemesle poměrně dlouho. Ještě v roce 1559 se u náchodských tkalců vyskytl zákaz, aby žádný muž nedělal po boku „knapkyně“, neboli tovaryše ženského pohlaví a žádný mistr, že nesmí ženu přijmout do učení. Obdobně se s ženami vypořádaly i cechy krejčíků, tobolečníků, rukavičkářů, šmukýřů a dalších. Ženy tedy zůstaly v řemeslech jen jako pomocnice. Byly to však dcery a manželky mistrů, které pomáhaly v dílnách a byly jim svěřovány ty nejnižší práce. Zikmund Winter uvádí dvě výjimky, kde ženy zůstaly i nadále. Bylo to řemeslo lazebnické a kuchařské.¹⁸⁴ Nemluvíme zde o vdovách po řemeslnících, které sice po svém manželovi zdědily právo na živnost, nikde se však nehovoří o tom, že by samy mohly řemeslo vykonávat. K tomu měly tovaryše, v cechovních pořádcích bývala vdova zvýhodněna vyšším povoleným počtem tovaryšů, než směli mít mistři, a to právě proto, že sama nebyla oprávněna

¹⁸² Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 272.

¹⁸³ Tamtéž, s. 274.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 276.

v dílně dělat. Nesměla mít ale učně.¹⁸⁵ Zda však i přes zakazy v dílně nepomáhala a řemeslo se tak nenaučila, to je otázka jiná, o které ale v oficiálních pramenech zmínky chybí.¹⁸⁶

I přes veškeré snahy cechu o udržení rovnosti a stejných životních podmínek pro právoplatné členy cechu, byli v 16. století prokazatelně v jednom cechu mistři bohatí a na druhou stranu i velmi chudí.¹⁸⁷ Chudí pak pro nedostatečný výdělek často dělali dluhy. Mohli dokonce dopadnout tak, že byli nuceni uzavřít vlastní živnost a jít pracovat k jinému mistrovi jako tovaryši. To však bývalo ve statutech často omezováno.¹⁸⁸ Stávalo se tak, že řemeslníci úplně sbíhali od řemesla a snažili se uživit jinak.¹⁸⁹

Samotné řemeslníky také ohrožovaly dluhy, které u nich měli zákazníci. Proti tomu byl v cechovních pořádcích zaveden článek. Nařizoval, aby žádný další mistr téhož řemesla nezhotoval dlužníkovi výrobek, dokud nezaplatí dlužnou částku prvnímu řemeslníkovi. V druhé polovině 16. století podle Zikmunda Wintra tento bod ze statut často mizí.¹⁹⁰

Mistři si mohli půjčovat z cechovní pokladnice a z cechovních knih je patrné, že toho řemeslníci hojně využívali. Z knihy novoměstských řezníků z roku 1616 vyplývá, že se z pokladnice půjčovalo ochotně nemocným mistrům.¹⁹¹ Objevovaly se zde také odkazy cechu nebo chudým členům.¹⁹²

O významu řemeslné cti bylo již psáno výše. Řemeslníci si svou cechovní čest bedlivě střežili a proto lze najít množství důkazů v podobě nepřijetí někoho do cechu z důvodu nepočestnosti jeho či jeho manželky nebo dokonce vyloučení z cechu pro ztrátu počestnosti. Takový provinilec mohl totiž svým jednáním poškodit čest celého cechu. Vznikaly tak často spory, neboť dotyčný se bránil, a tak se věc dostávala až před městskou radu k vyřešení.¹⁹³ Nejhorším přečinem v tomto směru byl pokus o sebevraždu, krádež či nějaký ještě horší zločin.¹⁹⁴

Mistři se v řemesle snažili i všemožně podvádět a šidit zákazníky. Statuta pochopitelně obsahovala mnohé zakazy, některé již byly zmíněny a ty řemeslníci

¹⁸⁵ Tuto podmínku nalezneme například u tkalcovských statut Nového Bydžova. SOkA v NB, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

¹⁸⁶ V cechovních registrech novobydžovských cechů jsem zmínky o vdovách po mistrech nalezla, bývaly pod ochranou nějakého mistra a platily příspěvky cechu. Proto byly zvána na velká cechovní shromáždění. Nic bližšího o chodu jejich dílny však ve zkoumaných pramenech nebylo uvedeno. Ani v dostupné literatuře jsem k této věci důkazy nenalezla.

¹⁸⁷ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 276.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 278.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 280.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 280.

¹⁹² Tamtéž, s. 281.

¹⁹³ Mnoho příkladů nepočestnosti a řešení sporů mezi nařčeným řemeslníkem a cechem lze nalézt v knihách Wintrových. Tamtéž, s. 283 – 288.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 286.

překračovali. Pokud se na to přišlo, čekala je téměř vždy pokuta a někdy dokonce i několikadenní žalář.

Z těžších provinění proti cti bylo ještě smilstvo a cizoložství.¹⁹⁵ V řádech se vyskytovalo jako provinění proti cti i hraní karet a hra v kostky.¹⁹⁶ Když byl mistr za něco potrestán a vyměřený trest mu skončil a pokutu zaplatil, byl mezi řemeslníky přijat zpět a ostatní se k němu měli chovat opět slušně.¹⁹⁷ Tovaryši i učedníci, kteří u provinilého sloužili, mohli být právě těmi, kteří mistra udali. Zřejmě k tomu docházelo zvláště v případech, kdy se k nim mistr nechoval dobře.

Řemeslníci mívali poměrně značné slovo v městské politice, jak již bylo naznačeno výše. Kde se ale obzvláště rádi ukazovali, byly příležitosti nejrůznějších městských slavností a svátků.¹⁹⁸ Chodili v maškarních průvodech a strojili se, jak nejlépe mohli. Tím se jistě snažili ve městě zviditelnit, jedno řemeslo se předhánělo před druhým. Řemeslníci se snažili tak patrně přispět k větší váženosti cechu, ale možná tím lákali i nové uchazeče o vstup do cechu. Chtěli svým vystupováním ukázat, že právě tomuto řemeslu se ve městě daří. Největší okázalost si pochopitelně opravdu mohly dovolit jen nejbohatší cechy, a tak bylo možno z těchto přehlídek o postavení cechu leccos usuzovat.

Řemeslnictvo ale za všech okolností vystupovalo hlavně jako součást měšťanské společnosti. Jako takoví se čeští řemeslníci často dostávali do potyček s jinými národnostmi, s Němci i s Vlasy. Řemeslníci byli lidé většinou nevzdělaní až hrubí, ovládající pouze své řemeslo. O tom, že mívali svou cechovní hospodu, již byla řeč. Pochopitelně do ní často zašli. Není proto divu, že se mezi nimi vyskytovali mnozí, kteří se často opíjeli a chovali se násilnický ke svému okolí. Dá se říci, že pro nějakou tu nadávku nešli daleko a hádky a bitky byly téměř na denním pořádku. Jsou i zprávy o tom, že mistři bili své ženy a čeledě. Nebylo zřejmě rozhodující, kterého řemesla daný „hrubián“ byl, i když od určitých řemeslníků, jako byli například řezníci či kováři a další, se dalo očekávat, že to byli lidé silní. Aby porazili řezníci dobytek a naporcovali maso, potřebovali jistě statnou postavu. Z uvedených důvodů bývaly v řádech články týkající se právě násilníků. Rozlišovaly se tresty za opilství, za

¹⁹⁵ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 290.

¹⁹⁶ Takový článek lze nalézt i u táborských kožešníků v jejich pořádku, kterým se řídili i kožešníci v Novém Bydžově. SOKA v Táboře, fond Cech kožešnický Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

¹⁹⁷ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 291.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 293.

pohlavek i za rvačku.¹⁹⁹ Nejčastěji dostali pokutu, ale mohli dokonce přijít i o právo vykonávat řemeslo.²⁰⁰

Pohřby v cechu se konaly většinou okázale, šlo-li o mistra či jeho rodinu. Nejmladší mistři sami nosili rakev s nebožtíkem v černých hábitech a pomáhali jim i tovaryši. Někteří mistři se svícemi v rukou doprovázeli tělo.²⁰¹

5.2. Učeň a tovaryš

Postupem času se vyvinulo přijímání učedníka²⁰² do učení v menší ceremonii se svými pravidly. Již od 15. století začal cech své učedníky evidovat.²⁰³ Proto se noví učni začali zapisovat do cechovních knih s nejdůležitějšími údaji o nich.

Nebylo přesně stanoveno, v kolika letech bylo vhodné hocha do učení přijmout, Zikmund Winter hovoří v této souvislosti jako o nejmladších, o dvanáctiletých chlapcích, zároveň ale uvádí, že do učení byli přijímáni i mladí muži, kteří například neuspěli při studiu.²⁰⁴ Věk patrně závisel na více okolnostech, jedním z důležitých faktorů byla i movitost rodičů. Protože měl mistr ke svému učedníkovi vyživovací povinnost, dá se předpokládat, že se i chudším rodičům vyplatilo vypůjčit si nějaké peníze, které zaplatili za přijetí syna do učení. Většinou byla možnost si nedostatek peněz při vstupu do učení „napracovat“. Učedník tak prostě po dohodě zůstal u mistra v učení déle, než bylo zvykem. Rodiče se tak snadno zbavili jednoho „hladového krku“ a navíc se syn vyučil řemeslu a dál byl již výdělečně činný, tudíž soběstačný, navíc mohl třeba skrovně svou rodinu podporovat. To se týkalo zřejmě spíše chudších řemesel, například tkalců. Bohatá řemesla, jako byli řezníci, si patrně své učedníky více vybírali a nepřijali hned každého.

Pro přijetí do učení bylo nutné, aby mladík předstoupil s budoucím mistrem a se svým otcem či poručníkem a případně i příbuznými, dále se svými ručiteli, tak zvanými „rukojmími“, před shromážděný cech. Předtím měl již u mistra podniknout takzvaný „košť“,²⁰⁵ kdy si mladík patrně na několik dní vyzkoušel nanečisto, zda se k vybranému řemeslu hodí. Akt byl v 16. století provázen řadou formalit, které přetrvávaly i ve století 17. a týkaly se předložení zachovacího listu, tedy důkazu, že má manželský původ. Kromě toho chlapec odpovídal na otázky mistrů, kteří se pak museli o jeho přijetí poradit. Když se usnesli,

¹⁹⁹ Takto jsou odstupňovány prohřešky a podle nich i výše pokuty v táborských kožešnických artikulech užívaných i kožešníky Nového Bydžova. SOKA v Táboře, fond Cech kožešnický Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

²⁰⁰ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 307.

²⁰¹ Tamtéž, s. 308.

²⁰² Učedníkům se věnuje celá kapitola knihy Zikmund WINTER, *Z městských živností*, s. 75 – 101.

²⁰³ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 310.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 310.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 311.

zavolali mladíka i s jeho doprovodem zpět a oznámili mu, že ho přijímají k vybranému mistrovi do učení. Nejprve mu bylo nakázáno, aby se zbožně choval a aby se raději mimo dílnu vyhýbal tovaryšům. K mistrovi a jeho manželce se měl chovat uctivě a ve všem je poslechnout, neboť mu nyní nahrazovali rodiče. Dále měl poslouchat i členy cechu a to včetně tovaryšů, od kterých se mohl leccos v dílně přiučit. Nakonec mu byla určena výuční doba. Ta bývala řádově dlouhá dva až šest let podle řemesla, spíše ojediněle se objevoval jeden rok. Učedník musel učinit slib, který jeho ručitelé dotvrdili závazkem, že za něj složí určitou sumu v případě nějakého prohřešku. Tato částka se v 16. století pohybovala od dvou kop míšeňských výš, záleželo na druhu řemesla i městu. V 17. století pravděpodobně poplatek ještě stoupl.²⁰⁶ Za učně se pak do cechu skládalo „památné“, tedy jakýsi vstupní poplatek. Ten se skládal ze dvou částí, jak bylo obvyklé, z peněz a vosku. Tyto částky se opět značně lišily, pro 16. století platilo rozpětí od několika grošů po čtyři kopy. Lze ale najít i sumy mnohem vyšší, počítající se na desítky kop.²⁰⁷ Částku i vosk bylo často možno rozložit, něco se odvedlo při vstupu do učení, něco po vyučení. Poplatky nebyly pravděpodobně nastaveny tak, že by znemožnily chudému mladíkovi vstup do učení, alespoň ne u všech řemesel. Stále tu totiž byla ještě možnost, že zůstal v učení u mistra déle a svou prací dohnal nedostatek financí.

Konečnou fází přijímacího aktu byl zápis do cechovní knihy. I za ten bylo třeba zaplatit několika groši písaři. V zápisu nesmělo chybět jméno učedníka a mistra, u kterého bude sloužit, určená výuční doba, dále jména ručitelů a jimi slíbená suma. Následoval pak odvedený poplatek.²⁰⁸ Podobně bývali zapisováni všichni noví učedníci a tuto, patrně pouze formalitu, splňovali i synové mistrů, přijatí do učení ke svému otci.²⁰⁹ Po oficiálním přijetí byl učedník přijat i do domu mistra a stal se členem jeho domácnosti. Mistr mívával povinnost ho živit a často i šatit, ale kvalita stravy a ošacení u jednotlivých mistrů se značně lišila. Tak tomu bylo i se samotným zacházením s učni.

Výuční doba závisela na druhu řemesla i na výši poplatku odvedeného do cechovní pokladnice, většinou se pohybovala od dvou do šesti let.²¹⁰ Někde se vyskytuje i roční výuční doba, ta se týkala zejména mistrovských synů. Od roku do tří let se učili tkalci a řezníci, tři až čtyři roky trvalo většinou vyučení u kožešníků.²¹¹ Výuční doba uvedená v řemeslnických řádech se ale příliš nedodržovala, byla spíše orientační. V pražské kožešnické knize se výuka

²⁰⁶ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 315.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 316.

²⁰⁸ Zikmund WINTER, *Z městských živností*, s. 79.

²⁰⁹ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 318.

²¹⁰ Zikmund WINTER, *Z městských živností*, s. 81.

²¹¹ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 319.

učňů od roku 1555 pohybuje mezi třemi až šesti lety, přestože jejich pořádek určuje maximální dobu výuky na čtyři roky. V tomto ohledu byly pro cechy důležitější finance než vlastní články ve statutech. Čím více kdo za učedníka zaplatil, tím lépe.

Učedník se v průběhu několika let měl vyučit řemeslu, kromě toho musel ale pomáhat se vším, co mu bylo řečeno v jeho „nové rodině“. Vstával někdy okolo třetí či čtvrté ráno, aby zametl, nanosil vodu a zatopil.²¹² Celý den pak kromě pomáhání v dílně dostával i další úkoly, doručoval zhotovené výrobky zákazníkům, ale chodil i s upomínkami k dlužníkům. Spát chodil asi okolo desáté večer.²¹³ Mistra i jeho manželku byl povinen ve všem poslechnout, pokud se nechoval, jak si oni představovali, dostal výprask. Život učedníka nebyl z výše zmíněných důvodů snadný. Docházelo i k tomu, že byl mistr za své špatné zacházení s učedníkem žalován²¹⁴ nebo že mu takový často bitý učedník utekl. Pokud se nemístné zacházení potvrdilo, směl učedník přestoupit k jinému mistrovi a doučit se u něj.

Na konci výuční doby dostal mladík za vyučenou, což mělo svá pravidla. Mistr přišel se svým učedníkem do cechovního shromáždění. V cechu se zajímali, zda se učedník vzorně choval a dobře pracoval, což musel mistr potvrdit. Řešilo se i další pracoviště budoucího tovaryše. Když vše náležitě proběhlo a mladíkovi bylo zdůrazněno, aby se správně choval, dbal čistoty a pořádně pracoval, mladík složil slib a bylo mu dáno za vyučenou.

Vše bylo náležitě zapsáno do cechovních register. Muselo se poznamenat, že mistr svého učedníka propustil a že učedník splnil všechny podmínky pro to, aby se stal tovaryšem. Zanesení do knihy mělo svůj praktický význam, neboť se záznam o vyučení mohl v případě potřeby kdykoliv vyhledat. Vyučenec ještě odvedl příslušnou částku do cechu, skládající se opět z peněz a vosku a zaplatil i písari.

Poté měl povinnosti ještě k tovaryšům. Ty ho nyní přijímali mezi sebe a to se neobešlo bez dodržení tovaryšských zvyklostí. Nový tovaryš byl pozván do cechovní hospody do tovaryšského shromáždění, kteří měli za úkol ho očistit od učednických způsobů a poučit o mravech tovaryšských. Součástí byl i „křest“, což byla jakási parodie na církevní křest. Přijímaný tovaryš mohl být svými druhy vhozen do kašny či polit špinavou vodou, tento zvyk měl mnoho verzí.²¹⁵ Dále mu byla svěřena zvláštní tovaryšská hesla, pozdravy a zvyky, kterými se poznávali tovaryši stejného řemesla na vandru.²¹⁶ Jeden z mnoha poplatků musel tovaryš dát i tovaryšům jako „památne“.

²¹² Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 322.

²¹³ Tamtéž, s. 322.

²¹⁴ Více o žalobách a jejich ukázky podává Zikmund WINTER, *Z městských živností*, s. 89.

²¹⁵ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 335.

²¹⁶ Tamtéž.

V 16. století se podle pramenů zkoumaných Zikmundem Wintrem stalo zvykem, že se nově vyučenému tovaryši dávalo nové příjmení.²¹⁷ Došlo k tomu buď při cechovní schůzi, která dala mladíkovi za vyučenou, nebo poté mezi tovaryši v hospodě. Mělo symbolizovat, že tovaryš se vymanil jak z otce, tak z mistrova područí. Tovaryš pak používal buď obě nebo pouze novější jméno. Jako příklad je uveden řeznický cech v Horažďovicích, kde byla tovaryšům dávána jména jako Jelínek, Skočdopole, Rozmarýna, Karafiát, Bílá růže, Marjánka a další.²¹⁸ Těmto výzkumům ale neodpovídají zápisy zkoumané v této práci, neboť v registrech řezníků,²¹⁹ nejpodrobnější z novobydžovských cechovních knih, obsahující mnoho dobře dochovaných zápisů dávání za vyučenou,²²⁰ jsem záznamy nových jmen tovaryšů nenalezla. Ani v případě zkoumání jmen mistrů se nic podobného neprokázalo. Jsou zde sice mistři, kteří používají dvě příjmení, ale jsou to spíše výjimky. Lze zde nalézt mistry, kteří se prokazatelně v cechu i vyučili, a ani u nich ke změně příjmení nedošlo, používali své běžné příjmení po otci. U dalších dvou sledovaných cechů tkalců²²¹ a kožešníků²²² se v torzech jejich cechovních knih dávání druhých příjmení rovněž nepotvrdilo. Může to znamenat ústup této tradice v 17. století nebo regionální platnost těchto zvyků.

Tovaryši se od 15. století také začali rozlišovat, v průběhu 16. století byl čerstvý tovaryš považován za jakéhosi mladšího tovaryše.²²³ Za tovaryšstvo většinou rozhodovali tovaryši starší. Rozdíly mezi tovaryši byly i ve výši platu. Podle toho býval mladý tovaryš označován půltovaryšem, neboť dostával polovinu platu staršího tovaryše.²²⁴

Tovaryš mohl dále zůstat a pracovat u svého dosavadního mistra, popřípadě se mohl dohodnout na práci s mistrem jiným, ale pokud pomýšlel na kariéru mistra, musel se vydat na „vandr“. Povinnost vandru, neboli putování po městech a službu u cizích mistrů téhož řemesla, měla zavedenou postupem doby všechna řemesla. Nebývalo to vždy zaneseno v cechovních statutech, ale vandr byl přesto vyžadován.²²⁵ Byla to jednak příležitost, jak se přiučit něčemu novému v řemesle, která se už v podstatě nikdy neměla opakovat, ale v 17. století to byla jistě i další překážka pro vstup do cechu mezi mistry. V mnohých řemeslech se

²¹⁷ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 332.

²¹⁸ Tamtéž, s. 333.

²¹⁹ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1.

²²⁰ Zikmund WINTER, *Z městských živností*, s. 95.

²²¹ SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, k. č. 2, i. č. 2.

²²² SOKA v HK, fond Cech kožešnický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 1; k. č. 2, i. č. 2.

²²³ Zde je jasně viditelná paralela s mladým mistrem, který byl rovněž čerstvě uznán za mistra. Mladým tovaryšům se také říkalo mládek, robenec, pacholík, pachole vyučené a mládeneček. Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 339.

²²⁴ Tamtéž, s. 339.

²²⁵ Zikmund Winter píše, že ještě na začátku 17. století nebýval vandr zanesen v pořádcích, ale přesto byl vyžadován, pokud se daný tovaryš chtěl stát mistrem. Tamtéž, s. 340.

mohl tovaryš z vandru vyplatit, což jen dokazuje, že důležitost získání zkušeností na vandru ustoupila do pozadí. Synové mistrů měli úlevu i co se vandru týče. Buď stačilo, aby byli na cestách o polovinu kratší dobu než ostatní tovaryši, případně mohli cechu odvést jistý poplatek místo cesty.

Pokud tovaryš odcházel na vandr, vyžádal si a pochopitelně zaplatil výuční list, kterým se prokazoval v cizích městech, když chtěl být přijat do služby k nějakému mistrovi. Měl za povinnost se rozloučit s mistrem a jeho manželkou, u kterých do té doby pracoval, aby bylo jasné, že odchází v dobrém. Tovaryš si vzal výuční list, „filec“,²²⁶ zbraň a vyrazil. Nebylo určeno, kam měl tovaryš jít, mnozí chodili na Moravu, do Německa, do Uher či do Polska,²²⁷ ale byli jistě i takoví, kteří zůstali v Čechách. Byla však určena doba vandru, která se pohybovala mezi dvěma až pěti lety.²²⁸ Byli ale i tovaryši, kteří nechodili na zkušenou. Nebyli u bývalého mistra spokojeni, a tak hledali místo někde jinde. Jak uvádí Zikmund Winter, řada těchto tovaryšů byla v 16. století ženatá a táhla se svou ženou a dětmi krajem. Mívali s sebou malou káru, odtud se jim říkalo „kárníci“.²²⁹ Ti se pak často kvůli lepšímu živobytí dávali do služeb židům nebo začali na vesnici levně vyrábět své vlastní výrobky, a tak „fušovali“ do řemesla mistrům.²³⁰

Když tovaryš přišel do nového města, nesměl si práci sjednávat sám. Měl jít přímo do cechovní hospody svého řemesla a tam měl být přijat tamním hospodářem. Cechovní hospody vznikaly již od 14. století a v 16. století mívalo svou hospodu ve městě každé významnější řemeslo, v případě, že mělo málo členů, mívalo pak více cechů jednu hospodu dohromady.²³¹ Starší tovaryši, bývali zpravidla dva, se pak dostavili po práci do hospody, prověřili si příchodzího tovaryše, zajímalo je, kde je vyučen, a jak dlouho se učil. Pokud měl tovaryš výuční list, bylo to výhodou, ale práci mohl dostat na čas i bez něj. Po bitvě na Bílé hoře se dbalo i na to, zda je nově příchodzí katolík. Pokud nebyl, nechali ho na čas pracovat ve městě, pak se ale musel buď stát katolíkem nebo odejít.²³² Tovaryši novému zájemci domluvili práci u některého z mistrů, čím déle byl mistr v cechu, tím větší měl přednost před ostatními, ale tato praxe se počátkem 17. století změnila. V hospodě byla tabule, na které byli psáni mistři shánící tovaryše a ti jim byli přiřazováni v pořadí, ve kterém byli psáni.²³³ Mistr měl pak svého nového tovaryše náležitě přivítat. Pokud nikdo tovaryše nepotřeboval, dali mu něco

²²⁶ Byl to jakási batoh na nezbytnosti.

²²⁷ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 341.

²²⁸ Tamtéž, s. 340.

²²⁹ Tamtéž, s. 342.

²³⁰ Tamtéž, s. 342.

²³¹ Tamtéž, s. 344.

²³² Tamtéž, s. 347.

²³³ Tamtéž, s. 349.

málo na cestu a musel dál. Tovaryš zpočátku dostal práci na dva týdny a byl-li s ním mistr spokojen a tovaryši se v místě také líbilo, domluvili se na delším pracovním úvazku. Tovaryš byl slavnostně přijat a odvedl příslušný poplatek, pak byl zapsán do tovaryšských register.²³⁴

Pokud chtěl tovaryš odejít, musel dát řádnou výpověď. Když tak neučinil, byl jeho odchod považován za útěk. Výpověď měla rovněž svá pravidla, záleželo na dni, kdy a jak ji tovaryš podal, ale také na cechovním řádu daného řemesla.²³⁵ Celý tovaryšův odchod byl stejně jako příchod řízen řadou pravidel a to včetně toho, co by měl tovaryš svému mistrovi říct při odchodu. Měl být uctivý, poděkovat a zeptat se, zda s ním byl mistr spokojen. V některých městech nutili tovaryše, aby po výpovědi odešel nebo aby po nějaký čas nebyl u žádného mistra přijat do služby. Délka služby závisela většinou na dohodě. Delší službu, zpravidla roční, mívali většinou dohodnutou řezníci, protože jim mistři dávali peníze, aby chodili po okolí a kupovali dobytek.²³⁶

Tovaryši si často stěžovali proti nízkým mzdám, protože se dlouhá léta platilo stejně. Snažili se z dlouhých čtvrtletních, půlročních nebo až ročních termínů výplat dohodnout kratší, například týdenní. Kožešníci rožmberští měli jako výplatu ve statutech z roku 1553 šest grošů míšeňských pro tovaryše, uvedenou již „od starodávna“. Kožešníci z Trhových Svin měli v roce 1603, tedy o 50 let později, mzdu pro tovaryše stejnou.²³⁷ Tovaryši si vypomáhali různě, někdy měli za dobrou službu různé výhody. Krumlovští kožešníci si směli po delší službě u mistra v dílně z vlastních kůží zhotovit kožich.²³⁸ Ten pak pochopitelně zpeněžili.

Tovaryši dostávali od svých mistrů kromě platu lázeň, kterou jim mistři platili. Jak často se má lázeň navštěvovat, bývalo uvedeno v pořádcích, bývalo to jednou za 14 dní, ale i jen jednou za čtyři týdny. Tak tomu bylo u pražských tkalců ve statutech z roku 1598.²³⁹ Lázeň bývala teplá, byla pro všechny povinná a chodilo se do ní v sobotu. Další, co tovaryši od mistrů dostávali, byla strava a často také bydlení.

Tovaryši mohli dostávat zapláceno také za jednotlivé kusy výrobků. Tak tomu často bývalo u tkalců. Látka se počítala na lokty a jeden loket látky měl svou cenu. Podle ní pak tovaryš také dostal zapláceno.

²³⁴ Tamtéž, s. 352.

²³⁵ Speciální pravidla pro výpověď měli například tkalci, ta se postupně rozšířila po ceších. Spočívala v tom, že tovaryš měl přestat uprostřed své práce, pak si měl dát své dílo schválit a oznámit, že chce odejít. Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 356.

²³⁶ Tamtéž, s. 357.

²³⁷ Tamtéž, s. 364.

²³⁸ Tamtéž, s. 365.

²³⁹ Tamtéž, s. 366.

Pracovní doba tovaryšů bývala řádově dlouhá 16 až 17 hodin. Tovaryš nemíval na odpočinek více jak devět hodin. V době práce mu byly odměřovány jen pravidelné přestávky na jídlo. Pracovní doba bývala stejně dlouhá v létě jako v zimě, kdy si řemeslníci na svou práci svítili svíčkami. Výjimkou byla pouze stavební řemesla. V pracovní době řemeslníci chodili do lázně ve lhůtách uvedených výše, to byla však jediná úleva. V neděli se pochopitelně nepracovalo, další úlevy přicházely v podobě četných svátků. Často se však stávalo, že si tovaryši snažili prosadit den volna, ačkoliv na něj svátek nepřipadal. V tom případě mohla být jejich nečinnost posuzovaná jako zahálka. Tu pak mistři mohli trestat dnem vězení. Často tovaryše do vězení zavřeli na neděli a tím ho dvojnásob potrestali.²⁴⁰

Tovaryši, zvláště pokud jich bylo ve městě dostatek, požádali mistry o povolení zřídit si spolek. V 16. století existovaly ve větších městech tovaryšské spolky, které měly i svůj nepsaný pořádek. Staraly se nejen o zprostředkování práce nově příchozím tovaryšům, ale i o nemocné a pohřby. Směly urovnávat i menší spory mezi tovaryši. Tato společenství vznikla pravděpodobně z důvodu, že se v průběhu 16. století stále prohluboval rozdíl mezi tovaryšem a mistrem. Tato propast se stále více prohlubovala. V průběhu 16. století vznikaly soupisy tovaryšských pořádků, které obsahovaly zejména výčet příkazů a nařízení, jak se mají tovaryši chovat. Bylo přesně určeno, jak se mají chovat ve vztahu k Bohu, k mistrovi, na schůzích, v dílně, bylo stanoveno, jaké spory smějí urovnávat a jaké tresty udělovat.²⁴¹

V čele tovaryšů stáli dva až čtyři starší tovaryši, jejich volba probíhala za cechmistrovského dohledu a měli i velký vliv na jejich výběr. Jedna z jejich hlavních funkcí byl dozor na pokladnici, do které vybírali tovaryši své vlastní příspěvky, ale také pokuty. Ty byly ale přizpůsobeny jejich finančním možnostem. Vybrané peníze sloužily zejména církevním účelům, tovaryši si platili své svíce do kostela a podobně. v případě nouze některého z nich, například když byl tovaryš nemocný, ho mohli jeho druzi finančně podpořit. Kromě toho museli tovaryši přispívat i do hlavní cechovní pokladnice na věci společně s mistry. Jejich tovaryšské shromáždění bylo obdobou velkých cechovních schůzí, konalo se však častěji. Při přepočítávání cechovní pokladnice tovaryšů museli být přítomni cechmistři. Vše probíhalo podobně jako při cechovních schůzích celého cechu, tovaryši i hlasovali, řešili menší spory a udělovali pokuty. Rovněž při jejich schůzích bývaly obvyklé hádky a docházelo i ke rvačkám, přestože měli nařízeno slušné chování. Mívali povoleno zpívat, kromě písní s neslušnými texty. Někde měli dovoleno hrát karty a v kostky, ale jen o malé peníze. K jejich největším prohřeškům patřilo pití alkoholu a časté rvačky. Obojí sice mívali

²⁴⁰ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 375.

²⁴¹ Tamtéž, s. 378.

v řádech zakázáno, v 17. století se vyskytují výslovné zákazy pití kořalky,²⁴² obojí ale bylo hojně porušováno. O jejich četných proviněních se lze dočíst v mnohých písemných pramenech.²⁴³

Tovaryš v 16. století žil většinou v domě svého mistra, výjimkou byli pouze ženatí tovaryši, kterých, jak již bylo naznačeno, stále přibývalo. Mistři zpočátku o ženaté tovaryše příliš nestáli a rovněž je nechtěli mít v domě, ale postupem doby a zřejmě i díky jejich zvyšujícímu se počtu, je přijímali stále častěji. Tovaryši měli v 16. století již běžně povoleno se ženit. Toto povolení si víceméně vynutili, neboť se jim výhled na post mistra stále více vzdaloval. Svobodný tovaryš stále ještě přebýval u mistra a musel dodržovat řád domácnosti. Za všech okolností musel tovaryš svého mistra poslechnout „bez reptání“. Nejídal však již s mistrem u stolu, jak tomu bývalo dříve. Bývalo zvykem, že tovaryš spal v dílně a jedna postel připadala až na tři tovaryše. Nějakou zvláštní komůrku na spaní mívali výjimečně. Pochopitelně ne vždy byl tovaryš u mistra spokojen, vyskytly se i pokusy tovaryšů některých řemesel stávkovat, ale tyto bouře byly vždy potlačeny. Nespokojení bývali u nás spíše jednotliví tovaryši, proto můžeme nalézt častěji podané žaloby na mistry.²⁴⁴ Byl-li však tovaryš u mistra nespokojen, bylo pro něj nejjednodušší jít si hledat práci jinač.

Nastíněná cechovní hierarchie nejlépe vysvětluje fungování cechu. V případě dodržování rolí, měl v cechovní organizaci každý své přesně určené místo. Když se pak dotyčný řídil všemi pravidly a nařízeními, mohl oficiálně vystoupat díky kariérním postupům až na post cechmistra. Jak se však ukázalo, praxe byla trochu jiná.

²⁴² Tamtéž, s. 410.

²⁴³ Četné příklady nezřízeného chování tovaryšů, kteří si však mnoho nezadali s chováním mistrů. Tamtéž, s. 409 – 415.

²⁴⁴ Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, s. 417.

6. Historie Nového Bydžova a jeho cechů do konce třicetileté války

6.1. Historie města

Historie města Nového Bydžova byla započata na začátku 14. století jeho založením „na zeleném drnu“. Dnešní Starý Bydžov existoval již od 12. století,²⁴⁵ neměl ale zdaleka tak výhodnou polohu. Došlo proto k „přenesení města“, bylo založeno nové město na příhodnějším místě, které má pravidelný geometrický půdorys, který je ojedinělý. Z hlavního téměř čtvercového náměstí vybíhají čtyři hlavní ulice ve směru světových stran a osm vedlejších ulic.²⁴⁶ Bylo chráněno prostou palisádovou hradbou s předsunutými příkopy a dvěma branami. Z 19. června roku 1305 pochází listina krále Václava II., první písemná zmínka dokládající existenci města.²⁴⁷

Nový Bydžov byl městem královským a jako takové se stal i významným střediskem Pocidliní. Ze 14. století pochází velmi významný pramen týkající se Bydžova. Je to tak zvaná Kniha svědomí²⁴⁸ z let 1311 – 1470. Starý Bydžov je v ní zmiňován nejprve jako staré město, od poloviny 14. století se objevuje název Starý Bydžov. Dochází tedy k důslednému oddělení dvou odlišných měst, neboť Nový Bydžov se zprvu vyskytuje jako nové město, je zván pouze jako Bydžov a poprvé roku 1313 se objevuje název Nový Bydžov.²⁴⁹

Kvůli dluhům Jana Lucemburského poklesl roku 1325 mezi poddanská města a ujali se ho Vartenberkové.²⁵⁰ V roce 1393 se město krátce ocitlo opět v rukou krále, neboť Čeněk z Vartenberka dlužil králi Václavu IV. 6000 kop.²⁵¹ O sedmnáct let později byl ale celý dluh zaplacen a správa města byla znovu plně v rukou Vartenberků.²⁵² Roku 1407 se práva měšťanů vylepšila díky privilegiu Čenka z Vartemberka, který jim udělil výsady srovnatelné s měšťany královského města Hradce Králové. Po zaplacení 300 kop grošů vrchnosti bylo

²⁴⁵ První písemné prameny dokládají ves Bydžov již v roce 1186. Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, Nový Bydžov 2005, s.15.

²⁴⁶ Schéma pravidelného centra města vypracoval Jaroslav Prokop v jedné ze svých knih o městě. Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov*, Nový Bydžov, s. 6.

²⁴⁷ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s.19.

²⁴⁸ Tato písemná památka je o to cennější, že se jedná o druhou nejstarší dochovanou knihu u nás. Jan KAPRAS (ed.), *Kniha svědomí Nového Bydžova z let 1311 – 1470*, S výsadami a akty o výkupu svobody, Nový Bydžov 1907. Samotná písemnost je uložena ve Státním okresním archivu v Hradci Králové. SOKA v HK, fond Městské knihy Nový Bydžov, Kniha svědomí 1311 – 1470, k. č. 1, i. č. 1078, kulturní památka č. 86.

²⁴⁹ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 19 – 21.

²⁵⁰ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov*, Nový Bydžov, s. 9.

²⁵¹ Zde se jedná o kopy grošů českých nebo tak zvaných pražských.

²⁵² Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 30 – 31.

uděleno právo převodu majetku a rozhodování o dětech a sirotcích. Dále byla za uvedený poplatek udělena volnost stěhování a byly zrušeny roboty. Bylo povoleno volné užívání řek a potvrzena soudní pravomoc.²⁵³ Roku 1415 pak Václav IV. potvrdil městu obnovení mílového práva. To zaručovalo, že v okruhu jedné míle, která měla délku jedenácti kilometrů, nesměli působit žádní řemeslníci ani krčmáři, výjimku měli pouze vesničtí kováři.²⁵⁴

Čeněk z Vartenberka se připojil k protestnímu listu českých pánů proti upálení Jana Husa. Jeho náboženské cítění naznačuje, že na panstvích zaváděl přijímání z kalicha.²⁵⁵ Jak se nová víra ve městě ujímala, ale i náladu řemeslníků ve městě na prahu husitské revoluce ukazuje nezdařený útok ševců na minoritský klášter ve městě. O něm se zachovala veršovaná skladba patrně někdy z let 1412 – 1421.²⁵⁶ Jaroslav Prokop klade samotný útok ševců do roku 1415.²⁵⁷ V období husitských válek nebyl Nový Bydžov zřejmě přímo ohrožen, i když se 1423 – 1424 bojovalo přímo ve východních Čechách. Ohrozila ho ale politika majitele panství Čenka z Vartenberka. Do své smrti roku 1425 střídal neustále bojující strany, proto dal za trest král Zikmund jeho statky Oldřichovi z Rožmberka, manželovi Kateřiny z Vartenberka. V roce 1426 se Bydžově konal sjezd sirotčí šlechty i se synem Čenka Jindřichem, který nedbal královského listu a stal se pánem celého dědictví po otci. Město zůstalo dál v držení Vartenberků. Další privilegium získalo město od Heřmana Zvířetického z Vartenberka, který držel bydžovské panství již opět jako jediný majitel. V roce 1473 získali měšťané právo vybírat „tržné“, aby tak zaplatili obecního posla. Ve stejném roce získali měšťané od své vrchnosti právo na první jarmark, určený na svatého Jiljí a dalších osm dní. O pět let později se město dočkalo i lázní.

Za dalších Vartenberků získal Bydžov od krále Vladislava Jagellonského roku 1497 právo na druhý jarmark, který se měl konat vždy v pondělí po Letnicích a určen byl rovněž na osm dní. Od stejného roku se pak díky novému právu vybíralo v městských branách clo. Město bylo sídlem panství a patřilo k němu celkem jedenáct vesnic. V roce 1513 se zde konal sjezd pánů a rytířů hradeckého kraje, kde se domlouval postup proti královským městům.

V roce 1516 se kvůli dluhům své vrchnosti město dostalo do držení rodu Pernštejnů. Panství bylo prodáno za 14 000 kop českých grošů a k Novému Bydžovu patřily v této době vesnice Starý Bydžov, Humburky, Skřeněř, Prasek, Zdechovice, Podoliby, Nechanická Lhota, Kobylce, poplužní dvůr v Libni, několik platů z Chudonic a Zachrašťan, mnoho lesů a

²⁵³ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 31.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Jaroslav ŠŮLA – Stanislava SVATOŇOVÁ, *Sdružený inventář Novobydžovské cechy 1506 – 1859 (1942)*, Hradec Králové 1991, s. 46.

²⁵⁷ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 30 – 31.

rybníků a patronátní správa nad kostely ve Starém Bydžově, Metličanech a Vysočanech.²⁵⁸ Roku 1517 došlo k udělení další výsady, která se týkala různých oblastí měšťanského života.²⁵⁹ V této době započal i hospodářský a kulturní rozkvět města a na základě povolení od vrchnosti se ve městě objevilo židovské obyvatelstvo. Nový Bydžov se stal součástí rozsáhlých panství Pernštejnů ve východních Čechách. V tomto období jsou doklady o počátcích židovské komunity ve městě, neboť v roce 1520 došlo k založení jejich hřbitova.²⁶⁰ O jedenáct let později došlo k ničivému požáru v ještě téměř celodřevěném městě. Toho bylo využito k ostrému vystoupení proti židům, kterým bylo zakázán prodej zboží na náměstí.²⁶¹ Ve třicátých letech byl zaveden řád na dovážení zboží, který se týkal soli, vína, piva, medu, kůže, ryb, hrnců, sýrů, slepic i dobytka.²⁶² V 16. století se prokazatelně ve městě vyskytovali i stoupenci jednoty bratrské, měli tu svůj kostelík a školu.²⁶³

Po potrestání povstání královských měst proti králi v roce 1547 se majiteli Bydžova Janovi z Pernštejna naskytlá příležitost výměny části bydžovského panství za statky zkonfiskované některým královským městům. V krátkém období, kdy Bydžov náležel králi, dolehli na něj ostrá nařízení týkající se královských statků. Stoupenci jednoty bratrské se měli pod hrozbou trestu své víry buď zřeknout nebo odejít ze země. Je zaznamenán počet 500 osob, které odešly z oblasti okolo Bydžova.²⁶⁴

Nový Bydžov ale v rukou Ferdinanda I. dlouho nezůstal. Hned následujícího roku byl udělen v léno Vilémovi z Valdštejna i se svým předměstím a vesnicí Chudonice, Zachrašťany, dvory Zábědovským a Libeňským.²⁶⁵ V roce 1549 získalo město ještě vsi Prasek s krčmou, rybníkem Šibeničním, Řehoty a Zdechovice jejich koupí od Pernštejnů.²⁶⁶ V roce 1552 postihl město další velký požár, kdy shořelo celkem 43 budov na předměstí.²⁶⁷ V roce 1567, po devatenácti letech držení města, větev rodu Valdštejnů vymřela a město se dostalo do majetku císaře Maxmiliána II.

V té době již bydžovští měšťané bojovali za právo stát se znovu královským městem se všemi výsadami k tomu náležejícími. Odhad ceny pro vykoupení se odhadoval z dodnes

²⁵⁸ Tyto informace uvádí dochovaná smlouva o prodeji panství mezi Havlem Zvířetickým z Vartenberka a Vilémem z Pernštejna z 22. únory 1516. Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 39.

²⁵⁹ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 40.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 41.

²⁶¹ Jaroslav PROKEŠ, *Novobydžovské ghetto a tak zvaná sekta bydžovských Izraelitů v polovině 18. století*, zvláštní otisk z Ročenky společnosti pro dějiny Židů v Československé republice 8, Praha 1936, s. 159.

²⁶² Jan KAPRAS (ed.), *Kniha svědomí Nového Bydžova z let 1311 – 1470*, s. XVII v poznámce č. 49.

²⁶³ Josef KAŠPAR, *Paměti o věcech duchovních v královském věnném městě Novém Bydžově n. C. od dob nejstarších až po časy nejnovější*, Nový Bydžov 1903, s. 28 – 36.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 32.

²⁶⁵ Jan KAPRAS (ed.), *Kniha svědomí Nového Bydžova z let 1311 – 1470*, s. XVIII v poznámce č. 56.

²⁶⁶ Tamtéž, s. XVIII – XIX.

²⁶⁷ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 44.

dochovaného urbáře bydžovského panství.²⁶⁸ Ten obsahuje jmenný soupis všech osob ve městě a jeho vesnicích i s jejich platy a důchody. Celkem je zde zaznamenáno 247 osob. Smlouva o výkupu Nového Bydžova z poddanství byla uzavřena 6. ledna 1569.²⁶⁹ Nový Bydžov s vesnicemi Chudonice, Vysočany, Zachrašťany, Zadražany, dvorem v Libni i s příslušenstvím byl prodán za 10 000 kop grošů českých. Aby měšťané ve dvou určených splátkách uvedenou sumu splatili, došlo k tomu, že „všecky své věci od zlata a stříbra snesli a manželky jejich své zlaté a stříbrné řetězy, náramky a spinadla k tomu obětovaly“.²⁷⁰ Pro značné dluhy bylo město o šest let později nuceno prodat vsi Prasek a Zdechovice.

Město se stalo svobodným královským věnným městem a zavázalo se plnit povinnosti vyplývající z tohoto statutu, zejména platit ročně na svatého Jiří 50 kop českých grošů, které se odváděly české královně.²⁷¹ První královnou, která do své pokladnice plat od bydžovských měšťanů dostala, byla manželka Maxmiliána II. Marie Španělská.

Roku 1589 získali od Rudolfa II. právo na třetí jarmark, konaný po osm dní od svátku svatého Tomáše Becketa.²⁷² O čtyři roky později byl Nový Bydžov přijat i mezi třetí, městský, stav.²⁷³ Dostal tak právo účasti a hlasování na zemském sněmu.

Finanční situace města po vykoupení ale zdaleka nebyla tak kritická, jak se zpočátku mohlo zdát. Dokládají to četné nákupy v dalších letech. V roce 1583 koupili bydžovští mlýn, o rok později přikoupili další. V roce 1599 si město koupilo měnický dvůr a roku 1611 získalo zpět i ves Prasek.²⁷⁴ To je dokladem hospodářsky se vzímajícího města. V Bydžově přibývalo v té době i obyvatel a vzkvétala řemesla a živnosti.²⁷⁵

Rozkvět města byl ale definitivně zabrzděn neúspěšným stavovským povstáním, do kterého investovalo město také své peníze. Poměrně ochotně se i zadlužovalo kvůli poskytnutí financí na složení stavovského vojska. Po porážce stavů na Bílé hoře byl pak Nový Bydžov jako stoupenec protestantského tábora postižen konfiskacemi spolu s ostatními. Královskou komorou mu byly zabaveny veškeré městské vsi, které byly do té doby v jeho majetku. Byly to: Chudonice, Vysočany, Zachrašťany, Zadražany, dále dvůr v Libni s přilehlými lesy a rybníky, Zdechovice, Prasek s poplužným dvorem i s lesy, pustinami,

²⁶⁸ Urbář je umístěn v Národním archivu v Praze. Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Stará manipulace, karton č. 114 a 115, i. č. 202.

²⁶⁹ Ve smlouvě je přesně uveden celý majetek patřící k prodávanému městu s právy na trh a cly. SOKA v HK, fond Archiv města Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 8.

²⁷⁰ Josef KAŠPAR, *Nový Bydžov a rok 1620*, Kus finanční české historie, Praha 1907, s. 1.

²⁷¹ Více o odváděných platech jednotlivých věnných měst Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, I – 1, Hradec Králové 1996, s. 27, 37.

²⁷² Tento svátek připadal na 29. prosince.

²⁷³ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 48.

²⁷⁴ Josef KAŠPAR, *Nový Bydžov a rok 1620*, s. 1.

²⁷⁵ Tamtéž.

mlýnem a dalším příslušenstvím.²⁷⁶ Odhadní cena celého zabaveného majetku činila 29 372 kop grošů míšeňských.

V letech 1621 – 1622 bylo město nuceno půjčit si od mnohých občanů města i mimo město. V soupise věřitelů nalezneme i pozdějšího řeznického mistra Mikuláše Čeňka, který městu půjčil 600 kop grošů míšeňských.²⁷⁷ V půjčkách ale nalezneme sumy mnohem vyšší, i 1000 kop míšeňských grošů. Z důvodu zadlužení nakonec město v roce 1625 prodalo Ottmarovský dvůr, aby alespoň část dluhů umořilo.

K vyšší zadluženosti Bydžova přispěla i stálá císařská vojenská posádka, kterou město muselo vyživovat v letech 1623 – 1626. Byla sem převelena z důvodu lepšího prosazování náboženské reformace ve městě a okolí. Jeden z velitelů císařského oddílu Don Martin de Huerta se zde v roce 1625 velmi neslavně proslavil tím, že místní měšťany nutil konvertovat ke katolické víře násilím.²⁷⁸ Velitelů posádky se zde sice vystříдалo několik, na čas zde dokonce pobýval i generální komisař Slavata a generál Baltazar de Marradas, na stále se zvětšující dluhy města to ale nemělo vliv.²⁷⁹ Rovněž roku 1623 si město půjčovalo, od koho to jen bylo možné. Zde nalezneme půjčky od dalších řemeslníků ze sledovaných cechů. Jedná se jako v prvním případě o řezníky. Jan Čeněk půjčil 800 kop míšeňských, Mikuláš Čeněk 32 kop míšeňských, Šimon Čeněk půjčil 400 kop míšeňských a Adam Hradecký 272 kop míšeňských grošů.²⁸⁰ Z uvedených příkladů je zřejmé, že kdo mohl městu pomoci, jistě tak učinil. Půjčit mohli většinou patrně movitější obyvatelé města. Jak je vidět, řezníci v novém Bydžově měli mezi nejbohatšími své zástupce.

Kromě výše zmíněného trestu bylo město postiženo i samotnou třicetiletou válkou. Již tak dost zadlužený Bydžov snášel novou finanční zátěž těžce. Navíc zřejmě jak dlouhé ložirování vojsk, tak i nátlaky týkající se změny vyznání na katolickou víru, přispěly k emigraci části měšťanů. V roce 1628 pak přestoupila celá městská rada Nového Bydžova demonstrativně ke katolictví, a přestože byl tento čin čistě účelový, spolu s přimluvou u císaře zafungoval a veškerý zkonfiskovaný majetek byl městu vrácen.²⁸¹

V roce 1634 se Bydžov dočkal nové pohromy v podobě vpádu saských vojsk. 15. srpna vtrhli do města dvě vojenské komanie a pod hrozbou vypálení města si vynutily

²⁷⁶ Dagmar KRŠKOVÁ, *Královný a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001, s. 52.

²⁷⁷ Josef KAŠPAR, *Nový Bydžov a rok 1620*, s. 5.

²⁷⁸ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 52.

²⁷⁹ Zachovalo se sice jen torzo městských výloh týkajících se posádky od 18. února 1623 do 19. listopadu 1625, i to je dokladem toho, jak drahou záležitostí bylo pro město vydržování vojenské posádky. Tamtéž, s. 6 - 17.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 17.

²⁸¹ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 53.

108 říšských tolarů.²⁸² Část města však stejně vypálili a vyplenili. Sotva odtáhl nepřítel, usadily se ve městě císařské oddíly. Byl jimi regiment pěšího císařského vojska.

Od roku 1639 do zimy 1640 bylo město sužováno opět nepřítelem. Na čas se tu usadila Bannérova vojska. Naposledy bylo město ohroženo v roce 1642 a to oddíly švédského generála Torstensonova.²⁸³

Podle soupisu obyvatel podle víry z roku 1651,²⁸⁴ který nám podává obraz o stavu počtu lidí a domů ve městě, žilo v Novém Bydžově po třicetileté válce 813 křesťanů a to včetně dětí. Židovské rodiny byly přepočítány o rok dříve a na území města se nacházelo celkem 18 rodin, což představovalo 73 osob včetně dětí. Nový Bydžov měl tedy v této době podle záznamů 893 obyvatel. Ve městě bylo 124 domů a jedno děkanství, k tomu dalších osm domů obývaly židovské rodiny. I s vesnicemi, které k městu patřily, je celkový počet křesťanů včetně dětí 1086.²⁸⁵

V porovnání s Berní rulou,²⁸⁶ sepsanou roku 1653, máme záznamy o 210 domech ve městě. Z toho jich mělo být 112 obydlených, tři domy byly prázdné a zbytek domů byl údajně v rozvalinách.

Tato čísla, přestože nemusí být zcela přesná, nám vypovídají leccos o stavu Nového Bydžova po třicetileté válce. Je zřejmé, že jak obyvatelstvo, tak samotné město bylo díky častým přesunům vojsk dost poničeno. Ubytováním vojáků trpěli obyvatelé města jak po stránce finanční, tak materiální. Město i měšťané byli téměř finančně zruinováni. K situaci města nepřispěla ani poměrně vysoká míra vystěhovalectví, kterou lze odhadnout z počtu opuštěných domů po válce. Přestože existují záznamy o navrácení některých emigrantů v době, kdy město ovládala protestantská vojska, je málo pravděpodobné, že tito navrátilci zůstali i po změně situace. Město se muselo po třicetileté válce znovu vzchopit. Dá se předpokládat, že také řemeslníci museli nutně krizi města pocítit. I v cechovních organizacích města můžeme proto očekávat známky úpadku řemesla či existenčních problémů.

6.2. Historický vývoj cechů V Novém Bydžově do konce třicetileté války

Vývoj řemesel a později cechů je pochopitelně úzce spjat s vývojem města. Na počátku 14. století nově vznikající město Nový Bydžov potřebovalo pro svůj rozvoj

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, s. 53.

²⁸⁴ L. MATUŠÍKOVÁ – Z. KUKÁNOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*, Hradecko – Bydžovsko 1, Praha 2000, s. 69 – 93.

²⁸⁵ Do seznamu byly zapsány i velmi malé, teprve několikátýdenní děti, dá se proto předpokládat, že uvedený počet je poměrně přesný. Tamtéž.

²⁸⁶ Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rula*, svazek 12, Kraj Hradecký, I. díl, Praha 1951.

řemeslníky. Proto se příslušníci potravinářských a oděvních řemesel vyskytují ve městě hned po jeho založení. Důkazy o přítomnosti řezníků, tkalců i kožešníků, ale i dalších řemeslníků, nalezneme v druhé nejstarší knize v Čechách a zároveň nejstarší knize Nového Bydžova, kterou je *Liber constiencie civitatis Novobydžoviensis*, tedy *Knihy svědomí*.²⁸⁷ Jsou zde uváděna řemesla jako pekaři, mlynáři, krejčí, ševci, hrnčíři, koláři, kováři, soukeníci, tesaři, zlatníci, sladovníci, provazníci, lazebníci, zvonáři, rybáři a další. Byl zde doložen i velkoobchodník, kterým byl zdejší kramář. Řemeslníkům se dařilo i díky uděleným privilegiím a právu konání trhů.²⁸⁸ Již zmíněný útok ševců na minoritský klášter na počátku 15. století nebyl jen znakem revolty proti katolické církvi a jejímu zřízení, ale i důkazem růstu sebevědomí řemeslnictva, které šlo ruku v ruce s hospodářským růstem města.

Přestože v počátcích města působili prokazatelně na jeho území řemeslníci, vznikající cechy lze doložit až v 15. a 16. století. Z této doby pochází první písemné zmínky pro jednotlivá cechovní společenství v Novém Bydžově, i když dřívější existenci alespoň nejdůležitějších z nich nelze vyloučit.

Úplně nejstarším doloženým cechem ve městě jsou řezníci. Pramenem, který dokládá přítomnost řeznické organizace, jsou samotné artikule cechu z roku 1506,²⁸⁹ převzaté od řezníků z Hradce Králové. Druhou nejstarší zmínku mají tkalci,²⁹⁰ alespoň podle Sdruženého inventáře Novobydžovských cechů, i když zde je tvrzení mírně problematičné. Jde totiž o torzo plátenického pořádku z roku 1527, tudíž vlastně dokazuje působení plátenického cechu ve městě, nikoliv cechu tkalcovského. Faktem je, že řád je zapsán v knize, kterou si od roku 1545 prokazatelně vedli tkalci. Tkalci jsou tedy doložitelní rokem 1545 a vzniklou situaci si lze vysvětlit dvěma způsoby. Možná je teorie, že se z čistě plátenického cechu postupem času vyvinul cech tkalcovský, neboť začal zpracovávat i jinou přízi než lněnou. Proto si mohl vyžádat i nové artikule, které měl od roku 1595.²⁹¹ Druhá možnost je, že cech změnil jen svůj název. Nikde však není přímo uvedeno, že by se jednalo pouze o cech tkalců plátna. To je v podstatě jiné označení pro cech plátenický, ovšem zde se pak nabízí otázka, proč by se fungující cech oficiálně přejmenoval. V nových artikulech totiž nalezneme cech označen pouze jako tkalcovský. Výraz „pláteník“ v nich vůbec nenajdeme.

V případě, že teorii jednoho cechu tkalců zavrhneme a budeme plátenický zaniklý cech oddělovat od cechu tkalcovského, je v Novém Bydžově prokazatelný ještě starší cech.

²⁸⁷ Jan KAPRAS (ed.), *Knihy svědomí Nového Bydžova z let 1311 – 1470*.

²⁸⁸ Tato práva byla zmíněna v předchozí kapitole.

²⁸⁹ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

²⁹⁰ SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

²⁹¹ SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

Tím jsou spojená řemesla, koláři, kováři, bednáři, zámečníci, truhláři a sklenáři. Jejich první písemná zmínka pochází z roku 1528.²⁹² Dalšími, v pořadí čtvrtými, doloženými řemeslníky, kteří měli svůj cech, jsou ševci. Jejich nejstarší písemností jsou artikule pro tovaryše z roku 1581.²⁹³ Následují je pak kožešnické artikule s rokem 1583,²⁹⁴ což je nejstarší zápis uvedený v jejich starší cechovní knize. Cech ale existoval již před tímto datem, neboť dnes ztracené artikule kožešníků pocházeli z roku 1557.²⁹⁵ Rokem 1593 jsou doloženi pekaři, mlynáři a perníkáři²⁹⁶ a do konce třicetileté války máme dochované zprávy ještě o cechu hrnčírů, doloženého k roku 1605.²⁹⁷ Ve městě patrně existovaly i další cechy, ale pro ty již nemáme ve sledovaném období dochované písemnosti. Zbylými cechy, které prokazatelně v Bydžově působily, ale mají mladší doložené prameny, jsou krejčí, kloboučníci, bečváři, truhláři a sklenáři. O jejich existenci nám více napoví data archiválií, zejména artikulů, které dnes již k dispozici nejsou, máme o nich ale informace z jiných zdrojů. Rokem 1523 byli dříve prokazatelní krejčí,²⁹⁸ proto i je lze do výčtu starších cechů zařadit. Patří k nim i již zmíněné nedochované artikule kožešníků.

Podle uvedených dat vznikla patrně většina cechovních organizací ve městě za Pernštejnů, jakožto majitelů Nového Bydžova. Uvedená řemesla odpovídala i všeobecnému jevu, že nejstaršími organizacemi bývala řemesla zabývající se potravinářskou produkcí či výrobou oděvů. Zarážející je ale fakt, že ve městě chybí důkaz o působení jinde tak obvyklých a často početných cechů, jako byli soukeníci. Jediným možným vysvětlením by bylo jejich členství v ceších mimo Nový Bydžov, patrně zejména v Hradci Králové. V soupisu poddaných podle víry z roku 1651²⁹⁹ je doložených 32 různých řemesel s celkem 82 řemeslníky. O tři roky později najdeme v Berní rule³⁰⁰ důkazy o dalších čtyřech zastoupených řemeslech, ovšem některé profese z roku 1651 pro změnu chybí. Co se týká cechů rozebíraných v této práci, řezníci a tkalci byli po třicetileté válce zastoupeni oproti ostatním řemeslům poměrně hojně, první jmenovaní měli ve městě 11, druzí jmenovaní pak 10 řemeslníků. Dalšími dosti početnými řemesly byli ševci s devíti a pekaři se sedmi živnostníky. Ostatní profese pak měly tři a méně členů. Kožešníci, o kterých se rovněž tato

²⁹² Jaroslav ŠŮLA – Stanislava SVATOŇOVÁ, *Sdružený inventář Novobydžovské cechy 1506 – 1859 (1942)*, s. 2.

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 10.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 2.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 3.

²⁹⁹ L. MATUŠÍKOVÁ – Z. KUKÁNOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*.

³⁰⁰ Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rula*.

práce zmiňuje, neměli bezprostředně po válce v Bydžově žádné zastoupení, cech byl tedy nefunkční a o jeho krizi svědčí i to, že v roce 1654 byl ve městě kožešník pouze jeden.³⁰¹

Pro bližší zkoumání cechovní organizace, jejího fungování a členů, byla tato práce zaměřena na tři cechy Nového Bydžova, které mají jedny z nejlépe dochovaných archiválií a jsou proto nejvhodnější. Poměrně dobře dochovaný archivní materiál má i ševcovský cech, pro mladší období pak i další cechy. V případě většího zájmu o poznání jejich vývoje by bylo vhodné nahlédnout do pramenů zachovaných pro příslušný cech. Informace zde uvedené jsou jen obecnějšího charakteru a mají čistě informativní ráz, který se snaží čtenáře seznámit pouze se základními fakty.

³⁰¹ Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rula*.

7. Řeznický cech

Řeznické archiválie patří k nejdochovalejším a nejkoumanějším archiváliím vůbec. Existuje tedy řada studií věnujících se cechům v okolí.³⁰²

Z pramenů dochovaných pro cechy v Novém Bydžově patří archiválie řeznického cechu k těm nejstarším. První písemná zmínka o něm jsou jeho artikule z roku 1506.³⁰³ Ty jsou zároveň vůbec nejstarším dokladem o existenci cechů v Novém Bydžově.

Jako potravinářské řemeslo byli řezníci nepostradatelní pro obyvatele města od jeho počátků, a tak se brzkému vzniku cechu nelze divit. Kromě nejstarších artikulů se zachovala ještě dvoje registra. Pro sledované období mají význam zejména první z nich, dochované v letech 1614 – 1745.³⁰⁴ Ta poskytují mnoho materiálů pro období třicetileté války, zachovalo se celkem 155 stran textu do roku 1650. Kromě toho existují ještě druhá registra, která jsou vedená až od roku 1650.³⁰⁵ Doplněna jsou o dvě strany zpětně zapsané k roku 1647.

7.1. Cechovní pořádek řezníků

Nejstarší bydžovský pořádek je stejně jako u ostatních sledovaných cechů opisem řádu řeznického cechu z Hradce Králové. Zřejmě díky jeho stáří je ze sledovaných pořádků nejkratší a neobsahuje některé později obvyklé články týkající se zejména přestupků a pokut.

Prvním článkem je zajímavé nařízení, aby cechmistři, kteří by se dopustili nějakého přestupku, byli trestáni dvojnásobnou pokutou oproti tovaryšům. Starší mistři, kteří by se rovněž něčeho nedovoleného dopustili, měli pak být trestáni o třetinu vyšší pokutou než tovaryši.

Ten, kdo by vynesl nějakou tajnou informaci týkající se cechu, dostal pokutu tři groše české a kámen vosku. Dále měl jeden rok zakázán vstup do cechovních shromáždění.

Kdo zneuctil zahájené cechovní shromáždění nebo se provinil v nějakém masném krámu, byla mu určena pokuta 15 grošů českých a k tomu provinilce mohli potrestat ještě tovaryši dle vlastního uvážení.

³⁰² Z nejvýznamnějších bych zmínila alespoň Jiří CHARVÁT, *Zmizelá Chrudim*, 2. část, Chrudimské kotce, masné krámy a chlebné lavice, Chrudimské vlastivědné listy, roč. 2, č. 5, 1993; I. LAUBOVÁ - P. MALÁ - A. ZACHOVÁ, *Chrudimské cechy*. Řezníci, 1. část, Chrudimské vlastivědné listy, roč. 9, č. 3, 2000; Veronika PLESKOTOVÁ, *Řezníci a uzenáři na Chrudimsku*, 1. část, Chrudimské vlastivědné listy 12, č. 5, 2003; Kateřina WIMMROVÁ, *Řeznický cech v Hradci Králové (1559 – 1661) a Jaroměř (1621 – 1678)*, diplomová práce obhájená 2009 na FF UK v Praze, 2009; Václav EXNER, *Řeznický cech v Jaroměř*, Ročenka městského muzea v Jaroměř 1935, VI, Jaroměř 1935.

³⁰³ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

³⁰⁴ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

³⁰⁵ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 3, i. č. 5.

Další nařízení se týkalo kvality masa. Každý řezník měl mít v krámě jen čerstvé a zdravé maso. Nikdo nesměl používat maso jakkoliv závadné nebo z nemocných zvířat, či ze zvířat, která byla zabita vlkem či jinou šelmou. Řezníci si totiž nemohli být jisti, zda zabitě zvíře nebylo nakaženo šelmou, která ho skolila. Maso se dále nesmělo skladovat u nemocných lidí či u lidí považovaných v té době za nepočetné, neboť by se tím z pohledu tehdejších lidí mohlo stát závadným. V článku se doslova píše: „Kdo veme závadné ani nemocné ani od vlka pokousané ani od šelem ani co jest schováno u malomocných ani u kata ani u konědy, kdo by to přerušil a byl usvědčen, ten má trestán býti od tovaryšů, jak by se jim zdálo.“³⁰⁶ Jak z textu vyplývá, takového provinilce trestali podle svého uvážení tovaryši.

Následující článek se, jak je u cechovních pořádků pro jednotlivá řemesla obvyklé, věnuje počestnosti jednotlivých řezníků. Každý řemeslník měl být člověk „zachovalý“, měl tedy pocházet z manželského lože, také jeho rodiče měli být lidé poctiví. Píše se zde o řeznících „osamělých“, kteří měli výše uvedenou podmínku dodržovat. Je možné, že tímto výrazem jsou myšleni svobodní lidé. Pokud tomu tak je, je to poměrně neobvyklá skutečnost, že mistři řeznického řemesla nemuseli být ženatí. U jiných profesí tomu bývalo právě naopak. Podmínka počestnosti zajisté platila i pro ženaté mistry či tovaryše. V případě, že by se někdo z nich dopustil něčeho, co odporovalo dobrým mravům, nemělo mu to být trpěno. Žádná sankce za tento prohřešek však není uvedena.

Rovněž učedníci, kteří se chtěli vyučit řeznickému řemeslu, měli mít manželský původ a stejně tak jejich rodiče měli být lidé poctiví.

Nebylo dovoleno kupovat mrtvý dobytek. Tím nařízením se řezníci chránili, aby nedošlo k prodeji závadného masa. U dobytka, který pošel sám, bylo velké nebezpečí, že by lidé po jeho požití mohli onemocnět. Ten kdo byl usvědčen, že takové maso prodává, dostal opět trest od tovaryšů.

Kdo byl přistižen, že se nevhodně choval či vyjadřoval v masných krámech a před ženami, jak bylo psáno: „mezi krámy před paními nebo před kýmž kolivek“³⁰⁷. V případě, že byl usvědčen z poškozování dobrého jména cechu, dostal pokutu, v blíže neurčené výši, přímo na místě.

Když měli dva mistři spor týkající se trhu, měli být určeni dva jiní, aby je spravedlivě rozsoudili. Pokud by se někdo z nesvářených stran protivil jejich rozhodnutí, měl být potrestán všemi mistry cechu, podle jejich uvážení.

³⁰⁶ „Konědou“ byl myšlen ras. SOkA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 3.

³⁰⁷ Tamtéž.

Za nedostavení se do cechu, v případě, že ho cechmistři svolali, se platila pokuta, stanovená cechmistry.

Poslední článek se týkal sporů dvou mistrů v případě, že by se snažili koupit tentýž krám a snažili se ho pro sebe získat nepoctivě. V případě, že se k tomu jeden z nich přiznal nebo byl-li usvědčen, byl mu krám zavřen, dokud ho celý nezaplatil.

Tyto artikuly vznikly v době, kdy Nový Bydžov ještě nebyl královským věnným městem. Byl ještě městem poddanským a patřil Vartenberkům. I přesto si zažádal o artikule z královského věnného města, neboť lepší a bližší autoritu než byl cech v Hradci Králové, mohl jen těžko najít. Hradecký cech se svými statuty již nějakou dobu úspěšně řídil, ale přesné datum jejich vzniku bohužel neznáme. Je však pravděpodobné, že vznikly ještě před rokem 1500. Cechy si potrpěly na tradici a řezníci se proto jistě svým starým pořádkem pyšnili. Otázkou zůstává, jak pečlivě se cech za třicetileté války řídil pořádkem starým již přes sto let. Cechy se svými řády často neřídili tak přesně, jak by se dalo čekat a řada článků týkajících se trestů, ale i jiných nařízení, se dala obejít zaplacením určité sumy namísto splnění uvedeného bodu.

7.2. Cechovní knihy řezníků

Starší a obsáhlejší z register řeznického cechu začíná rokem 1614, kde je psáno: „Registra řemesla a cechu poctivého řeznického na všelijaké příjmy a vydání k témuž cechu náležitý založena léta od narození syna božího 1614.“³⁰⁸ Prvními zvolenými a zapsanými cechmistry do knihy byli Jan Čeněk a Adam Hradecký. Kniha měla být vedena z důvodu, aby cech měl přehled o svých příjmech, výdajích, ale i dlužnících. Při bližším studiu let 1614 – 1650 zjistíme, že obsahují dva hlavní druhy zápisů. První se týká přijímání nových učňů a po uplynutí příslušné doby nacházíme i zápisy, že jim mistrem bylo dáno za vyučenou. Druhý se týká přijímání nových mistrů do cechu. Kromě toho na několika prvních stranách najdeme údaje o stavu cechovní pokladnice, při takzvaném „činění počtu“ odstupujících cechmistrů. V těchto záznamech najdeme i jména nově zvolených cechmistrů.

Na první straně, která následuje za stranou úvodní, je zápis stejně ozdobným písmem jako na straně předchozí a pravděpodobně byl pořízen i ve stejný den. Týká se tedy roku 1614. Píše se tu o tom, že nebožtík Jiřík Konšelský odkázal cechu sumu 42 kop grošů míšeňských, ale tyto peníze jsou rozpůjčovány mezi členy cechu. Kromě „dobrodince“ Jiříka Konšelského je zde ještě uvedena suma devíti kop míšeňských odkázaných nebožtíkem

³⁰⁸ SOkA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

Jiříkem Vadasem. Cech tedy disponoval na začátku psaní register částkou 51 kop grošů míšeňských. Na dalším listu knihy je uvedeno první vyúčtování za rok 1614 zanesené do knihy. Cechmistry byli Jan Čeněk a Adam Hradecký a „učinili jsou pořádný počet v přítomnosti pánů starších a v plném cechu, cechmistrři předešli totiž to:[...] jak z příjmů, tak z vydání, jakžto vše bedlivě sečteno jest“. Takto bývalo uvedeno každoroční vyúčtování, kdy se zjišťoval stav cechovní pokladnice. V tomto zápisu měl cech v hotovosti 34 kop, 25 grošů a 3 denáry míšeňské. Je zde uvedena ještě suma jedna kopa, 21 grošů a pět denárů míšeňských „obzvláště na malých penězích neberních“. Nově zvolenými cechmistry byli Adam Hradecký a Kryštof Hrubeš.

Další vyúčtování se nachází hned na té samé straně. Týká se roku 1615, kdy mistr Martin Kloboučník odvedl dvakrát během roku za svého učedníka tři kopy míšeňské. Další dva mistři rovněž zaplatili za své učedníky. Kryštof Hrubeš zaplatil za svého učedníka dvě kopy a Petr Pardubský 30 grošů míšeňských. Na konci stránky je spočítáno, že suma příjmů toho roku činila 44 kop, 17 grošů a jeden denár míšeňský. Výdaje roku 1615 činili 25 kop, 25 grošů a tři denáry míšeňské, proto v hotovosti za tento rok zůstalo cechu 18 kop, 51 grošů a 5 denárů míšeňských.³⁰⁹

V roce 1615 proběhla za přítomnosti celého cechu volba nových cechmistrů a vyúčtování předešlého roku. Byli zvoleni opět stejní cechmistrři Adam Hradecký a Kryštof Hrubeš. Cech měl v hotovosti již uvedenou sumu 18 kop, 51 grošů a 5 denárů míšeňských.

Další zápis je již z roku 1616, kdy je psáno, že Kryštof Hrubeš odvedl do cechu dluh za svého syna a to dvě kopy míšeňské. Téhož roku odvedl dvakrát za sebou dlužnou částku dvě kopy míšeňské do cechu i Matěj Bartoška. Suma příjmů činila toho roku 24 kop, 51 grošů a 5 denárů míšeňských, naproti tomu vydání bylo 14 kop, 50 grošů a 1 denár míšeňský a tak v hotovosti zůstalo za tento rok 10 kop, 1 groš a 4 denáry míšeňské. Stejná suma byla toho roku vykázána i při skládání účtů odstupujících cechmistrů v přítomnosti celého cechu. Novými cechmistry byli opět zvoleni cechmistrři předešli. Stejného roku máme i záznamy o účtech za doprovázení k hrobu nebožtíka. Bylo obvyklé, že členové cechu se účastnili pohřbu svého spolubratra, dotyčný pozůstalý pak ale za tuto službu musel odvést poplatek. Tyto záznamy jsou ve sledovaných ceších ojedinělé. Nikde jinde se v této knize nevyskytují. Záznamy z roku 1616 hovoří o přijetí dvou kop míšeňských za doprovázení ke hrobu zesnulé

³⁰⁹ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

manželky Severína Brázdy. Téhož roku zaplatil Kryštof Kobr za doprovázení k hrobu zesnulého Jiříka Pardubského jednu kopy míšeňských.

Roku 1617 byly přijaty do cechu tři kopy míšeňské za učedníka Václava Trkolu, není uvedeno, kdo je odvedl. Rovněž tři kopy míšeňské byly přijaty pana Jana Jedličky za učení jeho syna Jiříka. Další záznam se týká opět poplatků za doprovázení nebožtíků do hrobu. Jan Baudyš zaplatil za doprovod jeho otce, sestry a matky. Za každého z nich odvedl jednu kopy, tedy celkem tři kopy míšeňské. Poslední z uváděných doprovodů ke hrobu je doprovod zemřelé manželky Jan Bystřického, za který zaplatil jednu kopy míšeňských. Z uvedených částek vyplývá, že za doprovod nebožtíka se stabilně odváděla jedna kopy míšeňská. Severín Brázda, který zaplatil kopy dvě, je výjimkou. Na konci listu je opět vyúčtování, kde je uvedeno, že cech vydělal v době půstu na výhodné koupi dobytka 11 kop a 12 grošů míšeňských, celkový příjem cechu byl tedy 35 kop, 42 grošů a 4 denáry míšeňské. Vydání činilo 17 kop a 9 grošů míšeňských, v cechu zůstalo v hotovosti 18 kop, 33 grošů a 4 denáry míšeňské.

To se však týká jen let 1614 – 1617. V roce 1636 pak najdeme ještě jeden zápis o vyúčtování stavu pokladny, který činil za posledních šest let pouze jeden zvolený cechmistr Šimon Čeněk. Tato okolnost je zajímavá, protože se vyúčtování běžně dělo každoročně. Z dostupných pramenů je zřejmé, že cech byl poměrně majetný i početný, proto bylo jistě na místě vést si pravidelné vyúčtování. Z neznámých důvodů však tyto údaje od roku 1617, až na zmíněnou výjimku, chybí. Mohly být psány do speciální knihy, protože tato kniha se začala používat jen pro evidenci členů a uchazečů o členství v cechu. Ale to je pouze domněnka, která se nedá prokázat. Ztráta několika listů knihy s těmito údaji, jak se tomu pravděpodobně stalo u jiných cechovních knih citovaných v této práci, je nepravděpodobná, neboť řeznická kniha má pevnou vazbu a je v dobrém stavu. Údaj z roku 1636 však naznačuje, že alespoň po nějakou dobu nebylo vyúčtování v cechu prováděno. Zároveň je zvláštní, že by písař nezapsal tento údaj do zvláštní knihy vedené k tomuto účelu. Nevíme tedy, zda si řezníci stav pokladnice každoročně přepočítávali, ale dá se to předpokládat. Zdá se ale, že po nějaký čas neměli potřebu si tento údaj zaznamenávat. Minimálně šest let ale „nečinili počet“. Na stejném listu, jako je předchozí záznam, najdeme i nedokončený zápis někdy z padesátých let. Měli sem být vepsáni nově zvolení cechmistři, jak o tom svědčí nadpis. Ale záznam končí slovy: „léta páně 165...“.

Kromě výše zmíněných zápisů byly zaznamenány několikrát i splátky dlužníků do cechu. Většinou se splátky uváděly přímo pod zápis nově přijatého učně, či mistra. Ten, pokud vše neodvedl hned, měl stanoveny splátky k určitému datu a ty měly být

zaznamenávány průběžně za sebou. Často však nejsou zapsány všechny splátky až do splacení dluhu, někde dokonce chybí i údaje o tom, zda dotyčný vůbec splácel. Dlužníky byli většinou nově přijatí mistři a otcové učňů, pokud neodvedli příslušné částky při přijetí synů do učení.

Ve sledovaném období bylo celkem přijato 45 učňů do učení k mistrům v bydžovském cechu. Naprostě většině z nich bylo také dáno za vyučenou. Do výčtu nezahrnuji jednoho učně Jana Netolického přijatého do učení roku 1630. Vyučen byl sice o čtyři roky později, ale tyto zápisy byly přeškrtnuty. Bylo k nim evidentně později dopsáno, že dotyčný se provinil proti řádu cechu a byl vyloučen. Téměř každoročně byl do cechu přijat nový učeň, někdy i dva až tři. V roce 1626 bylo přijato dokonce šest učňů. Standardní doba jejich výuky byla jeden rok. Poté v novém zápise dostávali od mistra za vyučenou. Někde byla výuční doba delší, dvou až čtyřletá. Lze najít i šestiletou výuční dobu.

Přijímání učňů se do knihy zapisovalo od začátku. Hned na třetím listu najdeme v roce 1615 první zápis, který však neobsahuje jména přijatých učňů. Pouze se dozvídáme, že tři mistři odvedli do cechu poplatky za své učeňníky. Na dalších listech se pak začínají objevovat celé záznamy o nově přijatých učeňnících, ze kterých se lze dozvědět, jak se jmenovali, kdo byli jejich rodiče, kterého mistra si vyvolili za svého učitele. Dalšími informacemi v textu jsou údaje o odvedených poplatcích, popřípadě dluzích, někde i výuční době. Najdeme zde zápisy z období třicetileté války, tedy od roku 1618 do roku 1648. Kniha obsahuje ještě další soubor záznamů o nově přijatých učních. Ten se nachází až za záznamy o přijatých mistrech. Jsou zde chronologicky řazeny zápisy z let 1614 – 1633. Je tedy patrné, že se ve stejném období, z neznámých důvodů, zapisovali učňové, jak do přední, tak do zadní části knihy.

Záznamy týkající se nově přijatých učňů měly ustálenou formu a jeden od druhého se lišily pouze v detailech. Jako první bylo uvedeno datum, dále bylo uvedeno, zda byl přítomen celý cech, či zda přijetí učně probíhalo za přítomnosti cechmistrů a dalších svědků, většinou vyžádaných přátel. Osobami uváděnými v dokumentu byli vážení a důvěryhodní občané města, často to byli radní města. Dále se uvádělo, že na „snažnou žádost“ otce, popřípadě poručníka v zápisu jmenovaného mládence a „přímluvu“ výše jmenovaných panů, byl mladík přijat za učeňníka do poctivého cechu řeznického. Dále byl uveden „lermistr“, tedy mistr, který vezme mladíka do učení. Nový učeň musel „rukou dáním“ slíbit, že bude poslušný a bude se řídit řádem cechu. Kromě toho musel jeho otec do cechu odvést poplatek stanovený za výuku, který mohl zaplatit hned nebo v několika splátkách.

Dání za vyučenou bylo zapsáno vždy pod záznamem o přijetí do učení. Zde bylo psáno, že na cechovním shromáždění v plném cechu, za přítomnosti starších a mladších

mistrů, učinil mistr zmíněného učně „vysvědčení o svém učedníku“ a dosvědčil „že jest se u něho po ten celý rok učivše pořádně, ctně a chvalitebně i poslušně choval a o něm že nic jinšího neví nežli všechno dobré a chvalitebné mluvíti a jemu jakožto pořádně vyučenému, že za vyučení dává“.³¹⁰ Mistr se musel tedy přede všemi vyjádřit o svém učni kladně a uznat, že se poslušně choval a dobře vyučil. Učeň se tedy tímto datem stal tovaryšem. Často si můžeme všimnout, že mistr přijímal do učení svého vlastního syna, někdy dokonce i dva.

Kromě záznamů o přijímání do učení a dávání za vyučenou, nalezneme v daném období i 31 přijatých mistrů, zápisů bylo poríženo 32. Celkem tři záznamy jsou problematické.

Přijetí jednoho mistra Václava Pivovarníčka bylo totiž zaznamenáno dvakrát. První záznam je z roku 1622, kdy byl Pivovarníček přijat poprvé, ale tento záznam je přeškrtnut. Dokonce již odvedl čtyři kopy míšenské a jednu libru vosku. V roce 1625 ale z cechu vystoupil a odešel z města, jak je zapsáno na stejné stránce. V roce 1626 se pak vrátil a musel nastoupit do učení na jeden rok k Václavu Peřinovi. Podruhé byl již natrvalo přijat mezi mistry v roce 1627. Do cechu měl odvést již jen čtyři kopy míšenské.

Dalším mistrem, kterého je zřejmě třeba vyčlenit, je Jan Ulman přijatý do cechu roku 1634. Víme o něm, že byl do cechu přijat stejným způsobem jako ostatní. Měl své přímlovčí, učinil slib, že se bude řídit statuty a slíbil rovněž, že do cechovní pokladny zaplatí šest kop míšeňských a odvede dvě libry vosku. Dvě kopy zaplatil hned při přijetí a na další měl určeny splátky ke svatému Jiljí. Z neznámých důvodů je ale celý tento zápis přeškrtnut a to tak, že je jasné, že nejde o omyl. Zvláštní však je, že písař nedopsal důvod jeho pravděpodobného vyloučení z cechu, jako jsme se s tím setkali u případu učně Jana Netolického.

Ještě je třeba pozastavit se nad přijetím mladšího mistra Jana Hradeckého. Záznam o jeho přijetí začal být do knihy psán stejně pečlivě jako v ostatních případech, ale končí nedopsanou větou. Stejně tak neobsahuje ani letopočet, který měl patrně být výjimečně až na konci, jako tomu bylo u předchozího zápisu při přijetí Václava Posadovského do cechu. K tomu došlo roku 1635. Následujícím záznamem je přijetí mistra Václava Prukly roku 1638, proto k nedokončenému přijetí či jen nedokončenému zápisu o přijetí Jana Hradeckého došlo někdy mezi léty 1635 – 1638. Lze se jen dozvědět, že k jeho přijetí mělo dojít 21. března. Zápis je započat zcela běžně, na začátku je psáno, že jeho přímlovčími jsou rychtář Jan Denturín a radní Jan Knížátko, dále pan Jan Rejmon. Jan Hradecký byl synem zemřelého, ale stále ještě váženého někdejšího cechmistra řeznického cechu a měšťana Nového Bydžova

³¹⁰ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

Adama Hradeckého. Nedozvíme se ani, kolik měl Jan odvést do cechu, ani nic jiného, neboť zápis končí slovy „aby jmenovaný Jan za jednoho spolumistra mezi poctivý jinší pány mistry...“.

Také zápisy, týkající se nově přijímaných mistrů do cechu, měly svou obvyklou formu. Mistři byli, kromě několika let, přijímání téměř neustále a pokud nastala roční či několikaletá odmlka, bývalo pak přijato několik mistrů v jeden rok. Nejvíce jich bylo přijato v roce 1634, a to celkem čtyři mistři. U některých si lze všimnout, že v průběhu sledovaného období prošli profesním vývojem od učně přes tovaryše až po mistra. Tak tomu bylo například u mistra Václava Pivovarníčka, který postupně přijal do učení oba dva své syny. Nejprve v roce 1644 přijal syna Jana, v roce 1646 mu dal za vyučenou a ve stejném roce přijal do učení na šest let syna Martina. Často si také mistr brávil do učení svého bratra. Tak tomu bylo například v roce 1641, kdy mistr přijal za učedníka svého bratra Martina. Z uvedených příkladů vyplývá, že bydžovští řezníci byli poměrně uzavřeným cechem a preferovali přijímání rodinných příslušníků do řemesla. To byl ostatně velice obvyklý jev, že se přednost dávala příbuzným před cizími učedníky a mistry. Tento bod byl zanesen i v cechovních statutech, aby synové mistrů měli snazší vstup do řemesla.

Od určité strany knihy měli být zaznamenávání „mladší mistři, kteříž do společnosti bratrské přijati jsou“, a to od léta 1614. Na počátku psaní register byla tedy záměrně rozdělena na dva oddíly a nově přijatí mladší mistři byli zaznamenáni chronologicky za sebou od uvedené strany až do sledovaného roku 1650.

Zápis byl nejprve, až na dvě výjimky, datován, dále bylo zapsáno, za jakých cechmistrů byl pořízen, popřípadě bylo, hlavně v třicátých letech, zapsáno, že byl záznam pořízen „v plnosti“ cechu, tedy v přítomnosti všech členů cechu. Poté bylo uvedeno jméno nově přijímaného mistra, někdy bylo zapsáno spolu se jménem jeho otce, který mohl za syna žádat o přijetí do cechu. V případě, že tyto uvedené osoby nepocházely z města, bylo napsáno místo původu. Takové zápisy jsem v průběhu sledovaných let našla pouze tři. V roce 1620 byl do cechu přijat mistr Jakub Šícha, původem z Chlumce, v roce 1621 byl přijat Jan Košický, původem zřejmě z Jeřic, v roce 1625 byl přijat Tobiáš Chudoba z Hořic. Ostatních 28 mistrů, včetně Jana Ulmana, bylo pravděpodobně z Nového Bydžova a možná blízkého okolí, což pravděpodobně řemeslníkům nepřipadalo důležité uvádět. Dále byly uvedeny většinou významné osobnosti města, jakožto „přátelé“, kteří spolu s mladým mistrem žádali a přimlouvali se za jeho přijetí do cechu. Často bývalo vypsáno, aby ho „za jednoho auda a bratra přijali“. Dotyčný musel slíbit, že se bude řídit cechovním řádem a nařízeními starších mistrů a cechmistrů. To vše případně ještě stvrzoval „rukou dáním“.

Musel odvést příslušný poplatek nebo alespoň jeho část. Ve sledovaném období se vyskytují částky od jedné kopy do dvanácti kop grošů míšeňských. U přijetí Václava Prukly dokonce žádný požadavek na poplatek nebyl zapsán. Dalším mistrem, který neodvedl do cechu nic, byl již zmíněný Jan Hradecký. U něj byl ale důvod jiný než u ostatních, neboť díky nedokončenému zápisu nevíme, zda něco odvedl. Nejnižší částky ze všech odvedli Šimon Čeněk a Jan Finger. První jmenovaný zaplatil za své přijetí v roce 1644 pouze jednu kopy a druhý jmenovaný v roce 1622 jeden a půl kopy. Je možné, že uvedené částky mohly být jen první splátkou vyšší sumy, neboť jsou oproti ostatním skutečně nízké, ale to je pouze domněnka. Žádné důkazy, že by odváděli ještě další poplatky, v knize nejsou. To však není ničím zvláštním, neboť i u velké části ostatních mistrů, kteří měli stanoveny poplatky vyšší, dokumentace o jejich splácení buď úplně chybí nebo je jen částečná. Bylo zcela běžné, že mistr při přijetí nesložil do cechu celou sumu hotově, ale dal jen její část a zbytek postupně splácel. Nejvyšší sumu, rovných 12 kop míšeňských, odvedl za své přijetí roku 1634 Václav Šumberský. Když budeme sledovat nejčastěji odváděnou sumu u zmíněných 31 mistrů, zjistíme, že nejběžnější byly dvě částky. Celkem u šesti mistrů se vyskytla suma osm kop míšeňských a stejně často se vyskytla suma šest kop. Přičemž do tohoto počtu je zahrnut i „škrtnutý“ mistr Jan Ulman. Celkem čtyřikrát se pak vyskytla suma deset kop míšeňských. Každá částka dvou, tří a čtyř kop míšeňských se vyskytla celkem třikrát. V případě, že se budeme snažit odhalit, jakým způsobem byla výše poplatku pro členy určována, zjistíme, že stanovená výše se nedá spojovat s určitými roky. Jistý vývoj však sledovat lze. V prvních letech po založení knihy byla částka za přijetí poměrně vysoká. V letech 1614 – 1625 byly poplatky osm či deset kop, s jednou výjimkou sedm kop míšeňských. Dva dodatečně zapsaní mistři, Jiřík Tomíček a Jan Finger, přijatí v letech 1619 a 1622, však platili o poznání méně. Byly to tři kopy a již zmíněná jeden a půl kopy míšeňských. V dalších letech pak poplatek za přijetí, až do roku 1630, nepřesáhl pět kop a v průběhu let částka, s jednou výjimkou v roce 1628, stoupala. Od roku 1630 se pak v průběhu dalších čtyř let poplatek pohybuje mezi šesti a osmi kopami, se dvěma výjimkami v roce 1634, kdy Mikuláš Čeněk odvedl pouze dvě kopy a Václav Šumberský již zmíněných dvanáct kop. V letech 1635 – 1650 se ještě vyskytuje poplatek šest kop a v roce 1649 Martin Horák odvedl dokonce osm kop, jinak je suma ale nižší. Dá se říci, že výše poplatku byla na počátku register poměrně vysoká, ale pak se okolo roku 1625 rapidně snížila, po roce 1630 na čtyři roky poplatek opět stoupl, aby ke konci sledovaného období s jednou výjimkou nepřekročil sumu šest kop grošů míšeňských. Z uvedených informací lze vyjádřit pouze domněnku, že v průběhu třicetileté války se poplatek snížil z důvodu horších finančních podmínek obyvatelstva.

Pravidelně se odváděly dvě libry vosku. Svobodnému mistru bylo v závěru zápisu uloženo, aby se do roka oženil. Do roka měl zpravidla také vykonat „svačinu“, tedy pohostit ostatní cechovní spolubratry na svůj účet.

Pro lepší představu zápisů bude ze sledovaných 36 let celkem uveden dva příklady. Cílem je, aby si čtenář práce lépe dovedl záznamy v knize představit. U příslušné citace bude text rozebrán. Získané informace použiji pro přiblížení doby a konkrétních lidí, kteří byli do knihy zapsáni.

Jako první byl v roce 1614 do společnosti cechovní mezi mladší mistry přijat Václav Štoček, syn nebožtíka Jana Štočka z Nového Bydžova. „Léta páně 1614 v sobotu po neděli Cantare jinak družebné, za pánů cechmistrů Jana Čeňka a Adama Hradeckého, za pana Václava Troskovce, toho času primátora města a pana Víta Meziříčského, osoby radní, jakožto přátel od Václava pozůstalého syna a sirotka po nebožtíkovi Janu Štočkovi, někdy sousedu zdejší, dožádaní, snažně toho při shromáždění plného toho cechu žádali a zaň se snažně přimlouvali, taky pro opatření statečku po rodičích jeho pozůstalého, do shromáždění cechovního za mistra přijat byl, připovídajíce poslušenství a dobrém řádu státi, kteréžto uctivé žádosti i také přímluvy dotčených pánů přátel odepřítí nemohouce, do společnosti cechovní, týž Václav Štoček za mistra a spolubratra přijat jest a rukou dáním, jakž rád dobrý ukazuje se chovati připověděl i předně příjemných osm kop míšeňských do hodů velikonočních nejprv příštích složiti do cechu má, item dvě libry vosku odvésti, aniž méně do roku pořád zběhlého, manželkou se opatřiti a se oženiti a v tom roce také svačinu náležitou vykonati má.“³¹¹

Obdobně byli na počátku sledovaného období sepsány všechny zápisy nově přijatých mistrů. O Václavu Štočkovi se ze záznamů dozvíme, že byl již sirotkem a že pocházel z Nového Bydžova. Jeho přímluvci byli samotný primátor města Václav Troskovec a člen rady Vít Meziříčský, tedy osoby důvěryhodné a vážené. Víme rovněž o něm, že měl vlastní statek po rodičích a byl svobodný. Cechem mu bylo uloženo, aby se do roka oženil a do cechu zaplatil příslušnou sumu. Z krátkého zápisu pod tímto textem vyplývá, že určených osm kop míšeňských odvedl ještě téhož roku po velikonočních hodech a místo svačiny zaplatil cechu hotově osm kop míšeňských.

„Léta páně 1620 v sobotu po neděli smrtelné za cechmistrů pana Jana Čeňka a pana Adama Hradeckého k snažné přímluvě pánů dožádaných u Jakuba Šíchy, slovtných pana

³¹¹ První zápis přijatého mistra se nachází přibližně v první třetině knihy. SOkA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

Řehoře Chmelovského, pana Václava Troskovce, pana Jana Pelikána a pana Petra Baudyše, měštěninů v tomto městě Novém Bydžově, vyslyšivše žádost a přímluvu páni starší cechmířtři a mířtři téhož poctivého řemesla řeznického, aby týž Jakub Šícha za jednoho auda spolucehovního a bratra přijat byl, tak jsou k přímluvě pánů napřed jmenovaných a pro jeho poctivé chování podle jemu daného z města Chlumce od spolucehovních vysvědčení a jindy a jeho za jednoho auda a bratra přijali kterýžto připověděl v dobrém řádu státi a pány staršími se spravovati a příjemného do téhož cechu poctivého deset kop míšeňských ihned odvedl, svačinu v témž roce náležitou vykonati má a dvě libry vosku.³¹²

Nově přijatý mistr Jakub Šícha, byl tedy původem z Chlumce nad Cidlinou, kde se také vyučil. Z nějakého důvodu stál o přijetí do cechu v Novém Bydžově a za přijetí do cechu byl ochotný zaplatit deset kop míšeňských, což je více než platili domácí. O tom, kdy a jak odvedl svačinu a dvě libry vosku, zprávy nemáme.

Že přespolní mířtři odváděli do cechu větší sumy, o tom by mohly svědčit i tři zápisy přespolních mířtrů v registrech. Jakub Šícha z Chlumce měl odvést do cechu deset kop, Jan Kořický z Jeřic osm kop a Tobiáš Chudoba z Hořic měl odvést deset kop míšeňských. Zdaleka nejvyšší sumu však zřejmě odvedl obyvatel Nového Bydžova Václav Šumberský. Z tohoto důvodu a kvůli malému počtu mířtrů původem odjinud se nedá tvrdit, že by vyšší sumy pro přespolní byly pravidlem.

Zajímavé je, že tři přijatí mířtři měli pravděpodobně původně jinou profesi. U Jana Fingera, přijatého 1632 je uvedeno, že byl úředníkem smidarského panství. Dalšími byli zřejmě příbuzní Jiřík a Pavel Tomíček, přijatí postupně v letech 1619 a 1628. V případě Jiříka Tomíčka je v zápisu doslova uvedeno, že byl „spolusoused a Mydlář zde v městě Novém Bydžově“, zatímco u druhého jmenovaného je uvedeno „Tomíček Mydlář“. Právě z důvodu způsobu zápisu u prvně jmenovaného se lze domnívat, že uvedené řemeslo bylo skutečně původní profesí obou dvou a nikoliv pouze druhým příjmením, které se v této době někdy vyskytovalo.

Mladší z knih byla založená roku 1650 a začíná slovy: „Registra řemesla a cechu poctivého řeznického na všeliké příjmy a vydání k témuž cechu náležitý. Léta od narození syna božího 1650. S vůlí cechu plného a za cechmířtra toho času slovutného poctivosti pana Václava Šumberského, toliko jednoho.“³¹³ Tato registra byla tedy rovněž založena na různé příjmy a vydání, první záznam se týká již roku 1647 a jsou ukončena až roku 1805. Opět byla

³¹² SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

³¹³ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 3, i. č. 5.

tedy vedena souběžně s knihou starší, ovšem ve sledovaném období se tato shoda týká pouze tří let. První zápis byl pořízen zpětně k roku 1647, kdy byl do cechu za učedníka přijat Jindřich, syn šlechtné matrony paní Magdalény Holické, přímluvou jejího přítele pana Daniela Suchánka. Za učedníka byla do cechu odvedena jedna kopa grošů míšeňských a dvě libry vosku. Další zápis pak následuje roku 1649 a týká se opět Magdaleny Holické a jejího syna. Dále kniha pokračuje písemnými záznamy od roku 1650, je proto pro sledované období téměř nevýznamná. Z uvedeného přehledu dochovaných novobydžovských cechovních knih vyplývá, že existence takových písemností byla pro řemeslníky velmi důležitá. Měla přímo existenční význam pro cech, neboť důležité události odehrávající se v cechu bylo potřeba někde zaznamenávat. Zřejmě i z toho důvodu nacházíme u dvou sledovaných cechů knihy hned dvě, přesto, že jejich záznamy se zčásti kryjí a kryjí se i léta zápisů do nich. Je možné, že se řemeslníci snažili pojistit si v neklidných letech případnou ztrátu jedné z knih. Dalším důvodem mohl být rozkvět cechů, kdy nově příchozích do cechu bylo jednoduše již tolik, že si řemeslníci založili speciální knihu pro evidenci nově příchozích učňů a do jiné zapisovali nově příchozí mistry.

Rozbor obou knih ukázal, že řezníci měli co do podrobnosti nejobsáhlejší knihy. Zápisy o přijatých učních a mistrech jsou velmi podrobné a informují nejen o odvedených poplatcích, ale zmiňují další přítomné osoby. Lze v nich sledovat rodinné vazby, díky zmíněným rodinným příslušníkům, ale i další měšťany a obyvatele města.

8. Kožešnický cech

Kožešníci byli v 16. století poměrně rozšířeni po celých Čechách ve větších městech. Jejich působení v Novém Bydžově dokládá i prestiž města. V okolí jim byli nejbližší kožešníci z Hradce Králové a dá se předpokládat, že před založením vlastní organizace sem kožešníci z Bydžova také patřili. Z Hradce si nový cech vypůjčil také artikule. Hradecký cech byl pravděpodobně velmi starý, jeho pořádek se ale nezachoval a není zcela jasné, kdy vznikl. Pravděpodobně fungoval již někdy od počátku 16. století,³¹⁴ možná i déle. V oblasti byly kromě hradeckých kožešníků další cechy ve Dvoře Králové³¹⁵ a v Kostelci nad Orlicí a které se rovněž řídily artikulemi z Hradce Králové.³¹⁶ Další cechy ve východních Čechách byly v Kutné Hoře, Čáslavi, Vysokém Mýtě.³¹⁷ Kožešnické cechy se podle Zikmunda Wintra soustředily v severních a východních Čechách, neboť byly blízko mezinárodních obchodních cest a díky tomu měly dostatečný přísun kožešin ze zahraničí.³¹⁸ Díky blízkosti hor zde mohly mít i větší odbyt svých výrobků než kožešníci v teplejších oblastech země.

Práce kožešníků spočívala v úpravě kožešin, které musely být řemeslníci schopni si sami připravit. Šili z nich kožichy, pláště, kabáty, rukávničky, rukavice a čepice. Protože se kožešiny přišívaly i jako části oděvů, například jako límce, mívali kožešníci časté spory s krejčími o to, komu vlastně tato práce náleží.³¹⁹ Ještě více starostí přidělávali pak kožešníkům židé, neboť byli zásobeni vlastními kožešinami a opravovali lidem kožichy sami.³²⁰

Kožešnický cech patří k nejstarším doloženým cechům v Novém Bydžově. Existence kožešnických řemeslníků ve městě je dokonce doložená již v roce 1311, kdy je v Knize svědomí zapsán Libor Kožešník.³²¹ V roce 1359 je pak ve stejné knize Vavřinec Kožešník.³²² Cech kožešníků byl ve městě zřejmě již okolo poloviny 16. století. Z roku 1557 totiž pocházel

³¹⁴ V Kosteleckém zpravodaji jsem našla údaj, že hradecký pořádek kožešníků pochází z roku 1430, není však zcela jasné, odkud neuvedený autor článku toto datum čerpá, neboť žádná další literatura se o tomto datu nezmiňuje.

³¹⁵ V roce 1695 poskytli svůj pořádek bydžovským kožešníkům. Jaroslav ŠŮLA – Stanislava SVATOŇOVÁ, *Sdružený inventář Novobydžovské cechy 1506 – 1859 (1942)*, s. 33.

³¹⁶ Kostelecký cech si vyžádal artikule z Hradce v roce 1580 a ty se rovněž zachovaly. *Kostelecké cechy*, Orlice, č. 3, 2009, s. 14.

³¹⁷ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 581.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž, s. 580.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ V této době, kdy ještě neexistovala příjmení lze předpokládat, že druhé jméno značilo též profesi. Jan KAPRAS (ed.), *Knihy svědomí Nového Bydžova z let 1311 – 1470*, s. 15.

³²² Tamtéž, s. 41.

opis cechovního řádu kožešníků z Hradce Králové. Tato listina se ale bohužel ztratila. Zmínky o ní najdeme jen v kartotéčním soupisu někdejšího archiváře Niederleho, starajícího se o archiv Nového Bydžova.³²³ Kromě zmíněného pořádku se rovněž ztratily dva zápisy o přijetí mistrů do novobydžovského cechu z roku 1577.³²⁴ Víme ale, že si kožešníci své artikule vyžádali od staršího cechu v Hradci Králové. To jen potvrzuje, že Hradec Králové byl „vrchním cechem“³²⁵ pro východočeskou oblast, stejně tak jako další cechy z tohoto města. Poskytoval své artikule a rady na vyžádání dalším cechům v oblasti za poplatek. Mohl pak rozhodovat i jejich pře v případě, že spor nebyl cech schopný sám vyřešit. Do dnešní doby se však nezachovala ani tato hradecká statuta, proto bylo nutno pátrat po dalších ceších, které si vyžádaly pořádek z Hradce Králové. Takovým cechem byli kožešníci v jihočeském Táboře.³²⁶ Zde se nachází opis hradeckého řádu pořízený v roce 1581.³²⁷ Pro svou práci jsem čerpala z tábořského opisu, neboť cechy si vyžádaný pořádek braly za vlastní a téměř ho neupravovaly. Kromě toho jsem informace o fungování kožešnického cechu získávala ze dvou dochovaných cechovních knih. Starší byla vedena v letech 1600 – 1650³²⁸ a pro období třicetileté války se v ní zachovalo několik různě čitelných stran. Z nich se lze dozvědět, že v této době cech fungoval zcela běžně, přijímal nové učně, dával jim za vyučenou, přijímal nové mistry a cechmistrů dělali vyúčtování cechovní pokladnice. Až ke konci knihy lze sledovat náhlý úbytek zápisů. Druhá registra se zachovala pro léta 1617 – 1757,³²⁹ v nich se ale sledovaného období týká pouze 5 listů.

8.1. Cechovní pořádek kožešníků

Z opisu tábořských artikulů vyplývá, že jim hradecký cech poskytl své artikule, které musely pocházet někdy z počátku 16. století. Cechy si opisovaly poskytnuté artikule doslovně, lze proto tvrdit, že řád kožešníků Nového Bydžova měl stejné znění jako tábořský, neboť byly oba opisem stejných cechovních statut. uvedený pořádek je v porovnání s ostatními sledovanými artikulemi dlouhý a řeší mnohá ustanovení velice podrobně. Cech se

³²³ Jaroslav ŠŮLA – Stanislava SVATOŇOVÁ, *Sdružený inventář Novobydžovské cechy 1506 – 1859 (1942)*, s. 10.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ Pojem vrchního cechu zavedl Zikmund Winter a podává i jeho podrobnější vysvětlení. Zikmund WINTER, *Z městských živností*, s. 29 – 30.

³²⁶ Existenci jejich osamocené organizace v jižních Čechách uvádí Zikmund Winter již v roce 1480. O sto let později ale cech žádal o nové artikule, pravděpodobně byl během této doby nějaký čas nefunkční. Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 581.

³²⁷ SOKA v Táboře, fond Cech kožešnický Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

³²⁸ SOKA v HK, fond Cech kožešnický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 1.

³²⁹ SOKA v HK, fond Cech kožešnický Nový Bydžov, k. č. 2, i. č. 2.

pravděpodobně snažil předejít do značné míry sporům, neboť velké množství článků se zabývá nejrůznějšími prohrěšky. Neobvyklý je tento pořádek tím, že mezi jednotlivými články nebo v nich uvádí citace z Bible, které se často vztahují přímo k uváděným přestupkům.

Zajímavý je hned první článek, který určuje společnou víru pro členy cechu. Ti, kdo chtěli být kožešníky ve městě Táboře, mají se „s námi ve víře srovnati přijímání těla a krve pána Krista pod obojí způsobou i se svou manželkou.“³³⁰ Je zde tedy zakotvena podmínka utrakvizmu. Tato skutečnost je pozoruhodná, neboť artikule pochopitelně začínaly nejdůležitějšími body. To je patrně i důvod, proč táborští žádali o pořádek z tak vzdáleného města. Tábor je znám svou husitskou minulostí stejně jako Hradec Králové, a proto je pochopitelné, že se radikálnější myšlenky týkající se křesťanské víry promítly i do myšlení cechu. Jak bylo zmíněno v kapitole o historii Nového Bydžova, také toto město mělo ke kalichu blízko již od 15. století. Dá se proto předpokládat, že stejný bod obsahovaly jak hradecké, tak bydžovské artikule a že kožešníci v obou městech byli stejné kališnické víry. Ve stejném bodu je dále uvedeno, že kožešník má být se svou ženou řádně oddán a oba se mají „pocitivě chovat.“ Svou čeládku mají správně vést a dbát na to, aby jejich učňové byli manželského původu a aby se dobře vyučili. Hned v prvním článku je tedy zdůrazněná i počestnost řemeslníků a jejich učňů, která byla pro každý cech zásadní. Velice se dbalo na počestnost jednotlivce, aby tak byla zajištěna počestnost celého cechu. Neméně důležitá je pro cech i podmínka manželství pro jeho členy. Zároveň tato podmínka do jisté míry chránila cech před přílivem nových mistrů, neboť rozhodně ne každý tovaryš měl dostatek financí na to, aby se oženil a byl schopný uživit i ženu a případné děti.

Druhým bodem je ustanovení, aby noví členové byli přijímáni za souhlasu všech spolubratrů v cechu. Měla se tak podporovat soudružnost cechu. Nově příchozí mistr měl do společné pokladny odvést 10 kop grošů míšeňských. V tomto článku si cech zajistil, že nové přijetí nového člena bude známo všem stávajícím členům a nikdo nemůže být přijat tajně.

Dalším bodem bylo zhotovení mistrovského kusu jako podmínky pro přijetí nových mistrů do cechu. Mistrovským kusem byl od starodávna kožich. Mistrovský kus měl být dělán a v cechu ukazován jako důkaz. Nověji se mistrovským kusem, neboli „štokerkem“, stalo vydělání kůží 100 králíků. Ty měl uchazeč o mistrovství dostat z cechu a práci vykonávat pod dohledem jednoho z cechmistrů. Když byl hotov, mělo být jeho dílo nejdříve ukazováno cechmistrům a pak v plném cechu. Správně upravené „vydřené“ kůže měly být ke krájení

³³⁰ SOKA v Táboře, fond Cech kožešnický Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

připravené. Další postup předváděl uchazeč přímo před mistry, po celou dobu své práce býval ale kontrolován. Cechmistři měli dílo prozkoumat a uznat za hodné mistra. V opačném případě mohli neúspěšnému uchazeči doporučit, aby vandroval jinam. To zde bylo patrně myšleno částečně jako trest a zároveň to mělo tovaryši umožnit získání dalších zkušeností v oboru. Novému uchazeči bylo možné zadat i zhotovení onoho kožichu, který byl podle staré módy. Děláním mistrovského kusu bylo obvyklé v řemeslech, která to umožňovala. Kožešníci ale netrvali pouze na přípravě kůží sta králíků, která by patrně stačila k tomu, aby uchazeč o post mistra dokázal své umění. Chtěli ještě kožich, který již vyšel z módy. Blány, které nový mistr připravil jako svůj mistrovský kus, měly být prodány k užítku cechovnímu. Z vydělaných peněz se mělo zaplatit oněch 100 králíků. Podmínka výrobku, který byl již zastaralý, je poměrně zvláštní, neboť takový kožich by se patrně dost špatně prodával a tudíž by jeho výroba byla zbytečná. Proto je podivné, že by cech nechtěl zpeněžit rovněž kožich. Zhotovování kožichu mohlo mít ale jiné důvody. Opět zde lze tvrdit, že cech lpěl na dlouholeté tradici, zároveň však jistě využíval faktu, že tento kožich možná nový uchazeč nebude schopen vyrobit. Když uchazeč své řemeslné umění prokázal, měl vystrojit „svačinu“ pro všechny mistry v domě jednoho z cechmistrů. Zápis o hostině se ve statutech objevuje často, neboť patřil mezi body, které před přijetím za mistra musel každý uchazeč splnit. Zde je jasná snaha cechu klást uchazeči finanční překážky, aby nemohl tak snadno dosáhnout cíle. Poté, co uchazeč zaplatil jednu kopu grošů míšeňských, odvedl dvě libry vosku a odvedl svačinu, byl přijat za mistra. Uvedená suma patrně bývala jen orientační, ale podle register bydžovských kožešníků se dodržovala.³³¹

Pro celý cech platilo, aby se k sobě jeho členové chovali slušně, zvláštní úcta měla být prokazována starším mistrům a cechmistrům. Při cechovních shromážděních měli všichni sedět na určených místech, pilně poslouchat. Nebylo slušné promluvit, když hovořil někdo jiný. Dotyčný směl mluvit, až když ho k tomu vyzval cechmistr.

Další body se zabývaly neshodami mezi členy cechu. Řemeslníci často, ne-li dokonce denně, chodili do hospody, pravděpodobně hlavně do své cechovní, proto byly spory vzniklé v opilosti velmi časté. Statuta se jimi podrobně zabývají. Například ten, kdo šířil pomluvy nebo se hádal se svými spolubratry, platil pokutu 15 grošů bílých.³³² Stejně byli trestáni opilci v hospodě nadávající na ostatní řemeslníky. Když se dva mistři spolu poprali, ať již střízliví

³³¹ SOKA v HK, fond Cech kožešnický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 1.

³³² Bílým grošem byl myšlen groš český. Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu ve XIV. a v XV. století*, s. 951.

nebo opilí, oba zaplatili pokutu do pokladnice. Peněžité trest dostal i ten, kdo dal jinému pohlavek. Pokud se někdo očistil a byl uznán nevinným, nemusel pak pochopitelně peníze cechu odvádět.

Řemeslníci měli přísně zakázáno hrát v kostky nebo karty o peníze. Je jasné, že hry v hospodě o peníze jen přispívaly ke rvačkám a hádkám mezi nimi, proto byla tato jejich činnost nežádoucí. V případě přistižení někoho z nich ho měl potrestat celý cech, jak uvážil. Tento trest mohl znamenat, že v případě velkého provinění mohl cech rozhodnout i o vyloučení řemeslníka, což bylo považováno za jeden z nejhorších trestů.

Každý člen cechu byl povinen dostavit se na pohřeb spolubratra pod pokutou jednoho groše bílého. Pohřby mistrů byly událostí pro celý cech a bylo tedy povinností každého člena prokázat svou přítomností na pohřbu nebožtíkovi úctu.

Velmi důležitou otázkou bylo pro každý cech jeho shromáždění. To mělo velikou úctu, proto se lze dočíst mnohá nařízení, jak se při takové události chovat. Uváděno bylo samozřejmě i to, jak budou potrestáni provinilci. Řád stanovoval pokuty za pozdní příchod nebo dokonce za nedostavení se vůbec. Částka za pozdní příchod byla určena na dva groše bílé, sedm grošů platil ten, kdo nepřišel vůbec. Cech si velice zakládal na dodržování cechovního tajemství. Bylo zakázáno se na veřejnosti zmiňovat o cechovních záležitostech projednaných v cechovním shromáždění a to opět pod pokutou.

Další ustanovení se týkalo vydělávaných kožešin. Žádné staré a ve špatném stavu se neměly přišívat k nově vydělaným.³³³ Nesměly se používat kožešiny z nalezených mrtvých zvířat. Staré špatné kožešiny nebylo dovoleno ani různě upravovat, aby opět vypadaly jako nové. Pokud se někdo dopustil něčeho výše uvedeného, bylo mu zboží zabaveno a spáleno. Když řemeslníci u někoho našli špatně vydělanou a „smradlavou“, tedy starou, kožešinu, mohli mu dokonce řemeslo zastavit. Rovněž bylo zakázáno kupovat mrtvá zvířata u řezníků nebo překupníků. Bylo dovoleno kupovat pouze z krámu. Kůže se kupovala ze zvířat už stažená. Kůže se směla kupovat jen s vědomím cechmistrů. Bylo zakázáno kupovat i velmi levnou kůži, která byla ještě s masem. Tato ustanovení sloužila k ochraně cechu před levnými a nekvalitními surovinami, zároveň tato kontrola měla umožňovala cechmistřovi mít vždy přehled o cechovních řemeslnících a o jejich práci.

Vandrujícímu tovaryši, který nebyl ženatý, se nesměl zadávat ani mistrovský kus ani šití či drhnutí kůží, jediné že by se na tom usnesl plný cech. Byly stanoveny i přesné částky, které se platily ženatému uchazeči o mistrovství za odvedenou práci. Tento bod je

³³³ Toho se patrně dopouštěli židé. Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 581.

pozoruhodný vzhledem ke stáří statut. Nutil totiž tovaryše, který se chtěl stát mistrem, nejprve se oženit, což mu pochopitelně mělo situaci jen zkomplikovat. Přesně stanovené částky za odvedenou práci byly pro tovaryše rovněž nevýhodné, dá se předpokládat, že se jimi mistři ochotně řídili, přestože hodnota českých grošů, ve kterých tyto sumy byly uvedené, s postupem doby klesala. Tovaryš tedy neměl vůbec lehkou pozici, pokud se snažil o vstup do cechovní organizace, lze se domnívat, že nejednoho tyto tvrdé podmínky odradily.

Každý mistr směl mít nejvýše tři tovaryše, popřípadě dva tovaryše, a jednoho učně. V případě přestupku byla stanovena pokuta jedné kopy grošů míšeňských. Mistr směl mít více tovaryšů jen ve výjimečném případě, pokud bylo čeledi více než mistrů a cech mu to dovolil, nebyl pak trestán. Když se však u jiného mistra uvolnilo místo, musel tovaryše propustit. Bylo přísně zakázáno odhánět někomu z cechu učně či tovaryše. Co se týče nepracovitosti zaměstnanců, zahálka nebyla trpěna ani tovaryšům domácím ani tovaryšům vandrujícím, kteří měli práci u mistrů. Když při ní byli přistiženi, byli trestáni vězením. Pokud je mistr přistihl sám, ale neoznámil to cechu, mohl dostat pokutu 20 grošů míšeňských. Dotyčný tovaryš se ale stejně vězení neubráníl.

Kožešníci měli ve svých statutech i článek týkající se konkurence krejčích. Ti jim fušovali do řemesla, protože zdobili oblečení kožešinami. Článek kožešnických artikulí toto zakazoval a potvrzovala ho i dohoda mezi mistry kožešnického a krejčovského řemesla z roku 1560. Kožešníci si její dodržování měli hlídat. Pokud cech někoho přistihl, jak kožešníkům „fušuje do řemesla“, byla mu stanovena pokuta ve výši dvou kop grošů míšeňských, měl být dva týdny vězněn a všechno zboží mu mělo být sebráno.

Nikomou, kdo nebyl členem cechu, nebylo dovoleno zúčastňovat se městských jarmarků a prodávat na nich. Pouze v případě, že se prokázal jako cechovní spolubratr v řemesle, byl mu prodej dovolen.

Pod pokutou deseti kop grošů míšeňských a hrozbou zabavení zboží bylo zakázáno ve městě prodávat německé a jakékoliv jiné kožichy od domácích či přespolních mistrů. Páni mistři spolu s celým cechem měli však moc pokutu i zboží vrátit, v případě, že to uznali za vhodné

Rozbor cechovních statut platných v Novém Bydžově ukazuje, že jejich pořádek patřil beze sporu k těm podrobnějším. Stanovené pokuty byly uváděny čistě informativně, neboť dnes již nelze s určitostí tvrdit, zda se jimi bydžovský cech během své existence stále řídil.³³⁴ Záměrem rozboru bylo zaznamenání cechovních pravidel a nahlédnutí do fungování cechu,

³³⁴ Z archivních materiálů kožešníků Nového Bydžova se zachovala pouze registra, která žádné tresty neuvádějí.

nikoliv jen vyjmenování cechovních ustanovení. Z toho důvodu nebyly články ponechány samostatně a na jejich pořadí ve statutech nebyl brán ohled, neboť byly seřazeny zcela nelogicky a nesouvisle.

8.2. Cechovní knihy kožešníků

Co se kožešnických register týče, je starší a pro sledované období obsáhlejší kniha bohužel značně poničena a ztěžuje tak orientaci v některých zápisech. V horní části stránek chybí často až několik řádků, někde jsou zachovány části řádků s neúplnými slovy. V o něco menším rozsahu je poničena podélná strana protilehlá hřbetu. Proto jsem se pokusila části jmen a textu zrekonstruovat na základě předchozích zápisů, kde to bylo možné. V některých případech se mi ale text nepodařilo přečíst. Kromě špatného stavu listů knihy je na některých místech čitelnost textu ztížena špatnou kvalitou inkoustu. Na některých listech není dochována datace, proto není možné určit přesnou dobu vzniku textu. Mnohé listy jsou v knize vloženy zcela volně a proto není jasné, kde bylo jejich původní místo. V případě, že jim chybí i datace, je jejich význam pro sledované období těžko určitelný.

Z přečtených zápisů je patrné, že registra sloužila k uvádění stavu cechovní pokladnice a k záznamům o půjčkách z ní. Kniha eviduje i jednotlivé splátky půjček, přičemž každý dlužník musel mít svého „rukojmího“, neboli ručitele půjčky. Často si ručili dlužníci navzájem, proto se zdá být ručitel pouze formalitou. Právě u splátek ale bohužel často není dochována datace, a tak se jejich vypovídací hodnota snižuje. Dočteme se jednotlivá jména přijímaných učňů, je možné vysledovat, kdy bylo některým z nich dáváno za vyučenou. Výjimečně pak lze o některých z nich zjistit, že se stali mistry a přijímali do učení vlastní učně. O vyhotovování mistrovských kusů se zde však nedočteme.

Kniha začíná zápisy z počátku 17. století. Je uváděn stav pokladnice a jednotliví dlužníci. Někteří z nich jsou pravděpodobně přijatí učni, kteří ještě neodvedli do cechu všechny poplatky spojené s jejich učňovskými léty. Dalšími dlužníky byli i samotní mistři, kteří dlužili různé částky od jedné kopy po 19 kop grošů míšeňských. Pozoruhodný je zápis, bohužel bez zjistitelného data, kdy se řešil spor ševce Daniela Suchánka s cechmistrem Josefem Svobodou. Oba jmenovaní se zřejmě dlouhodobě pomlouvali a proto byl jejich konflikt řešen v přítomnosti cechu. Oba si před svědky podali ruce a přiznali, že: „jako dobří a poctiví lidé, že jeden o druhém všechno dobré všudy na každém místě mluvíti chce bude držiti a splniti připověděli.“³³⁵ Byli tedy patrně shromážděným cechem donuceni se udobřit.

³³⁵ SOKA v HK, fond Cech kožešnický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 1.

V případě, že by se někdo z nich dopustil dalších pomluv, bylo stanoveno, že zaplatí pokutu 20 kop grošů míšeňských. Polovina z této pokuty se odváděla církvi a druhá do cechu. O dalším průběhu sporu se ale v knize již záznamy nevyskytují. Spor ale patrně spadá do sledovaného období, neboť Daniel Suchánek je uváděn mezi svědky přijetí nového učně do cechu v roce 1649.

Z dalších zápisů vyplývá, že cechmistři nečinili počet každý rok nebo nebyl každý rok zaznamenáván, neboť po uvedeném roce 1615 následuje až rok 1620 a již v předchozích záznamech byly některé roky vynechány. Důvody vynechání let 1618 – 1620 rozhodně nelze spatřovat ve stavovském povstání, neboť v této době již věnné město se přidalo ke stavům proti králi, navíc kožešnický cech byl kališnický, jak vyplývá z jeho statut. Kromě toho například velmi dobře dochovaná řeznická registra z let 1614 – 1765 vykazují v uvedené době běžnou činnost cechu.³³⁶

Zápisy v knize jsou někde psány chronologicky za sebou, ale na některých stránkách se vykytují mezi seřazenými zápisy i později datované a vepsané záznamy. Zápisy z dvacátých let 17. století se proto nachází na různých listech. Týkají se činění počtu, splácení dluhů do cechu i přijetí nových učňů a mistrů do cechu a dávání za vyučenou. První zápis ze sledovaného období je z roku 1619. Je to záznam o vyučení Jiříka Merkla u mistra Jana Chvojky. Na stejné stránce jsou záznamy o dalších vyučených, a tak si můžeme všimnout, že Jan Chvojka dodržoval stanovená dvě léta k výuce nových učňů, neboť v předcházejících letech dal za vyučenou v roce 1615 a 1617. Dalším mistrem, který dal za vyučenou Václavovi Borskému, byl v roce 1616 Jan Sýkora. Následující záznamy se týkají přijímání do cechu. V roce 1620 byl přijat do učení Jiřík Žlebský ke Kašparu Šibelinkovi. V následujícím roce byli do cechu nově přijati dva mistři a to, Jakub Kratochvíl ze vsi Libce a Kryštof Tyl ze Smidar. Na několika předcházejících stranách lze ještě nalézt další záznamy z let 1619 – 1621. Na nich se dočteme, že v roce 1619 byl do cechu přijat Jan Mračno Novobydžovský. Roku 1621 jsou zaznamenány údaje o jakémsi dluhu ve výši deseti kop a 15 grošů míšeňských a v témže roce byl do učení přijat Kryštof Mencl ze Smidar na žádost přítele Kryštofa Tyla ze Smidar. V uvedených letech se objevují zápisy o splátkách do cechu, většinou splácejí učedníci, kteří ještě neodvedli vše za léta svého vyučení, nebo to jsou mistři, kteří mohli dlužit za přijetí do cechu.

Dalším nalezeným rokem záznamu je až rok 1626, kdy Kašpar Šibelink dal za vyučenou Kryštofu Menclovi ze Smidar. Jeho výuční doba trvala pět let, což bylo neobvykle

³³⁶ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1., i. č. 3.

dlouho. To mohlo být způsobeno nedostatkem financí učně, neboť v takovém případě si dlužné peníze od něj mistr vybral prací. Roku 1627 byl do cechu přijat nový mistr Jan Prokop a Melichar Šibelink. O rok později si Kašpar Šibelink vzal do učení hned dva učně a to Jiříka Brazera a Adama Fridricha z Hostinného. V roce 1629 nacházíme záznamy o půjčce Melicharu Šibelinkovi a splátkách Jana Malého. Adam Fridrich dostal za vyučenou v roce 1630, o vyučení Jiříka Brazera se ale v knize nic nepíše. Je proto možné, že se příslušný záznam nedochoval nebo k jeho vyučení nedošlo. Ovšem i o tom by měl být do register pořízen zápis. Ve stejném roce byl do cechu přijat nový kožešník Jan Zamr z Landshutu.³³⁷

Několikaleté záznamy opět chybí a další zápis se týká až roku 1641. To byl do učení k Jakubu Kratochvílovi přijat Bartoloměj Trutnovský, syn Jakuba Trutnovského z Nového Bydžova. Následuje opět pětiletá odmlka a Bartolomějovi bylo dáno za vyučenou až v roce 1646.

O úpadku cechu nejlépe svědčí dva poslední zápisy z roku 1649 a 1650. Ty se týkají přijetí do učení Kašpara Štacnera, syna Davida Štacnera ze Žacléře. Ten byl přijat do učení ke svému otci, členu cechu v Novém Bydžově. Protože byl v té době ve městě již pouze jediný další kožešník Kryštof Mencl ze Smidar, byla potřeba přítomnost cechmistrů Josefa Svobody, Václava Pokorného a Daniela Suchánka, jako svědků. Již o rok později je mu dáno za vyučenou v přítomnosti pouze „jednoho cechovního“ Kryštofa Mencla. Pod zápisem jsou uvedeni, opět jako svědci, cechmistři Josef Svoboda, Václav Pokorný a zde je zápis, že patřili do cechu novoševcovského. Na úplném konci knihy nám zanechal své jméno i její písař Jiřík Fiala. Cech měl tedy v roce 1650 pouhé dva členy a jednoho vyučeného tovaryše. Oba členové ale nebydleli v Bydžově, o čemž svědčí jak neustále uváděná místa původu, tak i Soupis poddaných podle víry, který ve městě neuvádí žádného kožešníka.³³⁸

Z uvedených příkladů je patrné, že kniha byla psána dosti pečlivě. Několikaleté odmlky v zápisech jsou proto překvapivé a mohly být způsobeny ze dvou důvodů. Jedním z nich mohla být ztráta části knihy. Tato domněnka je podpořena i faktem, že vazba knihy je poškozená a mnohé listy jsou vloženy volně. Chybějící roky by mohly však naznačovat, že v průběhu třicetileté války byl cech v několikaletých intervalech postižen nedostatkem nově přichozících členů a existenčními potížemi cechu. Tato hypotéza by odpovídala konci knihy, neboť od roku 1630, máme důkazy jen o dvou přijatých a vyučených učních. Navíc údaje

³³⁷ Tento mistr přišel až z Landshutu ve Slezsku.

³³⁸ L. MATUŠÍKOVÁ – Z. KUKÁNOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*.

v Soupisu poddaných podle víry z roku 1651³³⁹ nevidují dokonce žádného kožešnického mistra a záznamy v Berní rula z roku 1654 hovoří o existenci jednoho jediného kožešníka.³⁴⁰ Je velice zvláštní, že by do té doby tak aktivní cech měl během dvaceti let pouze dva nové zájemce o vyučení. Navíc, když podle předchozích zápisů je zřejmé, že cech přijímal do svých řad velice často, jak přesporní učně, tak mistry. Mezi uváděnými místy původu je Žacléř, ale i vzdálený Landshut ve Slezsku. Tyto skutečnosti jsou totiž dokladem toho, že kožešnický cech v Novém Bydžově musel být znám v širokém okolí a patřil tedy k těm významnějším. Jeho úpadek pak může být vysvětlován právě okolnostmi třicetileté války. V dějinách města bylo naznačeno, že se Bydžov značně zadlužil již v průběhu dvacátých let. Další pohroma pro město se dostavila v podobě několikerého vpádu cizích vojsk a plenění města. Tkalcovská cechovní kniha jasně hovoří o ukradení cechovní pokladnice vojáky v roce 1636.³⁴¹ Proto se úpadku kožešníků v tak bouřlivé době nelze divit. Bylo již mnohokrát dokázáno, že lidé díky válce sbíhali z panství, chudli a byla i vyšší úmrtnost. To vše mohlo způsobit i odliv uchazečů o toto řemeslo. Vyučení tovaryši patrně odešli a do města, ohrožovaného vojáky a potýkajícího se s dluhy, se již nevrátili. Úbytek samotných mistrů lze nejspíše vysvětlit tím, že zemřeli a neměli nové nástupce. Z register nelze bohužel zjistit nic o jejich věku. Podle všeho tedy na počátku sledovaného období dobře zavedený cech v jeho průběhu začal upadat, až téměř zanikl úplně.

O tom, že cech nezankl a jeho historie v Novém Bydžově se psala ještě dalších více než sto let, svědčí mladší kniha register, obsahující záznamy z let 1617 – 1757.³⁴² Pro období, kterým se tato práce zabývá, má ale mnohem menší význam než prvně jmenovaná. Druhá registra byla založena v roce 1623. Z úvodního zápisu se dozvídáme, že toho času byl cechmistrem Jan Sýkora a cechovním písařem byl Jan Mračno. Měli sem být zapisováni starší i mladší mistři a učedníci. V roce založení knihy byli zapsáni i všichni členové kožešnického cechu v Novém Bydžově. Byli jimi: Daniel Aušpurský, Šebestián Bastl, Kašpar Šibelink, Jakub Kratochvíle, Melichar Šibelink a Jan Mračno.

Zpětně pak do knihy za rok 1617 bylo zaznamenáno, že Kašpar Šibelink a Jakub Kratochvíle ukázali své „zachovací listy.“ Stejně tak i Jiřík Rezman z Krinzdorfu roku 1620 předvedl svůj list. Na dalších dvou stranách jsou záznamy o přijetí Davida Štacnera ze Žaclěře za mistra. Dále jsou jen cechovní účty. Dlužili všichni výše uvedení včetně písaře Jana

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rula*.

³⁴¹ SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

³⁴² SOKA v HK, fond Cech kožešnický Nový Bydžov, k. č. 2, i. č. 2.

Mračny, který si půjčil tři kopy a 30 grošů míšeňských a dlužil je ještě v roce 1628. Z toho je zřejmé, že cechovní písař byl brán jako běžný člen cechu a patrně dostával i nějaký stálý plat. Záznamy o dluzích a splátkách ale nelze sledovat, neboť není uvedeno, kdy a popřípadě na co si členové cechu půjčovali. Ani splátky nejsou kompletní.

Je patrné, že knihy se v době založení částečně kryly a nedostatek záznamů v prvních registrech v letech 1621 – 1630 lze vysvětlit zapisováním údajů do register druhých. Pak se ale evidentně ve starší knize pokračovalo a naopak mladší kniha záznamy do roku 1650 již neobsahuje. Může to být způsobeno rovněž nedochováním některých zápisů. Pravděpodobně to má ale souvislost s výše zmíněným úpadkem cechu ke konci sledovaného období, který je patrný z nedostatku záznamů v obou knihách.

9. Tkalcovský cech

Textilní výroba byla pro obyvatele měst důležitá již hluboko ve středověku. Řemeslníky zabývající se textilním odvětvím najdeme snad v každém městě, neboť byli pro jeho obyvatele nepostradatelní. Spolu s rozvojem měst přibývalo i řemeslníků a ti se specializovali. Tak najdeme i v Novém Bydžově jak cech soukeníků, tak i tkalců a pláteníků. Tkalci a pláteníci byli v podstatě specializovaní soukeníci. Přičemž pláteníci vyráběli pouze lněné látky. Tkalci byli schopní tkát z různých materiálů jako byly len, konopí a vlna. Tkalcovské řemeslo se oproti ostatním lišilo tím, že mělo velkou konkurenci v domácích tkalcích. Ti se totiž vyskytovali již od 8. století.³⁴³ Boje s tak zvanými „fušery“ probíhaly i v 17. století a domácí tkalcovství nevymizelo v podstatě do počátku 20. století.³⁴⁴ Doma tkali jak muži tak i ženy, zatímco z cechů byly ženy v naprosté většině vyloučeny. Mistři ale měli mnohem lepší kvalifikaci než domácí výrobci. Byli schopni zhotovovat i složitější kusy a uspokojit všechny náročnější zákazníky. Proto bylo nutné, aby v rámci ochrany nově vznikajících cechů do této problematiky zasahoval i panovník. Objevovala se tak nařízení omezující domácí výrobu. Cechy měly výhradní právo zásobovat svými výrobky obyvatele měst a jejich okolí.³⁴⁵ Spory také vznikaly mezi samotnými řemeslníky, například o výrobu „mezulánu“. Ten byl vyhotovován z vlny a lnu, a tak si právo na jeho výrobu činili soukeníci i tkalci. Právo na výrobu většinou získávali tkalci.³⁴⁶

K největšímu rozvoji tkalcovských cechů došlo ve 2. polovině 15. a v 16. století.³⁴⁷ Čechy byly významnou plátenickou oblastí 17. století. Len byl pěstován v horách i v obilnářských oblastech.³⁴⁸

Nejstarší tkalcovský cech byl u nás založen v roce 1382 v České Lípě.³⁴⁹ V 17. století vznikají velmi rychle další cechovní organizace a to zejména v obilnářských oblastech.³⁵⁰ Cech byl vždy přímo závislý na dobrém odbytu. Pokud měl svůj stálý okruh zákazníků, neměl existenční problémy. Musel mít však omezené množství členů, aby pro ně měl dostatek práce. Proto cech měl pro uchazeče o „mistrovství“ přísné podmínky. Ty byly obsaženy v cechovním pořádku a týkaly se většinou vyhotovení mistrovského kusu, který byl spojen

³⁴³ Jitka STAŇKOVÁ, *České lidové tkaniny, Čechy a západní Morava*, Praha 1989, s. 7.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 17.

³⁴⁵ František MAINUŠ, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století*, Ostrava 1959, s. 78.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 82.

³⁴⁷ Jitka STAŇKOVÁ, *České lidové tkaniny*, s. 8.

³⁴⁸ František MAINUŠ, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století*, s. 77.

³⁴⁹ V. Husa, *Výrobní vztahy v českém plátenictví v 15. a 1. polovině 16. století*, *Český lid* 44, 1957, s. 3.

³⁵⁰ František MAINUŠ, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století*, s. 79.

s nákladnou hostinou pro členy cechu. Konkurenci uvnitř cechu bránila omezení počtu stavů i počtu učňů či tovaryšů pro jednoho mistra. Dalším způsobem ochrany bylo to, že si cech hlídal cenu a kvalitu výrobků vyhotovovaných jednotlivými řemeslníky. Pro cizí mistry bylo také většinou obtížnější dostat se do cechu.³⁵¹ Pořádky se stávaly časem zastaralými a bránily zlepšování nástrojů a používání nových technologií. Sami řemeslníci byli velmi konzervativní a cechovní organizace se stávaly strnulými.

Pro výrobu pláten byla potřeba příze. Ta se předla na vřetenu a tato práce byla pomalá a špatně placená. Většinou se jí živili nebo přižívovali lidé v horských a podhorských oblastech. Předlo se zejména celou zimu. Lněná či konopná příze se navinula a svázala do přaden. Tuto práci většinou dělaly ženy, mohli ale přist i muži, starci a děti.³⁵² Byla to šance pro chudé vrstvy, jak si trochu přivydělat. Někde bylo přední i součástí roboty. Pro nejhudší to mohl být i jediný zdroj obživy. Ženy byly schopné za zimu zhotovit až 40 přaden.³⁵³ Tento polotovar si od nich kupovali městští tkalci. Nesměli si ho však kupovat jednotlivě, ale příze se nakupila hromadně pro celý cech a byla v cechu rozdělena. Zákaz nákupu příze na vsi býval zapsán přímo v cechovních statutech. Někdy mohl být povolen cechmistrem. Ale většinou byla příze pro cech kupována na městských trzích.³⁵⁴ Výrobní postup byl následující: ještě než se mohlo začít tkát, bylo přízi nutno převinout na cívky. Ty se pak snovaly na snovadle, aby se utvořila osnova. Osnova se sejmula a navinula na stav. Pak se teprve mohlo začít tkát.³⁵⁵ Protože předení na vřetenu bylo velmi zdlouhavé, stávalo se, že byl nedostatek materiálu pro tkalce. Jeden stav totiž zásobilo pět až osm přadláků.³⁵⁶

Kvalita příze závisela na její tloušťce. Čím byla kvalitnější, tím byla tenčí a důležitá byla i rovnoměrná síla vlákna. Z nejjemnější příze se vyhotovovaly dražší tkaniny. Středně kvalitní příze byla určena pro zpracování na běžné plátno. A z příze nejhorší kvality se vyráběla pytlovina.³⁵⁷ Kvalita příze samozřejmě závisela i na jakosti lnu a pečlivosti v jeho přípravě.

Len se sklízal zejména v srpnu. Musel být včas vytrhán a nesměl přežrát. Pak se položil na louku či na pole v tenkých vrstvách. Tam ležel, dokud dostatečně neproschnul, a pak se vázal do snopků. Snopky se drhly na drhleni, což byl speciálně upravený „hřeben“.

³⁵¹ František MAINUŠ, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století*, s. 81.

³⁵² Tamtéž, s. 17

³⁵³ Jitka STAŇKOVÁ, *České lidové tkaniny*, s. 12; František Mainuš dokonce uvádí, že zručný přadlák zhotovil 2 – 3 přadena za den, František MAINUŠ, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století*, s. 17.

³⁵⁴ František MAINUŠ, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století*, s. 90.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 18 - 26.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 17.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 19.

Takto se len zbavil pupenců se semeny. Někde byl len i mlácen, ale tak hrozilo jeho poškození. Pak byl znovu položen na louku, kde ležel asi tři týdny a byl tak zvaně „máčen rosou“. Tím byla vnitřní vlákna oddělena od dřevnatého zbytku.³⁵⁸

Příze se prodávala na trzích na kusy, neboli „štuky“. Vyšší jednotkou pak byla kopa, která měla 60 štuk. Příze se mohla tkát surová nebo vybělená. Lůžkoviny a svrchní oděvy se bělily až po utkání.³⁵⁹ Lněné výrobky byly v 17. století velmi oblíbené. Byly totiž lacinější než sukno a dlouho vydržely. Proto je běžně nosili i bohatší lidé ve městech a dražší šaty oblékali jen ve sváteční dny.³⁶⁰

Ještě v 16. století přijímaly městské cechy i vesnické tkalce.³⁶¹ Vesnický tkadlec, jehož vesnice náležela městu, měl být podle řádu často brán mezi městské řemeslníky. V případech, kdy se vesnický řemeslník ocitl „na cizím právě“, měl se s mistry města nějak „srovnat“.³⁶²

Literatura se tkalcům věnuje poměrně hodně, Novému Bydžovu a jeho cechu však zatím byla věnována jen minimální pozornost.³⁶³ Pro tkalcovský cech v Novém Bydžově se ve Státním okresním archivu v Hradci Králové zachovala kniha cechovních zápisů vedená v letech 1527 – 1843³⁶⁴ a cechovní artikule z roku 1595.³⁶⁵ Z těchto archiválií bylo možné čerpat informace o chodu cechu pro období třicetileté války. Pořádek, kterým se řemeslníci v 17. století spravovali, byl ze zkoumaných cechovních pořádků nejmladší. Na začátku cechovní knihy se ale dochovaly tři poslední strany popisu artikulů z roku 1527. Jejich předloha byla patrně ještě starší. Zachovala se bohužel jen jejich část, ale i z ní je patrné, že se jedná o statuta pláteníků. Z těchto důvodů je nelze porovnávat s novějším tkalcovským pořádkem. Důvod vzniku modernějších článků pro tkalce se dá jen odhadovat, ale z úvodu artikulů je zřejmé, že cech měl nějaký starší pořádek. Píše se zde totiž o jejich obnovení. Žádná další zmínka o původním pořádku se však nezachovala. Na konci 16. století nemusela

³⁵⁸ František MAINUŠ, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století*, s. 10.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 20.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 77.

³⁶¹ Jako příklad uvádí Zikmund Winter město Kouřim a jeho řád z roku 1528. V něm se píše, že vesnický tkadlec, jehož vesnice náleží k právu města, se má spravovat řádem cechu a být jeho členem. Zikmund WINTER, *Český průmysl o obchod v 16. věku*, s. 13.

³⁶² Tamtéž.

³⁶³ Pozornost byla věnována zejména Podorlicku a Orlickým horám, jakožto významnému centru přadláků Hana HYNKOVÁ, *Konopí v oblasti Orlických hor*, in: Panorama, Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a Podhůří 3, Dobruška 1995, s. 25 – 58; Hana HYNKOVÁ, *Přadláctví lnu a tkalci lněných pláten na Orlickohorských panstvích před nástupem bavlny*, in: Panorama, Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a Podhůří 4, Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 3 – 20; Hana HYNKOVÁ, *Tkalcovské nářadí a práce s ním v Orlických horách a Podorlicku*, in: Orlické hory a Podorlicko 10, Rychnov nad Kněžnou 2000, s. 44 – 101.

³⁶⁴ SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 2.

³⁶⁵ SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

stará pravidla řemeslníků již vyhovovat a byla potřeba mnohé články upravit či doplnit. Tkalci se stejně jako další řemeslníci z Nového Bydžova inspirovali u svých zkušenějších a početnějších spolubratrů v Hradci Králové. Ti jim své artikule ochotně poskytli, jak je v samotné listině zaznamenáno. Opět zde lze sledovat hradecké tkalce jako vrchní cech, který poskytl své artikule dále.³⁶⁶ Volba Hradce Králové byla více než logická, neboť menší cechovní organizace měly tendenci se o dobře zavedené starší organizace opírat. Ty zkušené se zpravidla nacházely ve větších městech. Právě tuto podmínku Hradec splňoval. Další, co řemeslníky spojovalo, byla malá vzdálenost měst a fakt, že v době vzniku popisu hradeckého pořádku to byla obě města věnná.

Je otázkou, proč tkalci začali svou cechovní knihu psát do původně zřejmě plátenické knihy. Nemáme zmínky o tom, že by tkalci a pláteníci byli sdruženi do jednoho cechu, dokonce ani nevíme od kdy a jak dlouho plátenický cech ve městě existoval. Jediný důkaz, který dokládá obě řemesla již v 15. století, je Kniha svědomí. Již v roce 1404 je zde první zmínka o tkalci. Jmenoval se Bohuněk Tkadlec a předpokládáme, že v této době, kdy ještě neexistovala příjmení, byla suplována přímo povoláním dotyčného. Alespoň ve většině případů tomu tak bylo. Další, patrně tkalcovské řemeslníky, kteří mají tuto profesi uvedenou místo příjmení, nacházíme ve zmíněné knize v letech 1421, 1448 a 1453.³⁶⁷ V roce 1390 je ve stejné knize uveden Kuneš Pláteník. Tato řemesla měla své zastoupení ve městě ještě v době, kdy patrně nebyla organizována do samostatných cechů. Uvedení řemeslníci mohli patřit do nějakého staršího cechu z jiného města, nejspíše z Hradce Králové. Textilní řemesla patřila v Novém Bydžově, stejně jako v jiných městech, k těm nejstarším, protože byla již od samého počátku města velmi potřebná.

9.1. Cechovní pořádek tkalců

Novobydžovské artikule³⁶⁸ byly uděleny řemeslníkům purkmistrem a radou města podle hradeckého pořádku, aby vyzdvihli a obnovili tkalcovský cech. Zmínka o obnovení cechu nás přivádí k otázce, zda byl cech po nějakou dobu nefunkční, či zda byl rozpuštěný. Pro toto tvrzení ale žádné doklady nejsou a tak lze jen spekulovat. Mohl to však být jeden z důvodů pro opatření nových artikulů. Ty byly sepsány 27. listopadu 1595 a obsahují celkem 28 článků. Jednotlivé body vymezují zejména pravomoci, ale také povinnosti mistrů, uvádějí sankce za porušení předpisů ve formě peněžitých trestů. Věnují se i dalším důležitým věcem

³⁶⁶ Zikmund WINTER, *Z městských živností*, s. 30.

³⁶⁷ Jsou to: Jan Tkadlec, řečený Štírek, Beneš Tkadlec, Mikuláš Tkadlec; Jan KAPRAS, *Kniha svědomí*.

³⁶⁸ SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

jako je výuční doba, počet učňů či tovaryšů u jednoho mistra, dovolený počet stavů či určují šířku paprsků na tkaní plátna. V neposlední řadě zmiňují důležitost počestnosti a řádného manželského původu jednotlivců. Kladou důraz na řádné chování svých členů či zájemců o členství. Podmínkou pro mistry je, jako v jiných ceších, manželství, samozřejmě s počestnou dívkou nebo ženou. Zvýhodněné jsou sňatky tovaryšů tkalcovského řemesla s dcerou mistra či vdovou po mistrovi.

Podle cechovního pořádku lze zrekonstruovat základní předpisy cechu, které musel každý člen dodržovat. Je však třeba brát v potaz, že všechny články nebyly vždy tak důsledně dodržovány.

Prvním a tedy důležitým bodem bylo přijímání „pod jednou způsobou“, tedy podmínka katolictví. Každý řemeslník, který chtěl do bydžovského cechu vstoupit a provozovat svou živnost ve městě, musel přede všemi své vyznání prokázat. Tento bod se naprosto liší od prvního bodu v kožešnickém řádu Nového Bydžova,³⁶⁹ kde byla naopak podmínkou víra kališnická. Cech přijímající pouze členy katolického vyznání v převážně protestantském městě je poměrně zajímavým jevem. Registra bohužel o vyznání nově přijímaných členů nehovoří, proto nelze zjistit, jak důsledně se tento bod v předbělohorské době dodržoval.

Hned druhým bodem bylo, aby „lidi dobré a zachovalé v též řemeslo a do cechu svého mají přijímati, než žádněj zloděj a neřádnej člověk, kterýž by v nějakém zlém účinku shledán a usvědčen byl, nemá do téhož cechu mezi ně ani v učení řemesla přičiněn býti.“³⁷⁰ Tato podmínka je důkazem, jak velký důraz řemeslníci kladli na cechovní čest a jak si zakládali na dobrém jménu cechu. Nepřijali proto do svých řad žádného člena, který by se jim nezdál dost počestný. Následující článek předchozí řádky rovněž dosvědčuje. Píše se v něm, že každý, kdo chce provozovat tkalcovské řemeslo a chce být přijat do cechu, musí „své zachování od rodičů svých [...] ukázati“. Musel tedy dokázat, že se narodil v řádném manželství. To platilo i pro učedníky. Přísně trestáno bylo, když někdo ohrožoval počestnost cechu. Pokud někdo lhal, nebo dokonce haněl člena cechu, a bylo mu to dokázáno, musel zaplatit deset grošů českých.

Řemeslník, který byl nejprve přijat na radnici panem purkmistrem, byl do cechu přijat po zaplacení jedné kopy grošů českých a místo svačiny, která se obvykle pro ostatní členy cechu strojila, zaplatil rovněž jednu kopy grošů českých. K tomu musel přidat ještě dvě libry

³⁶⁹ Tím je myšlen samozřejmě opis hradeckého řádu pro táboreské kožešníky. Vysvětlení používání tohoto řádu, viz kapitola Kožešnický cech.

³⁷⁰ SOKA HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, kniha č.1, i.č. 1

vosku. Přijetí na radnici totiž pro členy cechu znamenalo záruku počestnosti nového uchazeče.

Mladík přijatý do učení měl povinnost kromě zachovacího listu zaplatit mistrovi za vyučení dvě kopy grošů českých a do cechu odvést dvě libry vosku. Vyučen měl být za jeden rok. Pokud jeho vyučení trvalo dva roky a déle, nemusel mistrovi platit nic a dal jen vosk do cechu.

Zásadní byla otázka manželství. Řemeslníci do cechu nepřijali nikoho, kdo nebyl ženatý. Výhodu pak měl tkalcovský tovaryš, který se oženil s vdovou po mistrovi téhož řemesla, nebo dcerou mistra. Byl totiž přijat do cechu a požadována od něj byla pouze jedna kopa grošů českých a dvě libry vosku. I v případě manželství se zdůrazňovalo, aby manželka každého řemeslníka byla počestná žena, v opačném případě by byl totiž muž z cechu vyloučen. Kdo chtěl využít obecních gruntů a usadit se na nich a provozovat živnost, musel nejdříve prokázat svůj manželský původ a přinést i výuční list. Směl však používat pouze jeden stav, přispět do cechu dvěma kopami grošů českých a opět přispět dvě libry vosku. Také bydžovští tkalci kupovali přízi dohromady a neměli dovoleno opatřovat si ji jednotlivě. Kdo by se provinil tím, že si nakoupil přízi navíc a byl přistižen, byl vsazen do vězení a nebyl propuštěn dříve, než zaplatil cechu pokutu jednu kopy grošů českých.

Svůj článek v pořádku měly i vdovy. Ty mohly v živnosti svého zemřelého manžela pokračovat a mít až tři tovaryše, ale jen do té doby, dokud se znovu neprovdaly. Nesměly mít žádného učně a opět je důraz kladen na jejich počestnost, protože, kdyby se dopustily něčeho „neslušného a nepoctivého“, ztratily by právo provozovat řemeslo. To platilo i pro samotné řemeslníky, ať již mistry či tovaryše, v případě, že byli obviněni z nějaké nepravosti a nebyli schopni se obhájit.

Kvóty byly stanoveny i co se pomocníků týče. Počet byl omezen i pro tovaryše mistrů a to na dva. Tři tovaryše mohl mít pouze mistr, který nemohl pro nemoc sám řemeslo vykonávat, a případně i vdova, jak bylo již výše uvedeno.

Dále jsou uvedeny články o přestupcích a pokuty za ně stanovené. Prvním takovým přestupkem bylo nedostavení se do cechu, které souviselo s povinnou úctou k cechovnímu shromáždění. Pokud se někdo provinil takovou neúctou, jako byl opožděný příchod nebo dokonce nepřišel vůbec, byla stanovena pokuta. Opozdilec platil jeden, kdo se nedostavil pět grošů českých. Zároveň nebylo dovoleno opouštět cechovní shromáždění, dokud nebylo rozpuštěno. Dovolit si to mohl jen ten, kdo měl vážný důvod.

Kdo by vyrazil cechovní tajemství, mohl být i vyloučen z cechu. Do cechovních regulí bylo zaneseno i nařízení, aby se všichni mistři v cechu k sobě dobře chovali, byli

k sobě slušní. Pokud by někdo vystoupil neprávem proti svému cechovnímu bratru, byl potrestán usnesením, které učinil celý cech.

Důležitá ustanovení se týkala samotné výroby a výrobních prostředků. Bylo stanoveno, aby mistři nešidili své zákazníky a poctivě odváděli svou práci. Žádný člen cechu neměl jinému vyhánět čeled' z města a nesměl mu kazit práci. Pokud bylo někomu takové konání prokázáno, byla mu zastavena živnost. Cech tak kontroloval nejen kvalitu odvedené práce, ale i vztahy mezi jednotlivými mistry.

Řemeslníci museli dodržovat přesnou šířku paprsku na tkaní plátna na dva lokte. Byly prováděny důsledné kontroly. V případě nedodržení byl nevyhovující paprsek zničen. Touto podmínkou bylo dáno, že se výrobky jednotlivých mistrů od sebe měly lišit jen minimálně a tímto způsobem měl být omezen i konkurenční boj. Došlo i k omezení stavů, maximálně byly povoleny tři stavy. Přesto tedy mohlo docházet k majetkovým rozdílům mezi tkalci vlastnicími pouze jeden nebo dva stavy a těmi, jež vlastnili nejvyšší možný počet. Každý mistr měl povoleno pracovat pouze na dvou stavech, směl mít jednoho tovaryše, nebo jednoho učedníka

Každý nově přijatý učedník musel být v cechu oznámen, měl být zapsán do register a měly za něho být uvedeni rukojmí pod pokutou tří grošů českých.

V případě, že by jeden z mistrů utekl z města a nikomu v cechu nedal o svém odchodu vědět a po určité době by se vrátil a chtěl být znovu přijat, musel by splnit všechno, co nově přichozí mistři.

Těmito artikulemi se tedy tkalcovský cech zavázal spravovat, slíbil dodržovat všechny vypsané články. Řídil se jimi i v době třicetileté války, kdy ještě nebyla tak zastaralá v porovnání s ostatními sledovanými pořádky.

9.2. Cechovní kniha tkalců

Další údaje o cechu jsou čerpány z tkalcovských register. Ty se zachovaly ve špatném stavu a pro sledované období poskytují jen zlomek informací. V letech před pražskou defenestrací byly pravidelně činěny počty odstupujících cechmistrů a volení cechmistrů noví a toto pravidlo bylo dodržováno i v letech 1618-1621. V těchto letech byly cechmistry zvoleni jen Jan Březina a Matěj Poděbradský. První rok se v pokladně nacházelo 34 kop grošů míšeňských a tato suma byla uvedena včetně dluhů. Jako nově zvolení cechmistrů i na následující rok přijali 38 kop grošů míšeňských. Kromě toho bylo v cechu 14 člunků po pěti groších míšeňských. V roce 1619 činila suma 38 kop grošů míšeňských včetně dluhů a po „činění počtu“ přijali 9 kop grošů. O rok později činili počet opět ti samí cechmistrů a v cechu

se nacházelo 16 kop grošů míšeňských a dluhy představovaly částku 30 kop grošů míšeňských. V roce 1621 skládali účty ještě Jan Březina s Matějem Poděbradským, ale z dalších let záznamy chybí. Následující záznam je až z roku 1636, kdy se dozvídáme, že tkalcovský cech o svou pokladnu přišel důsledkem nájezdu vojáků saského kurfiřta. Ti mu spolu s dalšími věcmi pokladnici ukradli. Cech proto neměl žádné prostředky, zůstávali mu však dlužní Václav Peřina – 20 kop grošů míšeňských a Mariana Zaška – 64 kop grošů míšeňských. Toho roku splatila paní Mariana dvě kopy grošů.

V roce 1643 byli za přítomnosti rychtáře a pana inspektora všech poctivých řemesel a v přítomnosti pánů radních za cechmistry zvoleni Gregor Makovický a Martin Pokorný. Až zde se dozvídáme o předchozích cechmistrech. Jedním z nich byl Jan Chvojka, který vyúčtování dělal sám, neboť druhý cechmistr Pavel Mrázek byl již po smrti. Cech v té době neměl žádnou hotovost, měl však pohledávky ve výši 71 kop grošů míšeňských.

Následující zápis je ze 16. října roku 1651, kdy bylo za účasti celého cechu obnoveno cechmistrovství předešlým cechmistrům Gregoru Makovičkovi a Martinovi Pokornému. Cech neměl žádné peníze v hotovosti, protože vše co přijal, opět kvůli cechovním potřebám utratil. Dále je uvedeno, jak se cech vypořádal se dvěma dlužnicemi. První byla Magdalena Holická, která v roce 1650 celý dluh cechu uhradila. Druhou byla Mariana Zaška, jelikož ta dlužila cechu již několik let, byl dům „k její smůle“, jak se v textu doslova píše, prodán, aby mohla dluh konečně uhradit.

Na následujících stránkách jsou záznamy mladšího data. Sledovaného období se týká až zápis: „tuto se poznamenati a zapisovati mají páni mistři, kteří náležitě a poctivě do cechu našeho přistupují a neb přistupovati nyní budou a to léta 1634.“ Na dalších řádkách je však pouze jeden jediný zapsaný mistr v období třicetileté války. 19. února 1634 bylo zapsáno, že za úřadujících cechmistrů Jana Chvojky a Pavla Mrázka a za přítomnosti celého cechu, byl přijat mistr Mikuláš Kratochvíl, na přímělu svých přátel pana Mikuláše Jelínka a Václava Gustava. Nově přijatý mistr slíbil odvést do cechu čtyři kopy grošů míšeňských a dvě libry vosku. Jednu kopu grošů míšeňských a vosk složil ještě téhož dne, další dvě kopy složil postupně v roce 1634 a 1635, poslední pak o vánočních svátcích roku 1636. Další nově přijatí mistři do cechu byly zapsáni až v průběhu padesátých let 17. století.

Na počátku psaní knihy se písař zřejmě snažil rozdělit ji tématicky podle druhů zápisů a ty pak psát chronologicky za sebou. Jelikož se ale patrně postupem času nedostávalo místa, byly zápisy v padesátých až sedmdesátých letech 17. století vpisovány mezi zápisy starší.

Jedním z oddílů knihy založených roku 1606 měly být zápisy nově přijatých učňů. Na tomto listu se ale nacházejí učňové přijatí až v sedmdesátých letech. Další stránky

pravděpodobně chybí, neboť podmínka zapisování učedníků do register je zanesena i do pořádku cechu. Proto se dá předpokládat, že řemeslníci toto pravidlo dodržovali. Neznáme tedy žádného učedníka v celé první polovině 17. století, ale máme důkazy o třech vyučených tovaryších.

Kapitola, kam byli zaznamenáváni vyučení tovaryši, byla pravděpodobně založena roku 1606. Z té doby je alespoň první doložený vyučený tovaryš Jan Šklíba, syn Mikuláše Šklíby z Nového Bydžova. Za vyučenou mu dal mistr Pavel Pěnička a dosvědčil, že se po celou dobu počestně choval a řádně se vyučil. Roku 1607 dostal za vyučenou od mistra Jana Březiny staršího Havel, syn Jana Litomyšlského z Nového Bydžova. O rok později byl u mistra Pavla Pěničky vyučen Jiřík, syn Jiříka Tesaře z Nového Bydžova. Tomuto zápisu chybí konec, který byl na další stránce. Ta se ovšem nedochovala. Tímto textem končí i výčet vyučených tovaryšů. Proto si dovoluji tvrdit, že v knize chybí opět několik stran, kam se zapisovaly další vyučení řemeslníci.

Nakonec bych se chtěla zmínit o smlouvách a dlužích, které v knize nemají své určené místo a jsou vepsány na různých listech. Dluh Václava Peřiny, který je zmíněn v roce 1636 při přepočítávání pokladny a má hodnotu 20 kop grošů míšeňských, byl pravděpodobně zaplacen, ale v knize o něm již nic bližšího nezjistíme. Jinak je tomu o dluhu Magdaleny Holické. Její dluh byl vyřešen 6. února roku 1650. Magdalena Holická byla dvojnásobnou vdovou a to po Jiříkovi Procházkovi a Janovi Holickém, obyvatelích Nového Bydžova. Po obou zdělila dluhy. Ty za přispění svého bratra Daniela Suchánka, měšťana Nového Bydžova, uvedeného roku splatila.

Komplikovanější to bylo s dluhem Mariany Zachové, uváděné jako Mariana „Zaška“. Byla vdovou po Václavovi Zacharyáši Mydlářovi a roku 1631 je uveden první záznam o jejím dluhu. V té době dlužila tkalcovskému cechu 86 kop grošů míšeňských. Podle smlouvy s ní uzavřené, měla platit 14 kop ročně. V uvedený rok odvedla ale pouze čtyři kopy. O rok později se jejího dluhu týká další zápis. Je uvedeno, že smlouvenou sumu 14 kop opět neodvedla a v letech 1632 – 1637 složila do cechu pouze 22 kop grošů míšeňských. To odpovídá i zápisu o ukradení pokladny z roku 1636, kde je zapsána jako dlužnice 64 kop grošů míšeňských. Vdova neměla dostatek finančních prostředků na splácení dluhů, neboť v následujících letech odvedla pouhé dvě kopy grošů míšeňských. Ještě v roce 1643 dlužila cechu 62 kop grošů míšeňských. V roce 1649 byl 20. prosince její problém vyřešen tak, že byl její dům prodán Janu Chvojkovi. V knize se nachází celý opis smlouvy z městské gruntovní knihy Nového Bydžova o prodeji domů. Jan Chvojka od ní koupil dům za 100 kop grošů míšeňských, z čehož jí mělo připadnout 60 kop a tkalcovskému cechu 40 kop. Jak se na jiné

straně v zápisu z roku 1651 dozvíme, protože Mariana Zaška musela prodat svůj dům a „poněvadž jest nemálo v něm vystála“, bylo jí tkalcovským cechem a na přímluvu purkmistra a radních z dluhu odpuštěno 22 kop grošů míšeňských. Ani Jan Chvojka nezaplatil celou částku najednou, odvedl nejprve 2 kopy grošů míšeňských do cechu. Smlouvou bylo stanoveno, aby ony dvě kopy odváděl každoročně až do splacení dluhu. Chvojka je odváděl pravidelně až do roku 1652, kdy dům opět prodal hrnčíři Andresovi Kratochvílovi, který dále platil splátky. Z těchto zápisů je zřejmé, že dluh přecházel vždy na nového majitele domu, byl tedy prodáván s domem.

Další informace pro období třicetileté války z knihy již není možné vyčíst. I přes velkou rozmanitost zápisů lze ze sledovaného období zrekonstruovat, že se řemeslníci řídili svými artikulemi a dle pokynů v nich všechny důležité události týkající se cechu zaznamenávali. Torzo pramene nám však nedovoluje zkoumat dodržování zásad blíže a umožňuje nám studovat jen několik konkrétních případů.

10. Porovnání cechovních písemností

10.1. Porovnání cechovních pořádků

Vytyčila jsem si nelehký cíl, a to porovnat tři cechovní pořádky z Nového Bydžova, které patří cechům řeznickému, kožešnickému a tkalcovskému.³⁷¹ Řády těchto tří cechů mají jak společné, tak i odlišné prvky. Než přistoupím k samotnému porovnávání, upřesnila bych nejprve samotný pojem cechovní artikule. Jak cechy samotné, tak i jejich pořádky prošly dlouhým vývojem a dá se říci, že se až do svého zániku neustále zdokonalovaly. Původ měly v náboženských bratrstvech, ze kterých postupně vzešla organizovaná cechovní společenství. Tato společenství potřebovala svůj řád, aby dobře fungovala. Cechovní artikule vznikly z nutnosti dát cechovní organizaci nějaký řád, ale také z potřeby usměrnit mnohé řemeslníky, kteří v rámci konkurenčního boje používali nekalé praktiky. Byl to vlastně soupis bodů, obsahující nejrůznější nařízení, ale také zákazy a tresty za porušení řádu. Řádem se cechy snažily určit hranice, za které nebylo možno zajít a proto obsahují tak podrobný výčet přestupků a trestů za ně, aby případné hříšníky odradily. Právě forma, kterou jsou jednotlivá statuta psána, je pro všechny společná. Píše se zde, jak má cech fungovat, co je předepsáno a co naopak zapovězeno.

Řeznické artikule³⁷² jsou z porovnávaných nejstarší a pocházejí z roku 1506. Jsou opisem pořádku cechu z Hradce Králové. Jsou psány česky na pergameni a přitištěná hradecká pečeť je silně poničena. Oproti dalším řádům jsou poměrně krátké a stručné.

Tkalcovský pořádek z roku 1595 je rovněž sepsán česky na pergameni a jeho pečeť se vůbec nedochovala. Purkmistr a rada města Nového Bydžova vyzdvihují a obnovují cech a potvrzují artikule, které byly převzaty od cechu z Hradce Králové a mírně doplněny.

Kožešnický cech a jeho řád z roku 1591³⁷³ je ve výčtu pořádků trochu výjimečný, protože zde jsem byla nucena vypůjčit si artikule až z města Tábora. Novobydžovští kožešníci měli svůj řád poměrně logicky rovněž od hradeckých kožešníků a tento opis pocházel už z roku 1557³⁷⁴, ovšem ani originál ani opis se nezachoval. Podle Zikmunda Wintra³⁷⁵ hradecký cech poskytl svůj řád právě tábořským kožešníkům. Opis hradeckého řádu, původně

³⁷¹ Tkalcovským cechem je myšlen cech tkalců plátna, který je ve starších artikulích z roku 1527 uváděn jako plátenický.

³⁷² SokA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

³⁷³ Řád byl sepsán podle hradeckého vzoru již v roce 1581, ale zachoval se jen o deset let starší opis.

³⁷⁴ Jaroslav ŠŮLA - Stanislava SVATOŇOVÁ, *Sdružený inventář Novobydžovské cechy*, s. 10.

³⁷⁵ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*, s. 581.

pořízeného v roce 1581, skutečně jejich o deset let později založená cechovní kniha obsahuje.³⁷⁶ Stejně jako celá kniha je řád psán česky. Kniha má celokoženou vazbu a je poměrně dobře čitelná. Podle nepsaných pravidel cechů byly pořádky přejímány a prepisovány přesně a proto se dá předpokládat, že hradecký pořádek je do knihy přepsán celý v původním znění.³⁷⁷ U pořádků tkalcovského a řeznického je zřejmé, že bydžovští řemeslníci vycházeli přímo z hradeckých, někdy je pouze doplnili. Proto mohu z tohoto řádu vycházet i pro kožešnický cech v Novém Bydžově. Z roku 1599 pochází pak česky psaná listina³⁷⁸ na pergamenu od purkmistra a rady města Tábora, kde potvrzují svým kožešníkům artikule, které převzali z Hradce Králové.

Starobylost byla pro cechy velmi důležitá, protože si zakládaly na své historii. Spravovaly se starými artikulemi a nové si pořizovaly jen výjimečně. Dobrým důvodem pro inovaci byla obnova cechu. Někdy se stalo, že cech z různých důvodů „sešel“,³⁷⁹ tedy na chvíli zanikl a pro snazší obnovu si vyžádal nový cizí pořádek a s ním i radu a pomocnou ruku. Bylo nepsaným pravidlem, že nově vznikající cech, popřípadě i ten obnovený, se bez pomoci nějakého většího a starobylého cechu neobešel.

Porovnáním těchto tří řádů vyplývá, že i statuta třech odlišných živností mají některé shodné znaky. Shrňme nejprve společné body.

Prvním společným znakem všech písemností je bezesporu český jazyk, který má slavnostní ráz. Také formulace jednotlivých bodů byly velmi podobné. Význam a jedinečnost dokumentu dokládá i fakt, že každý byl psán velmi pečlivě a jeho písař si na svém písmu dával obzvláště záležet. První řádek, někdy i dva řádky jsou psány většími písmeny ozdobnou polokurzívou a mají charakter nadpisu.

Na začátku každého pořádku je úvodní formulace a zdůvodnění, proč jsou artikule vydávány. Jak již bylo zmíněno, všechny bydžovské pořádky byly převzaty od starších cechů z Hradce Králové. To byla běžná praxe, protože nově založené cechy se potřebovaly zaštitit nějakou již fungující organizací a proto často mezi sebou cechy navazovaly hlubší spolupráci. Starší instituce neposkytovaly jen své pořádky, ale byly schopny i poradit či zasáhnout v různých sporech. Zikmund Winter v této souvislosti hovoří o tzv. vrchním cechu,³⁸⁰ který

³⁷⁶ SOKA v Táboře, fond Cech kožešnický Tábor, k. č. 7, i. č. 22.

³⁷⁷ Na začátku je možné si přečíst, že hradecký cech zasílá opis svých artikulů tábořským na jejich žádost.

³⁷⁸ SOKA v Táboře, fond Cech kožešnický Tábor, karton č. 1., i. č. 2, signatura C II b/3.

³⁷⁹ Jako příklad mohou posloužit tábořští kožešníci, o kterých je zmínka již v roce 1480, ale protože během 16. století se cech rozpadl, vyžádali si kožešníci nové artikule, které by jim pomohly se obnovit. Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*, s. 581.

³⁸⁰ Zikmund WINTER, *Z městských živností*, s. 29.

fungoval jako starší a zkušenější rádce pro mladší lokální cechy. První takové cechy vznikly v Praze tím, že si venkovští řemeslníci půjčovali za úplatu pražská statuta. Pokud pak nějakému bodu nerozuměli, obrátili se pochopitelně na majitele originálního pořádku. A stejně tak se ve východních Čechách přirozeně stal Hradec Králové takovým vrchním cechem pro okolní města a městečka. Otázkou však je, proč si tolik vzdálený Tábor vyžádal řád až z Hradce Králové. V jižních Čechách patřil tábořský kožešnický cech bezesporu k nejstarším, Zikmund Winter uvádí, že je zmíněn již v roce 1480³⁸¹ a byl tehdy na jihu osamocen. Během 16. století se zřejmě rozpadl³⁸² a proto si na konci století sháněl artikule nové. V té době měl cech okolo sebe již na výběr, kožešníci byli v Českých Budějovicích, v Jindřichově Hradci i v Českém Krumlově,³⁸³ ale táborští si požádali až do východních Čech. To je velice zajímavá skutečnost, protože měli bezpochyby blíže i do Prahy, kde byl neméně starobylý a vážený kožešnický cech. Nejdříve si však táborští řemeslníci vyžádali pořádek od hradeckých spolubratrů, a to v roce 1581, z roku 1594 pochází pak kopie listiny, kterou Rudolf II. potvrdil všem pražským kožešníkům jejich výsady a o kterou zřejmě kožešníci do Prahy také požádali. Důkaz, že táborští zvolili hradecké artikule, je z roku 1599,³⁸⁴ kdy purkmistr a rada města Tábora stvrdili kožešníkům jejich řád vyžádaný z Hradce Králové. Domnívám se, že vysvětlení můžeme najít hned v prvním bodu artikulů. Tam se totiž dočteme, že kdo by chtěl v cechu provozovat řemeslo, musí se s řemeslníky „srovnati v přijímání těla a krve pána Krista pod obojí způsobou i se svou manželkou“, tedy jinými slovy zde máme podmínku utrakvismu. Už jeho prvenství v pořadí článků naznačuje jeho důležitost a tento fakt právě dva vzdálené cechy zřejmě spojuje. Jak Tábor, tak Hradec Králové měli za sebou husitskou minulost a proto nás kališnictví jako podmínka pro celý cech nemůže překvapit. I přes velkou vzdálenost měst byli lidé jednoho řemesla zvyklí se titulovat spolubratry a pokud je spojovala stejná víra, měli o důvod více se spolubratry cítit. To je tedy podle mého názoru pravý důvod toho, proč měli táborští kožešníci „blíže“ k hradeckým kožešníkům než například do Prahy nebo do jiného méně vzdáleného města. Mou domněnku podporuje i skutečnost, že z roku 1672 pochází nové tábořské artikule, tentokrát převzaté od kožešníků ze Starého města pražského a v nich je na prvním místě ve výčtu jednotlivých bodů uvedeno toto: „Nejprve jeden každý tovaryš, který by chtěl se tu usaditi a za spolubratra a mistra přijat býti, předně

³⁸¹ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*, s. 581.

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ Tamtéž, s. 582.

³⁸⁴ SOKA v Táboře, fond Cech kožešnický Tábor, karton č. 1., i. č. 2, signatura C II b/3.

má se s námi vírou srovnati a učiniti, co se má svatokatolická církev římská poroučí a uctí“.³⁸⁵ Je tedy zřejmé, že i po obnoveném zřízení zemském vydaném roku 1627 pro celé Čechy ještě dost dlouhou dobu trvalo, než cech přijal nové artikule a tudíž je i zřejmé, že konvertování ke katolicismu se dalo pomalu a neochotně. Cechy Nového Bydžova se orientovaly na Hradec Králové a ochotně přejímaly řády svých spolubratrů. O kožešnicích je známo, že přijali hradecký řád již v roce 1557, takže zakotvená podmínka utrakvismu je ještě staršího data, ale údaje o původních hradeckých artikulích chybí. Pro tento cech byla podmínka kališnictví rovněž velmi důležitá, protože v opačném případě by si bydžovští mohli svůj nový řád vyžádat ve východních Čechách odjinud.³⁸⁶ Rovněž i v Novém Bydžově se artikule po roce 1627 musely změnit, ale ani zde se s tím příliš nespíchalo, neboť nové jsou z roku 1694 a jsou opisem řádu ze Dvora Králové.

Společnou mají řády i dobu vzniku, tedy 16. století. Je pravda, že řeznický cech s rokem vzniku 1506 se trochu vymyká, neboť byl sepsán ještě v době vlády Vladislava II. Jagellonského. Dva zbylé pořádky byly sepsány o něco později, přičemž nejmladší je z doby, kdy v Čechách panoval Rudolf II. U kožešnického řádu je určení doby vzniku trochu problematické, protože hradecký originál se stejně jako bydžovský opis nezachoval. Známe jen rok vzniku opisu v Bydžově, tedy 1557. Rovněž původní tábořský opis z roku 1581 dnes již neexistuje, pracuji tedy s o deset let starší kopií. Z výše uvedených důvodů lze pouze spekulovat, kdy původní hradecký řád vznikl. Je potřeba brát v úvahu, že Nový Bydžov byl od centra dění poněkud vzdálen a že na malé, dost uzavřené městečko, doléhalo vše nové s větším časovým odstupem, než tomu bylo ve větších městech. Stejně pomalu pak pronikaly novoty do ještě uzavřenějších cechovních společenství. Zároveň je ale potřeba si uvědomit, že i toto malé město žilo svým vlastním životem. Sice neprocházelo příliš dynamickými změnami, ale vyvíjelo se svým tempem. Toto tvrzení lze nejlépe ilustrovat na pořádcích, které ač vznikly na počátku, během nebo ke konci jednoho století, obsahově se od sebe příliš neliší. Řemeslníky zkrátka nejvíce zaměstnávaly jejich stále stejné problémy. Dokladem pomalých změn je i fakt, že všechny tři pořádky platily i pro období třicetileté války. Tato skutečnost je velmi důležitá a nejvíce uvedené pořádky spojuje.

Jediným výraznějším rozdílem je na první pohled jejich délka, neboť nejstarší řeznický řád je nejkratší a obsahuje nejméně bodů, zatímco zbylé dva jsou o poznání podrobnější. To si vysvětlují právě dobou vzniku, protože jak jsem již uvedla, cechovní

³⁸⁵ SOKA v Táboře, fond Cech kožešnický Tábor, karton č. 1., i. č. 4, signatura C II b/14.

³⁸⁶ Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*, s. 580.

organizace se vyvíjely a čerpaly ze zkušeností svých spolubratrů, a tak byly později vzniklé pořádky doplněny o další body. Obecně se dá říci, že artikule obsahovaly nejrůznější nařízení, ale především výčet zákazů pro mistry i tovaryše a sankce za jejich porušení. A proto jak přibývalo podvodů, přibývaly i jednotlivé články do nověji sepsaných pořádků.

Když se podíváme na konkrétní články, které jsou shodné pro všechny tři cechy, zjistíme, že jich je překvapivě málo. Je pochopitelné, že každá statuta obsahují své specifické body charakteristické pro dané řemeslo. Těm se budu věnovat v této kapitole jen krátce, protože jejich rozbor není pro samotné porovnání tak důležitý a podrobněji se jim věnuji v kapitolách o jednotlivých ceších.

Prvním a podle mého soudu nejvýznačnějším článkem, který najdeme ve všech třech pořádcích, je důraz na „zachovalost“ členů. Tímto termínem je myšleno, že jak řemeslníci samotní, tak i jejich rodiče, mají být lidé poctiví a důraz se kladl i na manželské zplazení. V každém řádu se lze dočíst trochu jinou formulaci, tak například v řeznickém se píše: „Učedníci, kteří chtějí v to řemeslo vkročiti, aby byli lidí zachovalých a sami též aby zachovalí byli.“ A rovněž se praví, že: „řezníci, kteří učívají toto řemeslo v tom městě, mají býti lidé zachovalí, též i rodičů poctivých, pakliby kdo čeho neřádného se dopustil, nemá jemu toho trpěno býti.“ U tkalců se dočteme: „Lidi dobré a zachovalé, též řemeslo a do cechu svého mají přijímati, než žádný zloděj a neřádný člověk, kterýžby v nějakém zlém účinku shledán a usvědčen byl, nemá do téhož cechu mezi ně ani v učení řemesla přičiněn býti.“ Dále pak že: „Kdožby z téhož řemesla chtěl se mezi nimi osaditi a řemeslo provozovati, ten bude povinen nejprve své zachování pošle od rodičů svých.“ A to samé platilo i pro učedníky, protože se v řádu pravilo: „Každý učedník rodičů dobře zachovalých i také sám dobře zachovalý býti má.“ To pochopitelně platí i pro přespolní učedníky. U kožešníků se dočteme následující: „Kdožby chtěl mezi námi svou živnost věrně a pravě vésti, ..., má býti z dobrých rodičů zplazen.“ Z mého výčtu je zřejmé, že ve všech řemeslech dbali na to, aby jejich členové měli manželský původ a byli celkově bez úhony. Každý pořádek se s tímto tématem vypořádal jinak. Na příkladu tkalců je vidět, že otázku zachovalosti řešili nejpodrobněji, protože už učedníci měli tuto podmínku v řádu uvedenou a platila také pro nově příchodí mistry i obecně pro všechny členy cechu. Kromě toho bylo ve stejném článku doslova řečeno, že žádní zloději a neřádní lidé nemají do cechu přístup. U řezníků se rovněž dočteme, že učedníci museli dokazovat svou zachovalost a rovněž i mistři, kteří chtěli mít učně. I zde se můžeme dočíst, že mistrům nebudou trpěny žádné neřádné činy. V podrobném řádu kožešníků se můžeme paradoxně dočíst pouze to, že pouze ten, kdo by chtěl provozovat živnost, tedy mistr, má být z dobrých rodičů.

S důrazem na zachovalost souvisí i důraz na ctnost jednotlivých řemesel. Každé řemeslo si totiž velice zakládalo na své počestnosti a tato počestnost nebyla myšlena jen jako morální ctnost, ale byla dovedena mnohem dále. V každém pořádku lze objevit konkrétní články týkající se počestnosti..

Dalším bodem, který byl zřejmě pro řemeslníky důležitý, bylo včasné dostavení se při cechovním shromáždění. U řezníků se píše, že kdo se nedostaví do cechu, když cechmistři rozkáží, bude pokutován. Pokutu mu stanoví tovaryši. U tkalců i kožešníků se hovoří o nedostavení do cechu po obeslání a pokuty jsou následující: u tkalců pět grošů českých, u kožešníků jeden groš bílý. U obou těchto řemesel se objevuje i pokuta za pozdní příchod do shromáždění, a to u tkalců jeden groš a kožešníků sedm grošů. Zrovna tak vážené bylo i cechovní tajemství. U všech cechů se prozrazení řešilo pokutou, řezníci dávali tři groše české a kámen vosku. Kožešníci dávali dva groše bílé a u tkalců doslovná pokuta není uvedena. Peněžní tresty je ale bohužel těžké porovnávat z důvodu různé doby vzniku. Proto měly pokuty odlišnou hodnotu. Otázkou zůstává, jak přesně se řídili řemeslníci za třicetileté války výší stanovených pokut.

Další společné body všechny tři pořádky neobsahují. Tkalci a kožešníci se ještě v některých člancích shodují, ale u řezníků se objevují již jen články specifické pro jejich živnost.

Otázku náboženské orientace u kožešníků jsem již zmiňovala a také u tkalců najdeme hned v prvním bodě zmínku o tom, že „kdo chce být přijat do cechu za mistra, má se srovnati z řemeslníky v přijímání velebné svátosti oltářní těla a krve Ježíše Krista pod jednou způsobou“. Je zde tedy naopak uvedena podmínka katolictví.

Za velmi důležitou považují také podmínku manželství mistrů, která překvapivě u řezníků chybí. U tkalců se doslova píše: „Žádného neženatého do cechu nepřijímat.“ U kožešníků je uvedeno: „Kdožby chtěl mezi námi svou živnost pravě a věrně vésti, ..., má být s manželkou řádně oddán.“ V souvislosti s manželkami se řeší jejich počestnost a původ a zvýhodňují se sňatky z dcerami nebo vdovami po mistrech. U tkalců se doslova píše, že když si tkadlec vezme za manželku vdovu nebo dceru mistra a zaplatí do cechu jednu kopy grošů českých a dvě libry vosku a víc nic, může bez potíží provozovat řemeslo. Dále se tu řeší, že do cechu nesmí patřit nikdo, kdo by za manželku pojal nepověstnou nebo nedobře zachovalou manželku. Vyřešena je i otázka vdovství, neboť u tkalců má vdova po mistrovi právo provozovat řemeslo. Může mít čeled' i tovaryše, ale jen do doby, dokud bude vdovou slušnou a poctivou. Pokud by se provdala za muže jiného řemesla, má svou živnost prodat.

Jak je vidět na uvedených příkladech, články v jednotlivých statutech se shodují někde překvapivě. Mám na mysli pozdní příchody do cechu, neboť zrovna tento bod nezdá se až tak zásadní. Ale právě tyto shody nejvíce o řádech vypovídají. Je vidět, že řemesla si zakládala na soudržnosti cechu, na jeho dobrém fungování a na již zmiňované cti a počestnosti členů. Zde se projevila snaha, aby bylo celé řemeslo bez úhony. Kladl se také důraz na úctu ke starším a zkušenějším, učeň i tovaryš se musel chovat vhodně k mistrovi atd. Další věci obsažené v artikulech jsou již hlavně různá omezení a upřesnění, aby cechovní organizace dobře fungovala, ale aby měla svá pravidla, která nesplňoval úplně každý. Dalo by se říci, že samotné cechy stály o to, aby v rámci výběru vychovávaly pouze „elitu“. Pravdou také je, že některé články svědčí o snaze zabránit hlavně cizincům, tím jsou myšleni i lidé z jiných řemesel, v přístupu do cechu. Mezi taková patřila omezení, která dělala z cechu „kastu“. Dobrým příkladem bylo zvýhodnění tovaryšů ženatých s dcerami či vdovami po mistrech.

Další zvýhodnění patřilo přímo mistrovským synům. Ti měli přijetí do cechu snazší a levnější. Mohli bychom sem zařadit i podmínku manželství pro tkalce a kožešníky, protože chudším řemeslníkům prakticky znemožňovala kariéerní postup. Svatba rozhodně nebyla v raném novověku levnou záležitostí. Toto nařízení mělo ale význam i pro počestnost cechu. V neposlední řadě bych uvedla zachovací list či dobrozdání o poctivém zplození.

Rozbor těchto pramenů ukazuje, že nebylo rozdílů v jednotlivých řádech co se trestů týče. Je tedy zřejmé, že snad neexistovalo řemeslo, ve kterém by se jeho členové nehádali, dokonce neprali a nevedli spolu majetkové spory. Proto je bylo nutné trestat. Ze statut se dá však vyčíst, jak mělo které řemeslo tyto problémy zmapováno, do jakých detailů se zacházelo, aby nevznikly další spory a daly by se porovnat jednotlivé tresty, tedy přísnost cechů.

Již jsem naznačila, že cechovní záležitosti byly velmi důležité a jsou také zakotveny ve všech zkoumaných řádech nejpodobněji, což jejich význam jen potvrzuje. Pro fungování cechu bylo potřeba přesně stanovit, kolik se platí za vstup do cechu, kdo může být přijat, jak dlouho trvá vyučení, za jakých podmínek lze získat výuční list, podmínky vandru, přijímání za mistra, popřípadě upřesnění týkající se vyhotovení „mistrovského kusu“, dále cechovního shromažďování a formalit toho se týkajících.

Větší část článků je neporovnatelná, neboť se zabývaly specifickými body daného řemesla a jeho výrobních postupů. Jako příklad mohu uvést zákaz prodeje zkaženého masa u řezníků, u tkalců to byly články, které určovaly tři stavy jako maximální možný povolený počet stavů pro jednoho mistra, a u kožešníků to bylo například nařízení, že se nesmí používat kožešina z mrtvých nalezených zvířat.

Závěrem je možné shrnout, že cechovní artikule třech různých řemesel jednoho města mají stejné či podobné některé články. Z toho důvodu lze provést jejich porovnání. Všechna popisovaná statuta vznikla v průběhu 16. století a používala se ještě během Třicetileté války. Svůj původ mají v originálních dokumentech z Hradce Králové, který ve východních Čechách plnil funkci vrchního cechu. Pro řemeslníky byla velice důležitá otázka počestnosti cechu a živnosti. V pořádcích je na ni kladen zvláštní důraz. Je zde stanoveno, jak má fungovat cechovní shromáždění, jak se v něm mají řemeslníci chovat. Jsou zde přesně vymezeny pravomoci mistrů i okolnosti, za jakých se z tovaryše může stát mistr. Konkrétně se zmiňují o přijímání učňů, stanovují dobu výuky i podmínky vydání výučního listu. Upřesňují dobu trvání vandru, zhotovování mistrovských kusů a další specifika jednotlivých řemesel. Články popisují tresty za nedodržení nařízení a pokuty za jejich překročení. V cechu byly zřejmě spory na denním pořádku, neboť se dočteme mnohé o tom, jak nejrůznější neshody řešit a sankcionovat jejich porušení. Uvedené body jsou společné pro zkoumané pořádky a dá se říci, že tento jev platí pro všechny artikule vzniklé na našem území.

10.2. Porovnání cechovních knih

Ve třech sledovaných ceších se dochovalo celkem pět cechovních knih. Po dvou knihách je to u cechu řeznického a kožešnického a jedna se zachovala u cechu tkalcovského. Písemnosti se od sebe liší rozsahem, obsahem i dobou vzniku, pro období třicetileté války mají však společné záznamy od několika málo stran až po desítky stránek.

Nejstarší a také jednou z nejhůře dochovaných je kniha o počtech cechovních, o přijímání nových mistrů a cechmistrů a o dávání za vyučenou plátenického cechu.³⁸⁷ Je uvedena jako kniha plátenického cechu, neboť na začátku dokumentu je fragment plátenických artikulů z roku 1527.³⁸⁸ V období třicetileté války se ale nacházel na území Nového Bydžova jen cech tkalců, který byl obnoven novými artikulemi z roku 1595.³⁸⁹ Je tedy zřejmé, že v průběhu 16. století již existoval a zdá se pravděpodobné, že začal používat knihu zaniklého plátenického cechu nebo se dokonce z plátenického cechu přetvořil na cech tkalcovský, protože tato dvě řemesla měla k sobě velmi blízko.³⁹⁰ Samotná kniha začíná zápisem z roku 1545, tedy ještě před obnovením tkalcovského cechu. Tehdy byl do cechu přijat Šimon Horáček, neuvádí se ale, zda do cechu pláteníků či tkalců, složil do cechu čtyři

³⁸⁷ SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 2.

³⁸⁸ Jsou to poslední dvě dobře čitelné strany textu pořádku plátenického cechu.

³⁸⁹ SOKA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.

³⁹⁰ Lišila se v podstatě jen tím, že pláteníci tkali na svých stavech jen plátno, tkalci vyráběli i jiné druhy tkanin.

kopy míšeňských grošů a čtyři libry vosku. Pracovat mohl na dvou stavech. Další zápis následuje až roku 1567, tehdy byl do cechu přijat Jan Kropáček a rovněž mohl pracovat jen na dvou stavech. Třetím zápisem je pak přijetí do cechu jakéhosi Vavřince roku 1595. Zde je text velmi vybledlý, na některých místech téměř nečitelný. Z uvedených ukázek je dle mého názoru zřejmé, že tkalcovský cech existoval již v polovině 16. století. Téměř ale nevyvíjel činnost, neboť v průběhu padesáti let přijal do svých řad pouze tři členy. V průběhu 17. století kniha pokračuje a cech je mnohem aktivnější. Pouze čitelnost textu je značně různorodá, zřejmě je závislá na kvalitě použitého inkoustu. Celkem dokument obsahuje 51 listů a končí rokem 1714. Je evidentní, že se písemnost nedochovala celá. Kniha má rozměry 10,5 x 16,5 centimetrů, je v dřevěných deskách a je celá psána česky.

Druhou nejstarší dochovanou je jedna z knih cechu kožešnického vedená v letech 1600 – 1650.³⁹¹ Jsou to registra cechu obsahující zápisy o cechovních počtech, o přijímání spolucechovních i učedníků a dávání za vyučenou. Je bohužel ve velmi špatném stavu, okraje jsou potrhané, na některých místech je inkoust špatně čitelný a zřejmě je kniha i neúplná. První strana obsahuje účetní zápisy a je z důvodu chybějících okrajů téměř nečitelná. Lze z ní vyčíst pouze některá jména nebo jejich části a kolik kdo zůstal cechu dlužen kop grošů míšeňských či liber vosku. Na konci strany je možné na několika řádcích přečíst letopočet 1602. Kožešníci měli ještě jedna registra, vedená v letech 1617 – 1657,³⁹² tedy celých 33 let existovala současně se starší knihou. To je sice zajímavá okolnost, ale nepodaří se nám ji pravděpodobně objasnit, neboť tato druhá kniha je ve stejně špatném stavu a z období třicetileté války se dochovalo jen několik stránek. Obě knihy obsahují mnoho zápisů, které byly později přeškrtnuty. Jedná se o půjčky cechu jednotlivcům z cechovní pokladny, proto se dá předpokládat, že přeškrtnuté zápisy jsou splacené dluhy. Kniha je uvedena slovy: „Léta páně 1623, tato registra jsou založena od slovutného muže pana Jana Sýkory, toho času cechmistra v poctivém cechu kožešnickém, ku poctivosti téhož cechu spravena. A Rukou vlastní od Jana Mračny přepsána, toho času písařem při témž poctivém cechu zůstávajícím, do nichž aby se vpisovaly jak předně pni mistři starší, též i mladší, učedníci i jiné budoucí paměti, což k cechu potřebného jest. Stalo se v středu den Povýšení svatého kříže, léta téhož přítomného svrchu psaného.“³⁹³ Registra byla tedy založena v roce 1623, ale první zápis pod výše uvedeným úvodem je datován zpětně k roku 1617, kdy jsou vypsáni kožešníci, kteří onoho roku do cechu přišli z Žacléře, Kostelce a přinesli si s sebou svůj zhostný list.

³⁹¹ SOKA v HK, fond Cech kožešnický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 1.

³⁹² SOKA v HK, fond Cech kožešnický Nový Bydžov, k. č. 2, i. č. 2.

³⁹³ Tamtéž.

Z písemností řeznického cechu se zachovaly rovněž dvě knihy, které jsou z uvedených jedny z nejstarších, a co je důležitější, nejzachovalejších. Starší z nich je kniha mistrů a učedníků z let 1614 – 1745.³⁹⁴ Na dalších stránkách najdeme záznamy o skládání počtů odstupujících cechmistrů, o cechovních usneseních, o přijímání mistrů, mladších mistrů, učedníků a dávání za vyučenou. Pro léta 1618 – 1650 se zachovalo velké množství materiálů a z této knihy je možné vyčíst cechmistry řemesla v chronologickém pořadí, dále jména nově přijatých mistrů a učedníků. V neposlední řadě si lze udělat přehled i o stavu cechovní pokladny. Tak tomu mohlo být u řezníků, kde zpočátku existovala kniha jedna. Do ní se zapisovali nejen příchozí mistři, ale i učňové. Přestože během třicetileté války stále fungovala a zápisů v ní je oproti kožešníkům i tkalcům hodně, byla na konci tohoto období, v roce 1650 respektive 1647, založena kniha nová, která existovala souběžně s původní 118 let. Obě knihy jsou přitom uvedeny jako registra cechu na různé příjmy a vydání a i ze záznamů v nich vyplývá, že byly vedeny ke stejnému účelu. Skutečný důvod pořízení dalších register můžeme ale jen odhadovat, neboť, jak bylo již uvedeno, do sledovaného období třicetileté války spadají pouze dva zápisy.

U fragmentů dvou kožešnických register je rovněž obtížné odhadovat důvody řemeslníků pro vedení dvou souběžných knih. Starší a hůře dochovaná z nich byla vedená průběžně od roku 1600, ale obsahuje zápis z roku 1583. Obsahuje cechovní počty, zřejmě i půjčky mistrům, záznamy o přijímání učedníků a dávání zavyučenou. Druhá kožešnická kniha byla založena roku 1623. První zápisy z ní se týkají zhostných listů nově přijatých řemeslníků a byly pořízeny v roce 1617. Je zajímavé, proč tyto zápisy nebyly zapsány do již existujících register uvedeného roku, ale byly dodatečně doplněny až do nových. Jejich společné i odlišné znaky lze zkoumat jen v omezené míře z již zmíněného důvodu jejich špatné dochovanosti. Nelze proto porovnávat jednotlivá léta shodná pro obě dvě knihy. V novější z knih jsou ale prokazatelně rovněž dochovány dluhy různých mistrů. Otázkou pro další výzkum tedy zůstává, proč byly novější půjčky zapisovány do novější knihy. Nevíme, zda to mělo svůj důvod, zda záleželo na libovůli písaře nebo zda byly všechny půjčky zapisovány dvakrát. Je totiž možné, že novější kniha byla pořízena jako pojistka pro případ ztráty.

U mladších knih jsou zápisy ze sledovaného období sice dobře čitelné, ale zachovalo se jich velice málo, použitelných je pouze pět stran. Starší z register se patrně nedochovala celá, je velmi potrháná, chybí jí začátky stránek a některé listy jsou z části nečitelné. Dobře se dají zrekonstruovat zápisy z let 1605 – 1609, kdy jsou dochovány zápisy o přijatých učních

³⁹⁴ SOKA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.

včetně jejich výuční doby a peněz, které do cechu odvedli. Následují zápisy až z roku 1621, kde se dočteme o dluhu zemřelého kožešnického mistra, odvedení čtyř liber vosku dalším mistrem i za svého učně a o přijetí nového učedníka do učení. Je tedy zřejmé, že se v cechu nepřestali zaznamenávat nově přijatí učňové, ale zdá se pravděpodobnější, že se buď zápisy z let 1610-1620 ztratily anebo vůbec žádné nevznikly. Kožešnický cech měl již existenční problémy v druhé polovině 16. století, po překonání krize však získal své nové artikule. Je možné, že kvůli nedostatku nových členů se dostal do krize podruhé.

Tkalcovská registra se zachovala o poznání v lepším stavu než oboje kožešnická. Pravděpodobně se nezachoval úplný začátek knihy, neboť za zmíněným fragmentem plátenických artikulů je bez jakéhokoliv úvodu rovnou první zápis týkající se přijetí do cechu. V dalších letech jsou zápisy řazeny chronologicky za sebou, na některých místech je však řada přerušena. Jedná se o zápisy u příležitosti volby nových cechmistrů, při které se kontrolovala pokladna a předchozí cechmistrů „činili počet“. Od roku 1590 následuje pak nepřetržitá řada těchto záznamů do roku 1621. Pro období třicetileté války z knihy lze vyčíst zajímavá fakta. V letech 1618 – 1621, kdy cechmistrů činili pravidelně počet, se tak dá dobře sledovat pohyb peněz v cechovní pokladně. Další zápis následuje až v roce 1636 a dozvídáme se z něj, že tkalci o svou pokladnu přišli při nájezdu vojáků saského kurfiřta. Protože cech neměl žádné hotové peníze, měl pouze dva dlužníky, kteří zřejmě nebyli schopni zaplatit. Cechu dlužili Mariana Zaška a Václav Peřina. Tkalcovský cech se patrně dostal do existenční krize, neměl ani zvolené cechmistry. Otázkou zůstává, kolik řemeslníků bylo v následujících letech vůbec sdruženo do cechu. Dalším rokem zápisu je až rok 1643, kdy byli zvoleni noví cechmistrů, kteří vykážali dluh 71 grošů míšeňských a žádnou hotovost. Cech byl svolán opět roku 1651, kdy byla Mariana Zaška donucena vrátit cechu vypůjčené peníze, i když jí cech část dluhu odpustil. Na dalších stránkách jsou zápisy týkající se dluhu Mariany Zašky. Kromě těchto, pro cech velmi zásadních údajů, bylo v knize 1634 nově vepsáno, že od určité strany budou zapisováni nově příchozí mistři do cechu. Ze sledovaného období je zde však pouze jeden jediný zápis a to právě z roku 1634. Byl přijat mistr Mikuláš Kratochvíl a slíbil do cechu odvést čtyři kopy grošů míšeňských a dvě libry vosku, což také v následujících letech odvedl. Následující zápisy se však týkají až sedmdesátých let 17. století a záznamy v knize přestávají být řazeny chronologicky. Po několika stranách textu, který je označen mladšími daty, nacházíme opět zápisy týkající se sledovaného období. V roce 1616 byl pořízen opis smlouvy mezi Matějem Březinou Mydlářem a tkalcovskými řemeslníky o prodeji domu. Peníze měly být splaceny v několika ročních splátkách. Splátky z let 1617 a 1618 jsou zde zaznamenány, ale dále již následují údaje z roku 1631 a 1632, kdy Mariana Zaška splácela

část svého dluhu. Dále následuje řada zápisů pro nás nevýznamných. Posledním údajem, který se dotýká sledovaného období, je zápis o definitivním umoření dluhu Mariany Zašky v roce 1650. Přesto, že kniha obsahuje dávání za vyučenou mladým tovaryšům a záznamy o přijímání nových učňů do učení, tyto údaje se týkají pouze počátku 17. století a nebo let pozdějších. Záznamy o vyučených tovaryších jsou pouze 1606 – 1608.

Nově přichozí učedníci jsou doloženi v roce 1606 a pak až v sedmdesátých letech. Je možné, že se některé stránky knihy ztratily. Je ale také vysoce pravděpodobné, že v období třicetileté války nebyli přijati žádní učni ani vyučeni tovaryši. Již jsem naznačila, že cech v této době procházel krizí a nedostatek učňů, popřípadě tovaryšů, by byl jen dalším důkazem.

V předchozím textu jsem se pokusila demonstrovat důležitost register a cechovních knih pro existenci cechu. Uvedla jsem různé typy informací, které si řemeslníci do svých knih zaznamenávali. Potřebovali si jednoduše evidovat veškeré údaje týkající se členů cechu. Ať to byly již zápisy učňů přijatých do učení, nově přijatých mistrů, každoroční přepočítávání cechovních peněz a volba nových cechmistrů, záznamy o dluzích cechu mistrů popřípadě jejich učedníků. Je zajímavé, že ačkoliv se běžně údaje do knihy zapisovaly chronologicky, u některých knih (například u kožešníků) tomu tak z neznámých důvodů nebylo. Řeznickému cechu se jeho registra dochovala zřejmě celá, dodnes jsou pěkně čitelná a zápisy jsou velice podrobné. Naopak u kožešnického řemesla i přes existenci rovněž dvou knih se zápisů ze sledovaných let zachovalo poskrovnu. Jejich čitelnost je často také velice problematická. U tkalců se zachovala kniha pouze jedna, obsahuje sice rozmanité zápisy, ale je jich rovněž málo na to, aby měly nějakou vypovídací hodnotu.

11. Závěr

Práce podává informace o fungování tří cechů Nového Bydžova zejména v průběhu třicetileté války. Jedná se o cechy řeznický, kožešnický a tkalcovský. Zaměřuje se na zkoumání jejich dochovaných archiválií, jako jsou statuta a cechovní knihy.

Zařazeny byly kapitoly o historii města a jeho cechů, které měly přispět k lepší orientaci v tématice a k zařazení cechů do souvislostí s historií města. Za stejným účelem byly zpracovány i obecné informace o vývoji cechů a cechovní hierarchii. Dále byly do obecnější části zpracovány informace z dostupné literatury o životě učňů, tovaryšů a mistrů.

Pro cech řeznický se ve Státním okresním archivu v Hradci Králové zachoval jak jeho pořádek, opsaný od řezníků z Hradce Králové, tak i dvě cechovní knihy. Pro sledované období je zásadní starší kniha, která je velmi podrobná, a informuje o nových cechmistrech a částečně i o stavu cechovní pokladnice, dále je zaměřena zejména na příjem nových učňů a tovaryšů. Ze zkoumaného řádu vyplynulo, jak se cech spravoval, jaká nařízení museli jeho členové dodržovat a jak byli trestáni v případě neuposlechnutí. Kniha pak podává mnoho informací zejména o tom, jaké podmínky musel splnit mladík hlásící se do učení, co bylo nutné pro to, aby se stal tovaryšem. Zároveň podává informace o přijatých mistrech a požadavcích na ně.

Kožešnický cech v Novém Bydžově o svá statuta přišel. Protože je měl opsaná od hradeckých kožešníků, bylo možno pro práci použít jiný opis těchto artikulů z Tábora. Pořádek patří k nejpodrobnějším a dobře dokládá chod cechu se všemi jeho náležitostmi. Zároveň se bohatě věnuje i výčtu prohřešků a trestů. Dvě cechovní knihy patří k těm méně dochovaným. Přesto však dosvědčují, že kožešnický cech patřil k významným a úspěšným ve městě i v okolí. I přes často neúplné zápisy je patrné, že cech na počátku o nové učedníky a mistry neměl nouzi a ti do něj přicházeli i z okolí. V zápisech lze sledovat, že začal upadat v průběhu třicetileté války, až téměř zanikl pro nedostatek členů.

Tkalcovský cech má nejmladší cechovní pořádek ze sledovaných cechů, který obsahuje kromě obvyklých nařízení a trestů za provinění rovněž výrobní omezení, která u jiných cechů nejsou tak obvyklá. Je patrné, že tkalci dbali na omezení týkající se výrobních prostředků i pomocných sil a tím se snažili zajistit pro všechny řemeslníky stejné podmínky výroby. Jejich cechovní kniha poskytuje jen torzo informací o přijatých učních a mistrech, částečně se zachovaly cechovní počty. Zajímavým údajem pro sledované období je ukradení pokladnice vojáky, které svědčí o útrapách města při nájezdech vojáků. Dobře se v knize zachovaly záznamy o několika dluzích, jejichž splácení řemeslníci dlouhodobě vymáhali.

Využité prameny byly vzájemně porovnány, co se jejich vypovídací hodnoty i zachovalosti týče. Některé články cechovních statut lze nalézt podobné či dokonce shodné, jsou to zejména ty, které se týkají podmínky manželství mistrů, cechovní cti, chování při cechovním shromáždění či omezení počtu tovaryšů a učňů u jednoho mistra. Poměrně překvapivá je shoda trestů za opilství, rvačky, urážky a další prohřešky. Z nich je zřejmé, že nezáleželo příliš na profesi řemeslníka, prohřešky proti dobrým mravům se děly v každém cechu.

Záznamy v cechovních knihách dokazují, že Nový Bydžov byl několikrát přímo ohrožen třicetiletou válkou. Jednalo se o nájezdy vojsk, které město plenily. Kromě toho město utrpělo i značné finanční ztráty, když bylo ve dvacátých letech 17. století dlouhodobě obsazeno císařskými vojáky z důvodu rekatolizace.

Práce nahlíží do vývoje vybraných cechů a díky dochovaným archiváliím poskytuje informace o jejich chodu. Zmiňuje se o jejich členské základně a podmínkách pro přijetí nových členů i uchazečů o vyučení. Zároveň zpracované archiválie hodnotí z hlediska dochovanosti a vypovídací hodnoty. Částečná torzovistost pramenů na některých místech neumožňuje udělat širší přehled o problémech, které členové cechu řešili. Lze zde pozorovat pouze útržkovitě chod cechu, což se týká zejména cechovní knihy kožešníků a tkalců, které tak omezují možnosti výzkumu. Hlubší proniknutí do problematiky cechů by se neobešlo bez studia dalších archiválií Nového Bydžova. Jisté možnosti zde skýtá fond městských knih, který je poměrně dobře zachován.

Seznam použité literatury a pramenů

Seznam použitých pramenů

- Státní okresní archiv v Hradci Králové (dále jen SOkA v HK), fond Cech řeznický Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.
- SOkA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 1., i. č. 3.
- SOkA v HK, fond Cech řeznický Nový Bydžov, k. č. 3., i. č. 5.
- SOkA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, karton č. 1, i. č. 1.
- SOkA v HK, fond Cech tkalcovský Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 3.
- SOkA v HK, fond Cech kožešníků Nový Bydžov, k. č. 1, i. č. 1.
- SOkA v HK, fond Cech kožešníků Nový Bydžov, k. č. 2, i. č. 2.
- Státní okresní archiv (dále jen SOkA) v Táboře, fond Cech kožešníků Tábor, k. č. 7, i. č. 22.
- SOkA v Táboře, fond Cech kožešníků Tábor, karton č. 1, i. č. 2, s. CII b/3.

Seznam použité literatury

- Lydia BAŠTECKÁ, *Náchodská řemesla a cechy. Řezníci*, Náchodský zpravodaj 1997/02.
- Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005.
- Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
- Jaroslav ČÁP, *Náchodská nejstarší kniha kšaftů a místní řemesla a živnosti v 16. století*, in: *Dissertationes historicae 1, Procházka staletími, Sborník příspěvků k padesátinám PhDr. Vladimíra Wolfa*, Hradec Králové 1993, s. 51 – 59.
- Česká města v 16. – 18. století*, Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 14. a 15. listopadu 1990, Řada C – Miscelanea, Sv. 5, Praha 1991.
- Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé*, O katech, děvkách a mlynářích, Praha 2003.
- Marek ĎURČANSKÝ, *Česká královská města v letech 1640 – 1648 ve světle register podkomořího královských měst*, in: M. ELBEL – M. TOGNER (edd.), *Historická Olomouc XIII, Konec švédské okupace a poválečná obnova ve 2. polovině 17. století*, Olomouc 2002.
- Václav EXNER, *Řeznický cech v Jaroměři*, Ročenka městského muzea v Jaroměři 1935, VI, Jaroměř 1935.
- Václav EXNER, *Ze staré Jaroměře, Jaroměřské cechy*, Jaroměřsko, Vlastivědný časopis jaroměřského kraje, roč III, č. 5, Josefov 1949.

- Ladislav HLADKÝ, *K statutům cechů textilních a oděvních řemesel (soukeníků, tkalců a krejčích) v některých východočeských městech 16. století*, in: Orlické hory a Podorlicko. Sborník vlastivědných prací, sv. 7. Rychnov nad Kněžnou 1994, s. 45 – 51.
- Ladislav HLADKÝ, *Statuta soukenických cechů v Dobrušce a Novém Městě nad Metují (1513) v kontextu východočeského soukenictví*, in: Dissertationes historicae 6, Ad honorem Jaroslav Šůla, Hradec Králové 1998, s. 87 – 104.
- Ladislav HLADKÝ, *Dobrušské cechy a jejich podíl na hospodářském životě města*, Městský zpravodaj Dobruška, zvláštní číslo 1995, Dobruška 1995.
- Pavla HORSKÁ – Eduard MAUR – Jan MUSIL, *Zrod velkoměsta, Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha – Litomyšl 2002.
- Hana HYNKOVÁ, *Konopí v oblasti Orlických hor*, in: Panorama, Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a Podhůří 3, Dobruška 1995, s. 25 – 58.
- Hana HYNKOVÁ, *Přadláctví lnu a tkalci lněných pláten na Orlickohorských panstvích před nástupem bavlny*, in: Panorama, Z přírody, historie a současnosti Orlických hor a Podhůří 4, Rychnov nad Kněžnou 1996, s. 3 – 20.
- Hana HYNKOVÁ, *Tkalcovské náradí a práce s ním v Orlických horách a Podorlicku*, in: Orlické hory a Podorlicko 10, Rychnov nad Kněžnou 2000, s. 44 – 101.
- Jiří CHARVÁT, *Zmizelá Chrudim, 2. část, Chrudimské kotce, masné krámy a chlebné lavice, Chrudimské vlastivědné listy, roč. 2, č. 5, 1993.*
- Jan JAKL, *Hradec Králové*, Praha – Litomyšl 2005.
- Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech v 16. století*, Praha 1961.
- Josef JANÁČEK, *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*, Praha 1963.
- Josef JANÁČEK, *České soukenictví v 16. století*, Československý časopis historický (dále jen ČsČH) IV, 1956.
- Jan KAPRAS (ed.), *Kniha svědomí Nového Bydžova z let 1311 – 1470, S výsadami a akty o výkupu svobody*, Nový Bydžov 1907.
- Josef KAŠPAR, *Nový Bydžov a rok 1620*, Kus finanční české historie, Praha 1907.
- Jan KILIÁN, *Město ve válce, válka ve městě*, Mělník 2008.
- Alois KLAUS, *Z dějin cechovníctví na Chrudimsku*, Praha 1907.
- Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887.
- Kostelecké cechy*, Orlice, Zpravodaj města Kostelec nad Orlicí, č. 1, 2009, s. 13; č.2, 2009, s. 15; č. 3, 2009, s. 13 – 15; č. 4, 2009, s. 14.
- Dagmar KRSKOVÁ, *Královný a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001.

- I. LAUBOVÁ - P. MALÁ - A. ZACHOVÁ, *Chrudimské cechy. Řezníci*, 1. část, Chrudimské vlastivědné listy, roč. 9, č. 3, 2000.
- František MAINUŠ, *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v XVII. a XVIII. století*, Ostrava 1959.
- L. MATUŠÍKOVÁ – Z. KUKÁNOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*, Hradecko – Bydžovsko 1, Praha 2000, s. 69 – 93.
- Václav MATOUŠ, *Dobrušské ruční přadláctví a tkalcovství do konce 19. století*, Dobruška 2004.
- Václav MATOUŠ, *Dobrušská řemesla*, Dobruška 2004.
- Bedřich MENDEL, *Vývoj řemesel a obchodu v městech pražských*, Praha 1947.
- Bedřich MENDEL, *Počátky našich cechů*, Český časopis historický (dále jen ČČH) 33, Praha 1927.
- Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku*, Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25. – 27. dubna 1995, Prostějov 1997.
- Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 II./I.*, Hradec Králové 1994.
- Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 II./II.*, Hradec Králové 1997.
- Václav PEŠÁK (ed.), *Berní rula*, svazek 12, Kraj Hradecký, I. díl, Praha 1951.
- M. PISTULKA - V. ZÁBRANSKÝ, *Potravinářská řemesla v letech 1600 – 1622 ve světle knihy měšťanských práv Starého Města pražského*, in: V. LEDVINKA - J. PEŠEK (edd.), *Documenta Pragensia XXV, Dobrou chuť, velkoměsto*, Praha 2007, s. 183 – 192.
- Veronika PLESKOTOVÁ, *Řezníci a uzenáři na Chrudimsku*, 1. část, Chrudimské vlastivědné listy 12, č. 5, 2003.
- Jan POLICKÝ, *Knih o Jaroměři*, Jaroměř 1912.
- Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, Nový Bydžov 2005.
- Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem*, Pardubice 1935.
- Jan Nepomuk Jeroným SOLAŘ, *Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství Hradeckého*, Praha 1870.
- Jitka STAŇKOVÁ, *České lidové tkaniny, Čechy a západní Morava*, Praha 1989.
- Milan ŠUP, *Polenští ševci, koželuhové a kožešníci*, 1. část. *Polensko* 10, č. 4, 2001, s. 23 – 24.
- Milan ŠUP, *Polenští ševci, koželuhové a kožešníci*, 2. část. *Polensko* 11, č. 1, 2002, s. 18-21.
- Milan ŠUP, *Polenští ševci, koželuhové a kožešníci*, 3. část. *Polensko* 11, č. 2, 2002, s. 12 – 16.
- Milan ŠUP, *Polenští ševci, koželuhové a kožešníci*, 4. část. *Polensko* 11, č. 3, 2002, s. 1 - 2.
- Jaroslav ŠŮLA, *Severovýchodní Čechy v období feudalismu*, Hradec Králové 1963.

Jaroslav ŠŮLA – Stanislava SVATOŇOVÁ, *Sdružený inventář Novobydžovské cechy 1506 – 1859 (1942)*, Hradec Králové 1991.

Václav Vladivoj TOMEK, *Z dějin Hradce Králové*, Praha 1997.

Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova, Sborník příspěvků z konference konané v Mělníce ve dnech 4. – 5. května 2004, Mělník 2004.

Kateřina WIMMROVÁ, *Řeznický cech v Hradci Králové (1559 – 1661) a Jaroměř (1621 – 1678)*, diplomová práce obhájená 2009 na FF UK v Praze, 2009.

Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1890.

Zikmund WINTER, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*, Praha 1906.

Zikmund WINTER, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526 – 1620)*, Praha 1909.

Zikmund WINTER, *Český průmysl a obchod v XVI. věku*, Praha 1913.

Zikmund WINTER, *Z městských živností*, Praha 1925.

Zikmund WINTER, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1991.

Přílohy

Seznam mistrů řeznického cechu z cechovních knih v období třicetileté války

Seznam mistrů, kteří působili jako cechmistři

Jan Čeněk

Adam Hradecký

Kryštof Hrubeš

Šimon Čeněk

Václav Čeněk

Václav Pivovarníček

Václav Kezlar

Václav Šumberský

Seznam nově přijatých mistrů 1614 - 1650

Václav, syn nebožtíka Jana Štočka, přijat do cechu za mistra 1614, do cechu odvedl osm kop

Matěj Trkola, syn Matěje Trkoly, přijat do cechu za mistra 1614, do cechu odvedl osm kop

Jan Ulman, přijat do cechu za mistra 1619, do cechu odvedl osm kop

Jakub Šícha z Chlumce, přijat do cechu za mistra 1620, do cechu odvedl deset kop

Jan Košický, přijat do cechu za mistra 1621, do cechu odvedl osm kop

(Václav Pivovarníček, syn Jana Pivovarníčka, přijat do cechu za mistra 1622, do cechu odvedl sedm kop)

Václav Trkola, přijat do cechu za mistra 1622, do cechu odvedl deset kop

Šimon Rejmon, přijat do cechu za mistra 1624, do cechu odvedl deset kop

Tobiáš Chudoba z Hořic, přijat do cechu za mistra 1625, do cechu odvedl deset kop

Jan Finger úředník smidarského panství, přijat do cechu za mistra 1622, do cechu odvedl jeden a půl kopy

Jiřík Tomíček, Mydlář, přijat do cechu za mistra 1619, do cechu odvedl tři kopy

Václav Jech, přijat do cechu za mistra 1626, do cechu odvedl dvě kopy

Pavel Tomíček, Mydlář, přijat do cechu za mistra 1628, do cechu odvedl tři kopy

Tobiáš Dobrušský, přijat do cechu za mistra 1627, do cechu odvedl čtyři kopy

Václav Pivovarníček, syn Jana Pivovarníčka, přijat do cechu za mistra 1627, do cechu odvedl čtyři kopy

Václav Čeněk, syn Mikuláše Čeňka, přijat do cechu za mistra 1628, do cechu odvedl dvě kopy

Václav Hartl, přijat do cechu za mistra 1630, do cechu odvedl pět kop

Václav Kezlar, syn nebožtíka Fridricha Hartla, přijat do cechu za mistra 1630

Mikuláš Horák, přijat do cechu za mistra 1631, do cechu odvedl osm kop

Mikuláš Čeněk, přijat do cechu za mistra 1634, do cechu odvedl dvě kopy

Václav Šumberský, přijat do cechu za mistra 1634, do cechu odvedl dvanáct kop

Jan Ulman, přijat do cechu za mistra 1634, do cechu odvedl šest kop

Tobiáš Karásek, přijat do cechu za mistra 1634, do cechu odvedl šest kop

Václav Posadovský, přijat do cechu za mistra 1635, do cechu odvedl čtyři kopy

Jan Hradecký, syn nebožtíka Adama Hradeckého, nevíme kdy byl přijat a zda něco odvedl

Václav Prukla, přijat do cechu za mistra 1638, do cechu neodvedl nic

Jan Chvalkovský, přijat do cechu za mistra 1644, do cechu odvedl šest kop

Šimon Čeněk, přijat do cechu za mistra 1644, do cechu odvedl jednu kopy

Jan Uchytíl, přijat do cechu za mistra 1646, do cechu odvedl šest kop

Martin Horák, přijat do cechu za mistra 1649, do cechu odvedl osm kop

Jiřík Hradecký, přijat do cechu za mistra 1650, do cechu odvedl tři kopy

Seznam mistrů kožešnického cechu

Jan Sýkora

Daniel Aušpurský

Šebestián Bastl

Jakub Kratochvíle

Kašpar Šibelink ze Žacléře

Melichar Šibelink

Josef Svoboda

Jan Altman

Lukáš Kožešník

Kryštof Mencl ze Smidar

David Štacner ze Žacléře

Kryštof Tyl ze Smidar

Jan Zamr z Landshutu

Seznam mistrů tkalcovského cechu

Jan Březina

Matěj Poděbradský

Pavel Mrázek

Jan Jedlička

Jan ml. Březina

Václav Peřina

Gregor Makovický

Martin Pokorný

Jan Chvojka

Mikuláš Kratochvíle

Úvodní strana register řeznického cechu z let 1614 - 1745

Přijetí dvou nových řeznických mistrů Mikuláše Čenka a Václava Šumberského do cechu v roce 1634

